

”Sinun pitää vain myöntää pienuutesi Median, kaikkivaltiaan, edessä.”

MEDIASATIIRI JA SKANDAALIT JARI TERVON ROMAANISSA *KOLJATTI*

Liisa Kaukonen
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kirjallisuus
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2015

Tampereen yliopisto

Suomen kirjallisuus

Kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

KAUKONEN, LIISA: ”Sinun pitää vain myöntää pienuutesi Median, kaikkivaltiaan, edessä.”

Mediasatiiri ja skandaalit Jari Tervon romaanissa *Koljatti*

Pro gradu -tutkielma, 76 s.

Huhtikuu 2015

Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan satiirisen ivan kohteita Jari Tervon romaanissa *Koljatti*. Romaani sijoittuu suomalaisen politiikan maailmaan, ja teoksen päähenkilönä on entistä pääministeriä Matti Vanhasta muistuttava Pekka Lahnänen. Suurin osa muista henkilöistä esiintyy romaanissa oikeilla nimillään, jotka viittaavat Matti Vanhasen toiseen hallituskauteen (2007–2010).

Tutkielmassa perehdytään romaanissa ilmenevään mediasatiiriin ja romaanin sisäisen maailman skandaaleihin. Lisäksi tarkastellaan romaanin vastaanotossa syntynyttä kohua. Tutkielman teoreettisia viitekehyksiä ovat satiirin lajiteoria, mediatutkimus ja kertomuksen teorit.

Satiiri on referentiaalinen kirjallisuuden laji tai moodi, joka kantaa mukanaan lajin traditioita. Satiirin keskeinen ominaisuus on yhteiskunnan valta-asetelmia kohtaan ilmenevä kriittinen asenne. Lajin kriittisyys vallanpitäjiä kohtaan ilmenee etenkin pisteliäänä ivan ja ironian keinoin. Satiirin lajipteirteiden ja -määritelmien tarkastelu on tutkielmassa tärkeää etenkin henkilöihahmon analyysissa ja satiirin ivan kohteiden tulkinnan kannalta.

Tutkielmassa tarkastellaan päähenkilö Pekka Lahnasta satiirisena henkilöihahmona ja perehdytään päähenkilön ja median väliseen vastakkainasetteluun, jossa mediaskandaaleilla on romaanin eetoksen kannalta merkittävä asema. Lahnasen intertekstien ja kerronnan tasojen analyysissa esitetään, miten menippolaisen satiirin traditio ilmenee romaanissa.

Tutkimusaineistona on *Koljatti*-romaanin lisäksi lehtiotsikoita, -artikkeleita ja kirjallisuuskritiikkejä, jotka koskevat romaania, sen henkilöihahmoja tai kirjailija Tervoa. Lehtikirjoitukset on julkaistu pääasiassa syksyn 2009 aikana. Romaanin julkaisua seurannutta kohukirjoittelua tarkastelemalla tutkielmassa selvitetään kohun syitä ja skandaalikirjoittelun pyrkimyksiä.

Kaunokirjallisilla satiireilla ja skandaalikirjoittelulla voidaan osoittaa olevan temaattisia yhtäläisyyksiä. Satiirit tuovat esiin valta-asetelmia ja kritisoivat niitä. Kohdeteoksessa kohut valottavat vallanpitäjien, etenkin median, moraalirikkomuksia ja paljastavat näin romaanin sisäisen maailman valtarakenteita. Nykykirjallisuudessa ilmenevä mediasatiiri kertoo valta-asetelmien muutoksesta. Media on asettunut vakaasti yhteiskunnan neljänneksi valtiomahdiksi.

Tutkielman avainsanoja: satiiri, mediasatiiri, skandaali, Jari Tervo, *Koljatti*

SISÄLLYS

1. Johdanto.....	1
1.1 Aiempi tutkimus ja teoreettiset lähtökohdat	3
1.2 Satiirin määritelmiä ja lajipiirteitä.....	5
1.3 Satiiri Suomessa	9
2. Vallanpitäjät satiirin kohteina	13
2.1 Pekka Lahnanen satiirisena henkilöahmona	14
2.2 <i>Koljatin</i> mediakriittisyys.....	22
2.3 <i>Koljatin</i> kytkökset todellisuuteen ja kerronnalliset rakenteet	26
2.4 Menippolainen satiiri ja (väki)valta <i>Koljatissa</i>	32
3. Mediaskandaalit satiirissa	40
3.1 Skandaalin määritelmiä.....	40
3.2 Skandaalit <i>Koljatissa</i>	43
3.3 <i>Koljatin</i> kuvitteelliset ja todelliset skandaalit	49
4. Kohua <i>Koljatin</i> vastaanotossa	53
4.1 Skandaalin tuottaminen ja kohun syitä	54
4.2 Skandaalin ja satiirin yhteiskunnalliset funktiot	63
Lopuksi	66
Kirjallisuus ja lähteet	71

1. Johdanto

Vuonna 1959 Rovaniemellä syntynyt kirjailija Jari Tervo on tunnettu erityisesti suomalaista yhteiskuntaa terävästi havainnoivista proosateoksistaan: tarkkaavaisesta arjen kuvauksesta ja älykkään humoristisesta, lyhytlauseisesta kirjoitustyylistä. Tervon romaanit sijoittuvat usein kirjailijan pohjoiseen syntymäkaupunkiin, ja hänen rikosromaanisarjaansa – *Pohjan hovi* (1992), *Poliisin poika* (1993) ja *Pyhiesi yhteyteen* (1995) – kutsutaankin Rovaniemi-trilogiaksi. Tervo on kirjoittanut myös kolmiosaisen romaanisarjan Suomen poliittisesta historiasta. Kirjailijan uusinta tuotantoa on romaanisarja, joka kertoo rovaniemeläispojan kasvusta päiväkirjamaisessa muodossa.

Tervon romaani *Koljatti* (2009) on yhteiskuntasatiiri, jossa osansa ivasta saavat niin tavallinen kansa kuin vallanpitäjätkin. *Koljatti* sijoittuu suurelta osin Suomen huippupolitiikan maailmaan, ja sen monet henkilöhahmot muistuttavat kovasti ministereitä ja muita vaikuttajia Matti Vanhasen toiselta hallituskaudelta (2007– 2010). Sari Kivistön (2010, 9) mukaan satiiri on laji, joka kritisoi yhteiskunnan epäkohtia ja valta-asetelmia käyttäen pilkallista ja aggressiivista asennetta. Medialla on merkittävä rooli romaanin kuvaamassa yhteiskunnassa, ja pilkan pistävin kärki osuu Tervon teoksessa mediaan, erityisesti lehdistöön. *Koljatissa* toimittajat – tai ”toimettomat” kuten ammattikuntaan romaanissa viitataan – ovat moraalittomia haaskalintuja, jotka kärkevät poliitikkojen sanoja ja tekoja muodostaakseen mahdollisimman myyviä lehtijuttuja.

Teoksen päähenkilö Pekka Lahnanen on Suomen pääministeri, joka kohtaa suuria vaikeuksia tehtävänsä hoitamisessa; lehdistö on suurin vastus ja uhkatekijä hänen poliittiselle uralleen. Perehdyn pro gradu -tutkielmassani mediasatiiriin Tervon romaanissa: kuinka satiiri syntyy median ja päähenkilö Lahnasen vastakkainasettelusta. Mediasatiiri-termillä viitataan romaanin eetoksena ilmenevään kriittiseen ivaan, joka kohdistuu tiedotusvälineisiin. Keskityn analyysissäni erityisesti skandaaleihin, joita media tuottaa romaanin todellisuudessa sekä paikallisiin kohuihin, jotka syntyvät päähenkilön sosiaalisesta kömpelyydestä, etikettivirheistä ja kykenemättömyydestä täyttää poliittiselta vaikuttajalta nykypäivänä vaadittavia käytös- ja rooli-odotuksia. Skandaalin ja kohun käsitteitä voidaan pitää samansisältöisinä, molemmat ovat kuohuttavia ja negatiivista huomiota aiheuttavia ilmiöitä (Dahlgren ym. 2011, 7).

Skandaalin käsite on kaksitasoinen. Sillä viitataan sekä itse moraaliala rikkovaan tapahtumaan, kuten Watergate-skandaaliin, että yleisön reaktioon, kuten Nixonin vallan väärinkäytön aiheuttamaan

shokkitilaan (Alberg 2013, 5.) Teoksessa *Skandaali! Suomalaisen taiteen ja politiikan mediakohut* esitetään termien aste-ero: ”kohu merkitsee huomiota, mutta skandaali edellyttää tuhtumusta ja ärtymystä, normien rikkomista ja väärintekoa” (Dahlgren ym. 2011, 7). Tutkielmassani käytän molempia termejä rinnakkain synonyymeina, sillä raja niiden välillä on tutkimusaineistossani häilyvä. Kohun ja skandaalin käsitteitä ei ole tutkielmassani tarpeen erottaa toisistaan myöskään siksi, että näkökulmani painottuu kohujen tuottamiseen, ei niiden vastaanottoon. Keskityn sekä *Koljatin* sisäisen maailman skandaalien että romaanin julkaisua seuranneen lehdistökohun analyysissä erityisesti skandaalin aiheuttajien moraalirikkomuksiin ja median pyrkimykseen muotoilla niistä kohukertomuksia.

Satiiri on laji, jolla on paljon tyyllisiä ja sisällöllisiä kiinnityskohtia perinteeseensä, ja *Koljatti* sisältää runsaasti viitteitä etenkin antiikin traditioon. Tutkielmani johdantoluvussa tarkastelen ensin romaanin aiempaa tutkimusta ja esittelen tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat. Tämän jälkeen perehdyn satiirin määritelmiin ja tarkastelen, millaisia satiirin tyylipiirteitä *Koljatissa* on. Johdantoluvun päätteeksi tuon esiin suomalaisen satiirin perinnettä.

Toisessa luvussa perehdyn vallanpitäjiin satiirin kohteina. Aloitan luvun satiirin henkilöahmojen analyysillä ja osoitan menippolaisen satiirin sekä intertekstuaalisuuden merkityksen romaanin valtatemiikan tulkinnessa. Esitän toisessa luvussa mediakriittisyyden romaanin keskeisenä eetoksena ja tarkastelen lisäksi romaanin kerronnan rakenteita sekä peilaan niitä teoksen valtasuhteisiin.

Tutkielmani kolmannessa luvussa keskityn pääasiallisesti siihen, millaisia merkityksiä ja seurauksia skandaaleilla on *Koljatissa* pääministeri Lahnasen elämään ja romaanin yhteiskuntaan. Osoitan, että skandaalit kärjistävät päähenkilön ja tiedotusvälineiden välisen vastakkainasettelun. Media asettuu romaanissa pääministeri Lahnasen suurimmaksi viholliseksi ja hänen uraansa uhkaavaksi tekijäksi. Pohdin kolmannessa luvussa myös romaanin skandaalien kuvitteellisuutta eli kohujen rakentumista Lahnasen mielen sisällä.

Neljännessä luvussa näkökulmana on romaanin vastaanotto ja sen yhteydessä syntynyt kohu. Tarkastelen sitä, kuinka romaanissa merkittävä skandaalin käsite sai ironisen kaksoismerkityksen *Koljatin* julkaisun myötä vuonna 2009, kun reaali maailman lehdistö käyttäytyi romaanin kritisoimalla tavalla: lehdet julkaisivat skandaalinkäryisiä otsikoita romaanin henkilöahmojen

käytöksestä ja kirjailija Tervosta. Tarkastelen luvussa myös skandaalien kerronnallisuutta, kohujen tuottamisen mekanismeja sekä satiirin ja skandaalikirjoittelun yhteiskunnallisia funktioita.

Tutkielmani tavoitteena on selvittää satiirisen ivan kohteita *Koljatti*-romaanissa. Pohdin, miten pääministeri Lahnanen ja media esitetään romaanissa ja millaisia valta-asetelmia romaanissa ilmenee. Tarkastelen myös, millaisia merkityksiä romaanin sisäisen maailman skandaaleilla on teoksen temaattisessa tulkinnassa. Avaan lisäksi kohukirjoittelun merkitystä romaanin vastaanotossa ja sitä, millaisia yhteiskunnallisia merkityksiä satiirilla ja skandaaleilla on.

1.1 Aiempi tutkimus ja teoreettiset lähtökohdat

Tervo on yksi maan suosituimmista proosakirjailijoista ja hänen tuotantonsa hyvin laaja. Siihen nähden hänen teoksiaan on tutkittu verrattain vähän. *Koljatti*-romaanista on kuitenkin kirjoitettu muutamia tieteellisiä artikkeleita. Tarja-Liisa Hypén (mm. *Avain* 2/2012) on perehtynyt etenkin Tervon kirjailijakuvaan, erityisesti bestselleristin brändiin. Janna Kantola (*Kanava* 8/2009), on julkaissut artikkelin ”Jari Tervon *Koljatti* – mikä siinä on satiiria?”, jota hyödynnän tutkielmassani satiirisen ivan kohteiden ja lajitradiation analyysissä. Sari Kivistö (2012) viittaa H.K. Riikosen kanssa kirjoittamassaan teoksessa *Satiiri Suomessa* Tervoon ja *Koljatti*-romaaniiin (mt. 390–391). Antti Virnavirta on tutkinut *Koljatin* sisältöä tosielämän poliittisten asetelmien kuvastajana artikkelissaan *Satiirin Lahnanen selittää tapaus Vanhasen* (*Kanava* 1/2011). Laajamittaisin *Koljatin* satiirisuutta tutkiva julkaisu on Sari Kivistön artikkeli ”Pekkarisen peruukki ja Isänmaan parturit: skandaali ja media poliittisen satiirin silmin” (2011), joka toimii tärkeänä sysäyksenä tutkimusnäkökulmalleni ja jonka aihepiiriä syvennän ja laajennan tutkielmassani. Edellä mainittujen julkaisujen lisäksi on laadittu joitakin Tervon teoksia käsitteleviä opinnäytteitä, mutta perusteellisempi tutkimus hänen tuotannostaan odottaa vielä tekijäänsä.

Kantolan edellä mainitun artikkelin näkökulma korostaa satiirisen tradition ilmentymistä Tervon romaanissa sekä paheksuu vastaanottoa, jonka teos sai kirja-arvosteluissa julkaisuvuonna 2009. Kantolan (2009, 493) mukaan toimittajat ovat tehneet hätäisiä johtopäätöksiä jopa lukematta teosta, ja moni arvostelija ei ole ymmärtänyt romaanin satiirista luonnetta. Artikkelini avaa laajasti *Koljatin* lajiuskollisuutta, sen intertekstejä ja tematiikkaa, ja on erinomainen lähtökohta omalle tutkimukselleni *Koljattista* mediasatiirin edustajana. Teoksen ivan ja kritiikin kohteita Kantola sen sijaan ei käsittele tarkemmin, vaan tyytyy toteamaan romaanin olevan suomalaisuuden analyysiä

sekä ”traaginen suomalaisen miehen tarina”. Poliitiikan viitekehys ja pureva mediakritiikki jätetään miltei kokonaan huomiotta artikkelissa: kirjoittaja mainitsee ainoastaan poliitikot ja julkisuuden henkilöt satiirisen kirjallisuuden klassisena kohteena. Kantolan (mt., 495) mukaan *Koljatin* satiirinen iva koskee etenkin suomalaisuutta yleensä. Tutkielmassa esitän, että media nousee Kantolan mainitseman suomalaisuuden kritiikin yläpuolelle romaanin keskeisenä ivan kohteena. Luvussa 2. syvennän Kantolan artikkelin tulkintoja ja hyödynnän sitä analyysissä romaanin satiirisen ivan kohteista.

Sari Kivistö (2011) analysoi artikkelissaan satiiristen tv-sarjojen lisäksi median asemaa nykysatiirin kohteena, *Koljatin* skandaaleja sekä satiirin tulevaisuutta. Tätä Kivistön artikkelia hyödynnän erityisesti tutkielman kolmannessa luvussa, jossa perehdyn skandaaliin tarkemmin ja tuon satiiritutkimuksen rinnalle mediatutkimuksen näkökulman. Etenkin Sigurd Allernin ja Ester Pollackin artikkeli ”Mediated Scandals” (2012) ja John B. Thompsonin teos *Political Scandal. Power and Visibility in the Media Age* (2000) tuovat syvyyttä skandaalien tuottamisen analyysiin. Näiden teosten pohjalta käsittelen median valta-asetelmia *Koljatissa*, tarkastelen skandaalien kerronnallisuutta sekä vertailen satiirin ja skandaalin funktioita.

Myös *Koljatin* mediasatiirin analyysissä painotan Sari Kivistön satiiritutkimuksia. Hän on toimittanut lajitutkimuksellisen artikkelikokoelman *Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan* (2010), jota käytän tutkielmassani etenkin satiirin lajipiirteiden ja henkilöhahmojen tulkinnassa. Vaikka tarkastelen satiirin ilmentymistä nykyromaanissa, on kohdeteokseni yhteydessä tunnettava myös lajin menneisyyttä, sillä satiiri kantaa miltei aina mukanaan lajin perinteitä (Kivistö 2010; Kantola 2011). Graham Allen korostaa tällaista näkemystä genrestä: lajia ei voi tuntea, jos ei tunne sen menneisyyttä.

Koljatin henkilöhahmojen rakentumisessa ja interteksteissä tradition merkitys satiirin analyysissä on huomattava. Pääministeri Lahnasen henkilöhahmon groteskien piirteiden avaamiseen ja satiirin historiakytkösten sekä henkilöhahmoon kiinteästi liittyvien fantasiajaksojen tulkinnassa hyödynnän Kivistön tutkimusten ohella Mihail Bahtinin teosta *François Rabelais. Keskiajan ja renessanssin nauru* (1995). *Koljatin* henkilöhahmoissa korostuu etenkin groteski ruumiillisuus (mt., 26–29). Timo Pankakoski (2010, 235) kuvaa groteskia adjektiiveilla irvokas, vääristynyt, ruma, luonnoton, poikkeava, outo ja eriskummallinen: groteski on tyyllilaji, joka samanaikaisesti viihdyttää ja inhottaa.

Tervon romaanin henkilökuvauksessa ja yhteiskunnallisissa asetelmissa on paljon karnevalistisia piirteitä. Timo Pankakosken (2010, 238) mukaan karnevaali kuvaa katolisissa maissa paastoa edeltävää aikaa, riehakasta juhlaa ja naamiohuveja. Kirjallisuudessa karnevalismin käsite kytkeytyy etenkin Bahtinin tutkimuksiin kansan naurukulttuurista (mt., 238). Jussi Willman (2010, 73) esittää, että karnevaalin tärkeimpiä piirteitä on ilmiöiden nurinkurisuus. Willmanin (mt., 73) mukaan narrit ja tyhjäntoimittajat pitävät valtaa karnevaalissa. Pohdin näitä asetelmia toisessa luvussa Lahnasen henkilöhaamon analyysissa. Lajinäkökulmasta tarkasteluna *Koljatissa* korostuu menippolaisen satiirin traditio. Bahtinin (1991, 227) mukaan karnevalismi huipentuu menippolaisessa satiirissa. Tarkastelen menippeian ilmenemistä *Koljatissa* etenkin henkilöhaamojen ja kerronnan tasojen tulkinnassa.

Satiirin uusinta tutkimusta maassamme edustaa Sari Kivistön ja H.K. Riikosen teos *Satiiri Suomessa* (2012), jota hyödynnän kotimaisen satiirin erittelyssä. *Koljatin* kerronnallisia rakenteita tarkastelen Jan Alberin (2010) tulkintakehysten avulla. Romaanin tarinamaailman luonnollisuutta ja epäluonnollisuutta lähestyn Monika Fludernikin (2010; 2012) tutkimusten kautta. Tutkielman teoreettinen viitekehys koostuu siis pääasiassa satiirin lajiteorioista, mediatutkimuksesta ja narratologisesta analyysistä.

1.2 Satiirin määritelmiä ja lajipiirteitä

Useat kirjallisuuden lajit sisälsivät antiikin aikaan satiirisia piirteitä, mutta varsinainen satiiri (lat. *satura*)¹ tarkoitti alun perin heksametriseen mittaan kirjoitettua latinankielistä runoutta, joka oli ajankohtaista ja moraalikriittistä ja erosi siten asenteeltaan muusta ajan runoudesta (Kivistö 2010b, 27). Nykyaikana satiiria voidaankin lähestyä erillisenä kirjallisuuden lajina. Toisaalta satiirin voi katsoa olevan tyylikeino tai moodi, jota käytetään kirjallisuuslajien sisällä. Gerard Genette (1992, 91) esittää lajin ja moodin eroa siten, että lajit eli genret ovat ennen kaikkea kirjallisia kategorioita, moodit taas ”luonnollisia muotoja” tai kielen ulottuvuuksia.

Tutkielmassani käytän satiirista molempia nimityksiä: laji ja tyyli. Kivistö (2010a, 9) kuvaa satiirin voivan ”tunkeutua mihin tahansa muuhun lajiin ja alistaa sen satiirisen tarkoituksensa palvelukseen”. Tässä korostuu satiirin moni-ilmeisyys ja toisaalta sen lajimääritelmiä pakoileva

¹ *Satur* merkitsee latinaksi täyttä tai kylläistä. Sari Kivistön (2010b,46) mukaan satyyri-sanana on ajateltu olevan satiiri-nimen taustalla, sen etymologia viittaa viininjumala Dionysoksen julkeisiin, puolittain eläinhahmoisiin seuralaisiin ts. satiirin häpeämättömyyteen. (Kivistö 2010, 46.) Alastair Fowler (1982, 110) kumoaa väitteen satyyri-sanana yhteydestä satiiriin ja esittää sen sijaan lajinimen olevan peräisin ”sekoitusta” tarkoittavasta ruokalajin nimestä.

joka kulkee läpi koko romaanin. Lahnasen hahmossa on muitakin tosielämän ja haavemaailman leikkauskohtia, jotka liittyvät henkilöahmon satiirisiin piirteisiin tai ovat funktioltaan yhteiskuntakriittisiä. Näitä eroavaisuuksia käsitellään tarkemmin toisessa luvussa.

Koljatin kerronta on Kivistön määritelmän mukaista, sillä se jakautuu episodeihin. Kertojina toimii romaanissa neljä henkilöä, joista jokainen kertoo osin samoista tapahtumista omasta näkökulmastaan. Romaanissa ja myös tutkielmassa pääpaino on Lahnasen kerronnassa. Skandaalit ja mediasatiiri syntyvät teoksessa pääasiassa Lahnasen ja tiedotusvälineiden välisestä jännitteestä ja valta-asetelmista. Romaanin muut kertojat taas nostavat Lahnasen henkilöahmosta esiin piirteitä, jotka eroavat pääministerin kerronnassa esiin tulevista piirteistä ja joissa hänen alisteinen asemansa korostuu. Kivistön satiirin määritelmiin kuuluvat poikkeamat näkyvät Tervon romaanissa yllättävinä tapahtumina ja henkilöiden käytöksen tai ulkomuodon muutoksina. Myös pääministerin nuoruuden muistelmat takautumien muodossa edustavat näitä poikkeamia, samaten fantasiajaksot. Näitä asetelmia ja Kivistön mainitsemaa kärjistävää henkilökuvausta tarkastelen enemmän seuraavassa luvussa.

Myös satiiritutkija Charles Witke puhuu antiikin satiiria avaavassa teoksessaan *Latin Satire* (1970) lajin piirteistä. Hänellä on hyvin erilainen näkemys lajin ilmentymisestä: hän näkee hyödyllisyyden satiirin tärkeimpänä ominaisuutena. Witken mukaan satiirin ensisijainen tunnusmerkki on didaktisuus: satiirinen teksti antaa lukijoilleen käyttäytymisohjeita olettaen heidän alkavan noudattaa niitä omassa elämässään (Witke 1970, 2-3). Satiirin moraalisen opettavaisuuden pohtiminen siirtää tarkastelun painopisteen lajin piirteistä sen pyrkimyksiin. Myös Kivistö puhuu artikkelikokoelmassaan syistä satiirin kirjoittamisen taustalla (Kivistö 2010b, 28–30). Pyrkimys vaikuttaa lukijoiden ajatuksiin tai ainakin yhteiskunnallisten epäkohtien paljastaminen ovat merkittäviä satiirisen kirjoittamisen ominaisuuksia (mt. 9). Satiirin vaikutuspyrkimykset tulevat tutkielmassani esiin etenkin skandaalin ja satiirin vertailussa neljännessä luvussa.

Mainitsin aiemmin *Koljatin* olevan yhteiskuntasatiiri. Kaikkien satiiristen tekstien voidaan katsoa olevan yhteiskuntasatiireja, mutta käytän termiä korostamaan tyylilajin yhteyttä ympäröivään todelliseen maailmaan. Koska teoksen henkilöahmot ovat lähinnä poliitikkoja ja muita vallanpitäjiä, se voidaan määritellä myös poliittiseksi satiiriksi. Tämä määritelmä ei ole aivan yksioikoinen. Voidaan ajatella, että ollakseen poliittista, satiirin ivan taustalla olisi oltava jokin ideologia, kuten George Orwellin *Eläinten vallankumouksessa* (1945), jossa on selkeä totalitarismia

kritisoiva eetos. Toisaalta teoksen tapahtumien sijoittuminen politiikan kentälle, vallanpitäjien toiminnan kuvaaminen ja tiettyjen hallintatapojen kritisoiminen luovat myös poliittista satiiria siten, että taustalla vaikuttaa useampi poliittinen tai yhteiskuntakriittinen näkemys, kuten *Koljatin* kohdalla on. Satiirin olemukseen kuuluu jo sellaisenaan kritiikki valtaa pitäviä tahoja kohtaan. Voidaan siis ajatella, että poliittinen satiiri sisältää moraalisen ulottuvuuden, jolloin Witken edellyttämä didaktisuus, valistuksellisuus ja propaganda tulevat kyseeseen lajin sisältönä ja pyrkimyksenä. On kuitenkin muistettava, että Witken lajimääritelmät koskevat antiikin ajan kirjallisuutta. Vaikka satiiri kantaa mukanaan lajin traditiota, ovat jotkin antiikin kirjallisuutta koskevat määritelmät selkeästi vanhentuneita nykykirjallisuuden tulkinnassa⁴.

Alastair Fowler (1982, 5) esittää satiirin olevan eräs niistä harvoista lajeista, jotka ovat kuuluneet pysyvästi kirjallisuuden useasti muotoaan muuttaneeseen lajikaanoniin. Fowler korostaa, että satiiri on paljon muutakin kuin parodista imitaatiota. Parodia on kuitenkin satiirin tärkeä ulottuvuus, jossa epäsuorasti ivataan kirjailijaa tai kokonaista kirjallisuudenlajia sen tyyliä, sanavalintoja tai rakennetta jäljittelemällä (Pankakoski 2010, 240). *Koljatissa* ivamukaelmat liittyvät etenkin Lahnasen henkilöhaamoon, jota tarkastelen myös parodian näkökulmasta luvussa 2.

Selkeimpänä satiirin lajipiirteenä Fowler näkee sen moraalisen ulottuvuuden. Lisäksi satiiriin kuuluvat hänen mukaansa ironinen sävy ja äärimmäisyydet. (Mt., 5.) Kuten osoitan tutkielmassani, *Koljatissa* on havaittavissa selkeitä moraalisia äänenpainoja, jotka nousevat esiin etenkin henkilöhaamojen sekä median ja pääministerin suhteen analyysissä. Linda Hutcheon (1994, 11) määrittelee ironian ilmiönä, jossa tarkoitetaan muuta kuin sanotaan: ironiaan kuuluu asenne, joka koskee sekä sanottua, että sanomatta jätettyä asiaa. Ironisen ilmauksen esittäjä antaa sekä jonkin tiedon ja että arvioivan asenteen tähän tietoon samassa ilmaisussa. Ironian tunnistaminen mahdollistuu sosiaalisesti sovittujen merkkien, tekstien ja kontekstien kautta. (Mt., 11.) Kuten edellä mainitsin, *Koljatin* asenne on läpeensä ivallinen ja ironinen. Tarkastelen ironian ilmenemistä ja parodiaa romaanissa satiirin henkilöhaamojen analyysissä.

Dustin Griffin (1994) on haastanut tulkintoja satiirin moraalisuudesta ja ideologisuudesta. Hänen mukaansa satiirilla ei ole selkeitä moraalisia pyrkimyksiä, vaan leikillisuus ja monimerkityksisyys ovat lajin keskeisiä ulottuvuuksia. Kuten osoitan luvussa 4., *Koljatissa* ilmenee sekä Fowlerin

⁴ Tällaisena nykysatiirin tutkimuksen näkökulmasta vanhentuneena määritelmänä voidaan pitää ainakin tekstin eksplisiittistä nimeämistä satiiriksi, jonka Gilbert Highet, (1962, 15) esittää yhtenä satiirin piirteenä.

esittämiä moraalisia äänenpainoja että Griffinin kuvaamia leikkisyyden ja taidokkaan retoriikan ulottuvuuksia.

1.3 Satiiri Suomessa

Esitelty Sari Kivistön ja H.K. Riikosen tutkimus *Satiiri Suomessa* (2012) on ensimmäinen kotimaista satiiria käsittelevä monografia. Kivistö (2012a, 12) kritisoi teoksen johdannossa ajatusta satiirin ohuesta perinteestä Suomessa: ”valitusvirret satiirin vähäisyydestä ja terättömyydestä ovat jatkuneet läpi kirjallisuutemme historian. (...) [K]uten kirjamme osoittaa, suomalaisen satiirin historia on ehkä hieman yllättäenkin runsas ja kirjava.” Teoksessa esitellään satiirisen kirjoittamisen, kuvamateriaalin ja myöhemmän televisiotuotannon historiaa 1600-luvulta nykypäivään. Koska tutkimuskohteenani on erityisesti kaunokirjallinen nykysatiiri, en tutkielmassani perehdy tarkemmin pilakuviin, tv-tuotantoon tai satiirin varhaiseen historiaan Suomessa. Vertailen *Koljatin* satiiria tematiikaltaan sitä läheneviin 1900-luvun loppupuolen ja 2000-luvun teoksiin.

Yhteiskuntakriittistä ja humoristista kaunokirjallisuutta ovat viime vuosikymmeninä Tervon lisäksi julkaisseet ainakin Veikko Huovinen, Erno Paasilinna ja Kari Hotakainen (ks. Kivistö & Riikonen 2012). Huovinen käyttää Tervon tavoin satiirisia keinoja, kuten fyysisten toimintojen korostamista ja kärjistäväää henkilökuvausta teoksessaan *Veitikka* (1971), jossa hän tuo esiin Adolf Hitlerin naurettavassa valossa. *Veitikassa* kuitenkin pääasiallisena ivan kohteena ovat Hitlerin mahdoton persoonallisuus sekä historiankirjoituksen konventiot, eivät niinkään poliittiset näkemykset tai vallankäytön tavat. H.K. Riikosen mukaan *Veitikka* edustaa enemmän humoristista kuin satiirista otetta (Kivistö 2012b, 334). Oman tutkielmani kannalta kiinnostavaa on kuitenkin romaanin aiheuttama reaktio: Huovisen kirjoittama fiktiivinen elämäkerta oli täynnä kiinnostavia ja kohua herättäviä ”paljastuksia” diktaattorista. Romaani otettiin laajalti vastaan todellisena elämäkertana (ks. Yle 2012.)

Kyse on samasta ilmiöstä *Koljatin* ja *Veitikan* kohdalla: kaunokirjallisuuden referentiaalisuus eli viittaavuus todellisiin henkilöihin ja tapahtumiin sai aikaan hämmennystä ja väärintulkintaa. Huovinen vei historiankirjoitukseen kohdistuvan satiirinsa erityisen pitkälle. Hän esittää *Veitikassa* Hitlerin elämään liittyviä fiktiivisiä dokumentteja, kuten käsiteltyjä valokuvia, joissa diktaattori esitetään absurdeissa tai naurettavissa yhteyksissä. Romaanin lopussa on myös lähdeluettelo, kuten aidossa historiankirjoituksessa ikään. Sari Kivistön (2010a, 18) mukaan referentiaalisuus

etenee satiireissa joskus niin pitkälle, että puhutaan hoaxista. Termillä tarkoitetaan sellaista kaunokirjallista teosta, joka pyrkii harhauttamaan lukijaa niin, että tämä luulee teosta ei-fiktiiviseksi. *Veitikka* on selvästi tällainen teos, koska se hyödyntää historiankirjoituksen konventioita ja dokumentaatiotapoja. Satiirinen liioittelu ja huumori kuitenkin paljastavat teoksen romaaniksi. *Koljattia* taas ei voida kutsua hoaxiksi, koska sen referentiaalisuus ei liity ei-fiktiivisten kirjallisuudenlajien imitaatioon, vaan politiikan tapahtumiin ja henkilöihin.

Erno Paasilinna on maamme harvoja satiirikoksi luettavia kirjailijoita. Hänen tuotannostaan on löydetty paljon maailmankirjallisuuden klassikkosatiireihin rinnastettavia aiheita ja tyylipiirteitä. (Kivistö 2012b, 355). Mainitsin aiemmin *Koljatin* intertekstuaalisuuden, jossa voidaan nähdä vahva satiirin perinteen jatkumo ja viittauksia lajin historiaan. Tarkastelen intertekstuaalisuutta eli tekstienvälisyyttä tarkemmin seuraavassa luvussa. Paasilinnan *Jumalainen näytelmä* -teksti perustuu nimensä mukaisesti Danten *Divina Commediaan* (1308–1320) (mt., 360). Myös *Koljatissa* ovat havaittavissa Danten teoksessa esiintyvät maan, taivaan ja manalan tasot, joita tarkastelen kerronnan tasoina luvussa 2. Paasilinna tutki itsekin satiirin ominaisuuksia ja totesi satiirikon olevan ”tempuiliija ja ilveilijä”, joka tekee epäiltäviksi kaikki ennalta hyväksytyt kaanonit (Kivistö 2012b, 364). Mielestäni Tervon teos onnistuu juuri tässä: se uurtaa uraa Suomessa verrattain tuntemattomalle tyyliilajille ja samalla kutsuu lukijoita suhtautumaan kriittisesti etenkin mediajulkisuuden luomiin asetelmiin.

Myös Kari Hotakainen on yhteiskunnan kriittinen tarkkailija, joka käyttää huumorin ja satiirin keinoja tuotannossaan. Hänen erityinen kohteensa on suomalainen keskiluokka. Romaanissaan *Klassikko* (1997) Hotakainen vinoilee keskiluokkaisuuden lisäksi myös suomalaisten niin arvostaman normaaliuden ja tavallisuuden, keskittien kulkemisen, kustannuksella. (Kivistö 2012b, 365–368.) *Koljatissa* pääministeri Lahnanen haluaa olla tavallinen mies, hän on ikään kuin tahtomattaan julkisuuden valokeilassa ja pituutensakin vuoksi muiden yläpuolella. Myös Tervon teos kommentoi tässä ivallisesti keskiluokkaa ja näyttää Lahnasen toiveet olla tavallinen tallaja absurdiina ja typeränä. Keskiluokan elämän ankeus korostuu romaanissa; marketin kylmät valot ja lohisuikaleiden oranssi liemi toimivat arjen kärjistettyinä kuvina, mutta paradoksaalista kyllä Lahnanen toivoo voivansa elää juuri tällaista banaalia ja keskinkertaista elämää.

Aiemmin poliittista satiiria on julkaistu Suomessa salanimen turvin, mikä kertoo lajin arkaluontoisuudesta maassamme. *Helsingin Sanomien* politiikan toimittajien Lauantaiseura-

nimellä julkaisema pamfletti *Tamminiemen pesänjakajat* (1981) oli aikansa kohuteos. Sari Kivistön (2012b, 383–384) mukaan pamfletti oli pitkään aikaan ensimmäinen satiirinen julkaisu, joka kytkeytyi aktuaalisiin poliitikkoihin: teos paljastaa oikeilla nimillään esiintyvien Kekkonen seuraajaehdokkaiden poliittisen taktikoinnin ja moraalinrikkomukset. Lisäksi pamfletti uskaltautui esittämään Kekkonen terveydentilan olevan heikko, mistä lehdistö oli vaiennut. (Mt., 384.) Lauantaiseuran kirjoittajaryhmään kuuluneen Arto Astikaisen (2008) mukaan teoksen julkaisu sai aikaan sananvapauskeskustelun, jolla on vaikutuksensa vielä nykypäivänäkin. *Tamminiemen pesänjakajien* kritiikin kohteina olivat ”silloisen presidentin kyky hoitaa valtionpäämiehen virkaa Suomessa, pitkäaikaisimman presidenttiehdokkaan raskas juopottelu sekä poliitikkojen ja kansanedustajien rellestely kaupungilla” (Astikainen 2008). Tutkielman luvussa 4. tarkastelen *Koljatin* vastaanotossa syntyneitä keskustelua, jossa sananvapauden kysymyksellä on osansa.

Pamfletteja kirjoitetaan nykypäivänäkin. Usein nämä kiistakirjoitukset julkaistaan sähköisenä ja ovat siten helposti yleisön saatavilla. Toimittajat Pekka Ervasti ja Timo Haapala kirjoittivat vuoden 2012 presidentinvaalien alla painetun pamfletin *Mäntyniemen pesänjakajat* (2012), jossa tuodaan humoristiseen sävyyn esiin presidenttiehdokkaiden ”pimeitä puolia”, kuten juomiskäyttäytymistä. Kuitenkaan esikuvansa ja edeltäjänsä aiheuttaman mediakohun tapaista ilmiötä tämä julkaisu ei saanut aikaan. Satiirin henkilöhahmojen tulkinnan kannalta on kiinnostavaa, että Paavo Väyrynen on poliitikko, joka 30 vuoden välein julkaistuissa pamfleteissa esiintyy molemmissa suuruudenhulluuden perikuvana. Satiirisen kritiikin kohteina juuri tällaiset ihmisten paheet: itsensä korostaminen ja omahyväisyys ovat otollisia piirteitä (Kivistö 2010a, 9). Väyrynen esiintyy myös *Koljattissa*, mutta Lahnasen näkemys Väyrysestä on vastakkainen pamfletteihin nähden:

Väyrynen teki paskaduunin taistelemalla demareita vastaan ja sen jälkeen hedelmät ja pääministerisalkun poimi Esko Aho ja hänen jälkeensä minä. Me marssimme valmiiseen pöytään, hänen vuosikautia kattamaansa. Hänelle me annoimme kuin vahtimestarille kolikon ja kun hän nolattuna avasi kätensä nyrkistä ulkoportailta, siinä kimalsi nappi. (*Koljatti*, 208.)

Lahnasen vertauskuvia vilisevä pohdinta osoittaa, että hän antaa arvoa Väyrysen poliittiselle uralle ja tuntee jopa sääliä Väyrystä kohtaan. Lahnanen ajattelee Väyrysen mittavasta urasta huolimatta olevansa tämän yläpuolella. Toisaalta lainaus paljastaa, että Lahnanen ei ajattele ansainneensa pääministerin paikkaa täysin omalla työllään. Tätä näkökulmaa vahvistaa Lahnasen kuvaus siitä, kuinka hän päätyy yllättäen ja ikään kuin vahingossa pääministerisalkun perijäksi edellisen

päämisterin jouduttua eroamaan Irak-muistiosta syntyneen kohun vuoksi (*Koljatti*, 73). Tässä on viittaus tosielämän skandaaliin, jolla oli suuri vaikutus huippupolitiikan asetelmiin. Romanissa tämä Ilta-Sanomien lööpistä alkunsa saanut skandaali on sillä tavalla poikkeuksellinen, että se palvelee Lahnasen tavoitteita.

Vaikka *Koljatti* tuo osaltaan esiin pamfletteihin verrattavia ”paljastuksia” poliitikoista, on kuitenkin huomattava, että pamfletti on luonteeltaan suoraan vaikuttamiseen pyrkivä poliittinen kirjanen, kun taas Tervon romaani on kaunokirjallinen teos, jolla vain oletetusti on jokin poliittinen sanoma. Tuon kuitenkin pamfletit esiin vertailussa, koska *Koljatista* ja edellä käsitellyistä pamfleteista on löydettävissä temaattisia yhtäläisyyksiä, kuten vallanpitäjien alkoholinkäyttö ja vapaa-ajanvietto sekä suhteet itänaapuriin. Lisäksi mainitut pamfletit omaavat kaunokirjallisia piirteitä: *Tamminiemen pesänjakajat* sisältää luvun, jossa kuvataan fiktiivisen kansanedustajan elämää ja korostetaan poliitikkojen epämääräisiä elämäntapoja (Lauantaiseura 1981, 49). Pamflettien ilmaisussa käytetään myös satiirin keinoja: kieli on rikasta, humoristista ja piikikästä.

Myös Sari Kivistö (2011) esittelee joitain uudempia kaunokirjallisia satiireja, kuten Karo Hämäläisen kirjoittaman fiktiivisen biografian *Urho Kekkonen* (2005). Kekkonen onkin konventionaalinen poliittisen satiirin kohde Suomessa (Kivistö 2011, 158). Myös *Koljatissa* tämä entinen presidentti on keskeisessä asemassa. Hän ei esiinny Tervon teoksessa ivan kohteena, kuten useimmat muut poliitikot, vaan edustaa Suomen politiikan loiston aikaa, kansainvälisten suhteiden mallikasta hoitamista ja miehekästä naistenmiestä, joka isännöi itänaapurille loistokkaita saunailtoja. Tosin henkilön esittäminen idealisoivasti satiirissa voi senkin tulkita ivana ja *Koljatissa* erityisesti Kekkos-kultin ironisointina. Juuri vallan kääntöpuolien paljastaminen on merkittävässä osassa *Koljatin* satiirisen kritiikin rakentumisessa. Seuraavassa luvussa perehdyn vallanpitäjiin satiirin kohteina. Avaan *Koljatin* mediasatiirin ja poliittisen satiirin merkityksiä, sekä pohdin millainen henkilöahamo Pekka Lahnanen on suhteessa satiirin perinteeseen ja romaanin maailman valtarakenteisiin.

2. Vallanpitäjät satiirin kohteina

Sari Kivistön (2010, 10) mukaan satiirilla on aina kohde, jota se kritisoi. Kohde voi olla yleisinhimillinen piirre, kuten pahuus, typeruus tai omahyväisyys, toisaalta jokin poliittinen suuntaus tai vallanpitäjä. Kritiikin kohteita voi olla useita. *Koljatti* sijoittuu politiikan maailmaan, ja se suhtautuu kriittisesti useimpiin puolueisiin: keskustalaiset ovat vanhoillisia ja kateellisia, kokoomuslaiset muovisen ylipirteitä, RKP hännystelee kokoomusta ja demarit hokevat ihmisen, työn ja arjen merkitystä. Kuten mainitsin johdantoluvussa, pelkistäminen kuuluu satiiriseen henkilökuvaukseen, mikä näkyy *Koljatin* henkilöhahmoissa – ne muodostuvat karikatyyrimaisesti vain muutamasta ulkonäköpiirteestä tai luonnekuvauksesta.

Timo Pankakosken (2010, 237) mukaan karikatyyri on kirjallisuuden tai kuvataiteen liioitteleva esitystapa, joka kiinnittää huomiota henkilöhahmon tai todellisen henkilön silmiinpistävimpiin piirteisiin ja vie ne äärimilleen. Poliittisten puolueiden yksipuolisen kuvaamisen lisäksi myös poliitikot esitetään romaanissa karikatyyrisinä hahmoina. Lahnasen kerronnassa Tarja Halonen on vallanhimoinen ja helposti kiukustuva johtaja. Halosen käsilaukku toimii hänen henkilöhahmonsansa vallan symbolina. Käsilaukku on hänen naiseutensa ja johtajuutensa merkki; kun käsilaukku napsahtaa kiinni, on päätös tehty. Tällaisissa kärjistyksissä voi nähdä satiirisen henkilökuvauksen lähenevän pilapiirrosten keinoja, joissa julkisuuden henkilöitä esitetään metonymisesti joidenkin korostettujen ulkoisten piirteiden ja esineiden kautta. Mihail Bahtinin (1995, 412) mukaan Rabelais`n tuotannossa henkilöille kuuluvat esineet ovat ikään kuin heidän lisänimiään. *Koljatissa* Halosen käsilaukku, Pekkarisen peruukki ja Lahnasen vapaa-ajalla ylleen pukemat työmiehen haalarit ovat tällaisia lisänimeä muistuttavia esineitä, jotka kantavat henkilöhahmoon liitettävien ominaisuuksien merkityksiä.

Tässä luvussa perehdyn Tervon romaanin satiiristen henkilöhahmojen rakentumiseen. Tutkimusongelmani kannalta tärkeimmät henkilöhahmot ovat pääministeri Lahnanen ja häntä vainoavan median edustajat. Avaan etenkin näiden kahden valtaa pitävän tahon välillä ilmenevää vastakkainasettelua. Lahnasen henkilöhahmon analyysissä ensimmäisessä alaluvussa keskityn yhtäältä satiirin konventioihin kuuluvaan referentiaalisuuteen (Kivistö 2010, 19) eli tekstin ulkopuoliseen maailmaan viittaaviin sisältöihin, etenkin henkilöihin, joiden kautta rakentuu erilaisia rooleja pääministerin henkilöhahmon sisälle. Käsittelen Lahnasen yhteydessä myös romaanissa ilmenevää intertekstuaalisuutta: viittauksia muihin kulttuurituotteisiin, kirjallisuuteen ja elokuvaan. Toisaalta tuon esiin Lahnasen alisteisen aseman muiden vallanpitäjien ehdoilla ja

osoitan, että päähenkilö muodostaa poikkeuksen romaanin pääosin karikatyyriseen henkilökuvaukseen. Toisessa alaluvussa perehdyn *Koljatin* mediakriittisyyteen ja kolmannessa alaluvussa tarkastelen lisää teoksen viittauksia todellisuuteen. Osoitan narratologisen analyysin kautta, miten kerronnan eri tasot luovat tarinamaailmoja, jotka valottavat satiirisen ivan kohteita romaanissa. Tukeudun tarinamaailmojen analyysissä muun muassa Jan Alberin (2010) ja Monika Fludernikin (2010; 2012) tutkimuksiin, joiden kautta avaan myös romaanin tarinamaailman luonnollisuuden ja ei-luonnollisuuden kysymyksiä. Luvun lopuksi pohdin menippeian tradition ilmenemistä *Koljatissa*.

2.1 Pekka Lahnanen satiirisena henkilöhahmona

Tervon romaanissa korostuu Kivistön mainitsema satiirin pyrkimys tuoda esiin todellisuuden ja ihanteiden eroa yhteiskunnassa (Kivistö 2010, 9). Tämä totuuden ja ideaalin vastakkainasettelu näkyy erityisesti Pekka Lahnasen henkilöhahmossa: hän on Suomen pääministeri, joka kohtaa ongelmia nykypäivän politiikolta vaadittavien kielitaidon, sosiaalisuuden ja median käsittelyn hallinnassa. Lahnanen haikailee Kekkonen aikaan ja on luonteeltaan epävarma ja juro, minkä vuoksi hän kohtaa suuria ongelmia edustustehtäviensä hoitamisessa: ”Politiikka ei ole viihteellistynyt. Se on viihdettä. Minun pitäisi viihdyttää ihmisiä, mutta ei minusta ole siihen. Haluaisin lukea heille paperista lähidemokratiakokeilun alustavia tuloksia.” (*Koljatti*, 62.)

Lahnanen kritisoi sitä, että poliitikot eivät enää keskity omaan työhönsä eli yhteiskunnan kehittämiseen, vaan esiintyvät yleisölle kuin viihdetaiteilijat konsanaan. Samaan aikaan hän kokee itsensä epävarmaksi, koska ei kykene samaan kuin nuoret kollegat – Lahnanen on auttamattoman vanhanaikainen ja sopeutuu huonosti urbaaniin kaupunkiympäristöön, jota esimerkiksi Brysselin vierailu ja ravintolamiljöö edustavat teoksessa. Kivistön (2011, 28) mukaan jo varhaisten runosatiirien tematiikkaan kuuluivat maaseudun ja kaupungin sekä menneen ja nykyhetken vastakkainasettelu. Näiden satiirin perinteeseen kuuluvien dikotomioiden varaan Lahnasen henkilöhahmokin suurelta osin rakentuu. Lainauksessa nousee esiin myös teoksen näkemys toimittajien ja poliitikkojen välisistä suhteista; poliitikkojen työ on yleisön ja median miellyttämistä ja juorujen välttelyä.

Johdantoluvussa esitin, että Lahnasen elämä näyttäytyy Urho Kekkonen menestyksekkään poliittisen uran ivamukaelmana. Lahnasen näkökulmasta entisen presidentin elämä on kuin

toteutunut utopia. Sari Kivistön (2010a, 22) mukaan utopiaa⁵ eli kuvausta menneeseen tai tulevaisuuteen sijoittuvasta ihanneyhteiskunnasta käytetään satiirisen kritiikin välineenä osoittamassa kuvatus (nyky-)yhteiskunnan puutteita. Romaanin mediakriittisyyden valossa on tärkeää huomata, että Lahnanen ihanoi etenkin Kekkonen kykyä käsitellä mediaa. Lahnanen haluaisi palata aikaan, jolloin valtion päämiehillä oli kunnioitettu asema, jota edes lehdistö ei saanut vedettyä lokaan. Lahnanen muistelee Kekkosesta kirjoitetun skandaalinkäryisesti, mutta presidentiksi hän pääsi nais- ja juomiskohuista huolimatta:

Sensation onneton päätoimittaja lähetti muka kunniantuntoihinsa herättyään ja Kekkonen tultua valituksi tälle anteeksipyyntökirjeen. Voiko kukaan kuvitella Seiskan päätoimittajan pyytävän anteeksi minulta? Mitä on viimeksi suomalainen päätoimittaja pyytänyt kohteeltaan anteeksi? (*Koljatti*, 182.)

Syy poliitikkojen ja median valta-asetelmien muutokseen ei siis olekaan Lahnasen mielestä pelkästään siinä, että Kekkonen osasi käsitellä mediaa oikealla tavalla. Lainauksesta ilmenee, että Lahnanen uskoo medialla olleen Kekkonen aikaan vielä ainakin näennäinen kunnioitus valtiomiehiä kohtaan. Lahnanen mainitsee, että häneltä ei ole pyydetty anteeksi, toisaalta hän yleistää nykymedian toimintatavan olevan ketään kunnioittamatonta. Lahnanen vertaa läpi romaanin mietteissään nuoruutensa ajan julkista elämää nykyjulkisuuteen ja toteaa menneen ajan aina nykyä paremmaksi.

Romaani alkaa Lahnasen lapsuusmuiston kuvauksella, jossa Kekkonen pitää puhetta näyttäen ”iättömältä ja keskeneräiseltä”, hänen kaljunsu luo vaikutelman vauvan ja vanhuksen yhdistelmästä. Ruumiinmuotojen ja -toimintojen korostaminen ja elämän ääripäiden, syntymän ja kuoleman yhdistyminen kuuluvat groteskiin ruumiillisuuteen, joka toimii *Koljatissa* satiirisen kerronnan tyylikeinona etenkin henkilökuvauksessa. Bahtinin (1995, 22) mukaan eräs groteskin perustendensseistä on, että se esittää kaksi ruumista yhdessä: ”toinen on synnyttävä ja kuihtuva, toinen sikiävä ja (...) syntyvä.” Elämän siirtymäriitit tuodaan esiin *Koljatissa* aina Kekkonen yhteydessä, kuten edellä oleva lainaus osoittaa. Entinen presidentti kulkee Lahnasen mukana koko romaanin läpi.

⁵ Utopiakirjallisuuden klassikko on Thomas Moren *Utopia* (1516), jossa ihannevaltio esitetään taustallaan senhetkinen englantilainen yhteiskunta moraalittomuuksineen ja kurjuuksineen (Kivistö 2010a, 55).

Entisen presidentin merkitys Lahnasen esikuvana tulee ilmi jo teoksen ensisanoissa: ”Alussa oli Kekkonen. Hän oli ensimmäinen muistikuvani. (–) Tiesin jo silloin, että minusta oli tuleva hänen poikansa.” (*Koljatti*, 7.) Lainauksen viimeinen virke ennakoii romaanin loppua, jossa groteski kerronta huipentuu: Kekkonen astuu ulos Lahnasen kodin seinällä olevasta muotokuvasta ja yrittää puhua järkeä median ajojohdissa mielenterveytensä menettäneelle Lahnaselle. Pääministeri ampuu humalapäissään haulikolla poikansa Urhon, koska luulee tätä esikuvakseen Kekkokseksi. Lahnanen on Kekkoson ”poika” etenkin siinä mielessä, että pyrkii politiikassa jatkamaan keskustalaisen esikuvansa jalanjäljillä ja yksityiselämässään toistamaan Kekkoson naistenmiehen käytöstä epäonnistuen surkeasti molemmissa.

Groteskia ja satiiria yhdistää niiden kyky tunkeutua eri kirjallisuudenlajien sisään, sekä pyrkimys alentaa ylevänä pidettyjä henkilöitä tai asioita: molemmat kääntävät yhteiskunnan valta-asetelmia ylösalaisin (vrt. Perttula 2010; Kivistö 2010). *Koljatissa* groteski on satiirille alisteinen tyylikeino. Kuten johdannossa totesin, romaani ei ole vain tyyliään, vaan myös lajiltaan satiiri. Vaikka bahtinilainen ruumiin alapuolta ja pyhän profanointia korostava groteski onkin erinomainen väline määriteltäessä *Koljatin* henkilökuvauksen tyyliä, keskityn enemmän henkilökuvauksen sisällöllisiin ja temaattisiin ulottuvuuksiin määrittääkseni teoksen valta-asetelmia.

Janna Kantolan (2009, 494) mukaan satiirin henkilöhahmojen nimet on muotoiltu siten, että ne viittaavat esikuviinsa tai joihinkin hahmon piirteisiin. Irma Perttula (2010, 64–65) korostaa, että henkilönnimillä voi groteskissa olla geneerinen funktio, joista hän mainitsee esimerkkinä halventavat esineen- tai eläimennimet ihmishahmoilla. Tervon romaanissa suurin osa poliitikoista esitetään todellisilla nimillään poikkeuksena pääministeri Lahnanen, jonka tosielämän viittauskohde on helposti tunnistettavissa Matti Vanhaseksi. Lahnasen henkilöllisyys on satiiriin kuuluvan leikkisyyden mukaisesti piilotettu näennäisen peitenimen taakse. Lahna on kalalajina ulkomuodoltaan kookas, harmaa⁶ ja litteä, ja romaanin pääministeri on Perttulan esittämän nimeämiskäytännön mukainen. Litteys voidaan helposti liittää myös Lahnasen anteeksipyytelevään, latteaan olemukseen. Romaanin nimi *Koljatti* taas viittaa Lahnasen pituuteen, jonka vuoksi häntä on lapsena pilkattu. Aikuisena pääministeri kulkee edelleen pituuttaan häpeillen hieman kumarassa. Asetelma on ironinen, sillä yleensä pituuden voidaan katsoa olevan positiivinen seikka miehen ulkomuodossa.

⁶ Matti Vanhasta kutsuttiin pääministeriuransa alussa mediassa ulkomuotonsa ja varovaisen poliittisen linjansa vuoksi ”harmaaksi pääministeriksi”.

Lahnasen henkilöhaahmon taustalla on Kekkonen lisäksi myös kirjallisuuden henkilöitä, joita voidaan pitää teoksessa intertekstuaalisina viittauksina. Intertekstuaalisuus on keskeinen käsite nykyisessä kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksessa sekä lingvistiikassa. Graham Allenin (2011, 1) mukaan uusissa kirjallisuus- ja kulttuuriteorioissa on haastettu näkemys, jossa kirjalliset tekstit itsessään kantavat merkityksiä, jotka lukijan tulkinta tuo esiin. Allenin (mt., 1) mukaan nykykäsitys on useimmiten se, että kirjallisuudella ja muilla teksteillä ei ole mitään riippumattomia merkityksiä, vaan kaikki tekstit muodostuvat tekstien välisistä suhteista – interteksteistä. Toisin sanoen lukeminen on liikkumista tekstien välillä.

Raamatun kertomuksessa normaalimittainen Daavid voittaa jättikokoisen Goljatin aseinaan vaan linko ja viisi kiveä sekä paimenen sauva. Daavid tekee sankaritekoja, ja hänet kruunataan Israelin kuninkaaksi. (1. Sam. 17; 2. Sam. 5.) Putinin ja Lahnasen kohtaamisessa on nähtävissä tämän kaksintaistelun parodia. Graham Allen (2011, 105) puhuu parodiasta viitaten Gérard Genetten (1997) strukturalistisen poetiikan näkemyksiin hyperteksteistä ja hypoteksteistä. *Koljatin* ja raamatunkertomuksen tapauksessa Tervon romaani on hyperteksti, jonka hypotekstinä Daavidin ja Goljatin tarina toimii (vrt. Allen 2011, 105). Genetten (1997, 8) mukaan satiirissa ja muissa parodisissa teksteissä hypertekstien merkitysten muodostuminen riippuu lukijan hypotekstien, eli luetun tekstin taustalla vaikuttavien aiemmin kirjoitettujen tekstien, tuntemuksesta. Tämä on *Koljatin* intertekstuaalisuuden kannalta mielekäs näkökulma etenkin pohdittaessa lukijan osuutta intertekstuaalisuuden muodostumisessa. Monika Fludernik (2006) korostaa lukijan kognition roolia kirjallisuuden tulkinnassa kokemuksellisuuden (experientiality) käsitteessään. Fludernikin (2006, 13) mukaan kokemuksellisuus viittaa niihin tapoihin, joilla kertomus vetoaa lukijan ”luonnollisiin” kognitioihin. Tarkastelen kerronnan luonnollisuutta *Koljatisa* enemmän seuraavassa luvussa.

Lahnanen pohtii mielessään, kuinka Putin on miehisten harrastustensa myötä kasvanut henkisesti: ”hänen sisällään on häntä itseään suurempi mies” (*Koljatti*, 297). Tästä voidaan satiirisen ivan logiikalla tulkita, millainen mies Lahnanen on: itseään, eli fyysistä kokoaan pienempi. Judo ja kaksintaistelu saavat myös laajemman viitekehyksen romaanissa, kun Lahnanen pohtii mielessään: ”Maailma on tatami” (*Koljatti*, 299). Metafora – pääministerien kohtaaminen, Daavidin ja Goljatin tai judomestarin ja kömpelön aloittelijan kaksintaistelu – kuvaa Suomen alisteista suhdetta Venäjään. Kun Putin saapuu Lahnasen vierailulle, on Suomen pääministeri auttamattomasti

alakynnessä ja hänen asenteensa nöyristelevä: ”kättilimme pihalla ja yritin näyttää mahdollisimman lyhyeltä, vaikka lehtikuvaajia ei ollut paikalla” (*Koljatti*, 299).

Lainaus paljastaa median jatkuvan läsnäolon Lahnasen elämässä: jos tiedotusvälineet eivät ole paikalla, Lahnanen mieltii miltä näyttäisi ja kuulostaisi lehtijutussa tai uutisvideossa. Hän näyttelee epätoivoisesti pääministerin roolia, vaikka hänellä ei ole siihen omasta mielestään edellytyksiä. Hän pokkuroi Putinia, mutta kyykkyy asti hän kumartuu toimittajien edessä. Lahnasen yritys kulkea Kekkonen jalanjäljillä vie pääministerin uran lopulliseen syöksykierteeseen. Pääministeri haluaisi isännöidä Venäjän pääministeri Vladimir Putinin vierailua miehekkään rennosti ja lämmittää välejä itänaapuriin saunan ja rypiskelyn merkeissä, kuten Kekkonen aikoinaan toimi kestitessään neuvostoliittolaisia vieraitaan. Illalliset päättyvät Lahnasen humalaiseen örvellykseen, kun hän ensimmäisen kerran nuoruutensa jälkeen tarttuu viinalasiin ja häpäisee toiminnallaan itsensä ja Suomen poliittisen johdon korkea-arvoisten vieraiden nähden. (*Koljatti*, 319–326.)

Sari Kivistön (2011, 164) mukaan käyttäytymisnormit rikkova skandaali on hyvin tyypillinen satiirin aihe eritoten ylilyönnin sijoituessa seurapiireihin. Janna Kantola (2009, 495) puhuu pitopöydästä satiirin klassisena topoksena eli toistuvana lajin näyttämönä. Juhla-aterioiden ja edustustilaisuuksien yhteydessä syntyykin Tervon romaanissa useita kohuja ja paheksuntaa, kun Lahnanen rikkoo etikettiä tietämättömyytensä tai kömpelyytensä vuoksi. Näitä kohuja avaam tarkemmin luvussa 3.

Kivistö (2011, 167) kuvaa Lahnasen olevan epäonnistunut suomalainen mies, jolla ei myöskään ole media-aikakauden johtajalta vaadittua karismaa tai esiintymistaitoa. Kivistön mukaan juuri karisman puute on yksi nykysatiirin ivan kohteista. Venäjän pääministeri Putin on romaanissa Lahnasen vastakohta: hän on toiminut salaisessa palveluksessa, on taitava judoka ja esiintyy mediassa tiikerin syleilyssä – Putin uhkuu vaikutusvaltaa ja miehisyttä. Bahtin (1991, 186) puhuu karnevaaliin kuuluvasta kruunun riistävästä kaksoisolennosta, joka korostaa henkilöahmon heikkouksia. Putin edustaa epäonnistuvan ja harmaan pääministerin elinvoimaista vastapeluria.

Vallanpitäjän pyrkimys kansanomaisuuteen on toistuva motiivi *Koljatissa*. Lahnanen pukeutuu poikansa teatteriharrastuksesta jääneisiin naamiaisasuihin ja astuu kansan pariin, jolloin hän nolaa itsensä ja tulee paljastaneeksi henkilöllisyytensä päätyen lopulta median hampaisiin. Lahnanen yrittää keskustella kansankielellä Veksi Jurmun, keski-ikäisen työttömän miehen kanssa saadakseen median ja lähiökansan sympatian puolelleen:

- [Onko] Jurmun perhe sitä mieltä, että nykyisin vaaleissa puhutaan liian vähän aatteista ja liian paljon imagoista ynnä muista höpötyksistä?
– Sä oot rikas ja kuuluisa. Me ollaan köyhiä taviksia. Siinä vittu mitään aatetta tartte. Me vittu vihataan sua. (*Koljatti*, 59.)

Kuten johdantoluvussa totesin, alatyyliset puhetavat kuuluvat satiirin kieleen, jossa ne ilmaisevat aggressiota jotain tahoja kohtaan (vrt. Kivistö 2007, 10). Edeltävässä tyylyssä dialogissa tuodaan ivallisesti esiin sitä, miten tavallinen kansa suhtautuu vallanpitäjiin. Kiroilu ilmentää satiirissa vihan tunteita (mt., 10–13). Bahtin puhuu herjauksista ja voimasanoista erityisen karnevaaliin kuuluvan torikielen yhteydessä: se on ikään kuin tuttavallisen kansankielen varasto, johon kerääntyvät ilmaisut ovat arkikielessä sopimattomia (Bahtin 1995, 17–18). Romaanin maailmassa ironista lainauksen vastakkainasettelussa on, että Lahnanen toivoo olevansa tavallinen ihminen, mikä hänen asemassaan on mahdotonta. Naamioituneena partaan ja viiksiin sekä Rehu-Raision haalariin hän kokee kuuluvansa tavalliseen kansaan. Voimasanoilla on myös Lahnasen elämässä erityinen kielletyn hedelmän asema, sillä hän muistaa äitinsä pelänneen eniten maailmassa varoittamatta alkavaa kiroilua, ja pääministeri kuuleekin usein päänsä sisällä äidin hyssyttelevän äänen. Sadattelu liittyy myös Lahnasen unelmaan tavallisuudesta: voisipa kunnan suomalaismiehen tapaan huutaa metsässä ”perkelettä” (*Koljatti*, 94).

Romaanissa on viittauksia moniin miehen elämäntaistelua kuvaaviin teoksiin. Bahtinin (1991, 187) mukaan yksi suurimmista ja karnevalistisimmista romaaneista on Cervantesin *Don Quijote* (1605, 1615). Tervon romaanissa on viittaus Cervantesin teokseen viimeisessä luvussa, jossa Lahnanen riehuu kotonaan haulikon kanssa humalapäissään ja odottaa poliisien saapumista; hän ampuu haulikolla pihassaan olevan tuulimyllyn kumoon (*Koljatti*, 347). Läpi romaanin Lahnanen näyttäytyy surullisen hahmon ritarina, joka turhaan taistelee voittamatonta vastustajaa, mediaa ja nykypolitiikan vaatimuksia vastaan. Kuten alkuperäinen Don Quijote, myös Lahnanen häviää taistelun ja vajoaa hulluuteen.

Tematiikaltaan tärkeä interteksti *Koljatissa* on Mikko Niskasen tv-elokuva *Kahdeksan surmanluotia* (1972). Lahnasen avustaja tohtori Tanner on tehnyt tutkimusta Niskasen elokuvasta, ja elokuvan tarinaan viitataan romaanissa useasti. Elokuva kertoo tosielämän tapahtumiin perustuen miehestä, joka linnoittautui kotiinsa ja humalapäissään surmasi poliiseja haulikolla ampuen. Lahnasen surkuhupaisa elämä asetetaan *Koljatissa* lopulta vasten Niskasen elokuvan tapahtumia. Suomalaisen miehen äärimmäisen alemmuudentunteen tema nousee esiin jo romaanin

aiemmassa luvussa, kun Lahnanen enteellisesti kuuntelee radiouutista keski-ikäisestä miehestä, joka on aseineen sulkeutunut kerrostaloasuntoonsa. Tanner kutsuu radiouutisen kotiinsa linnotautunutta miestä ”Pikku Pasaseksi” viitaten Niskasen elokuvan onnettomaan päähenkilöön, pienviljelijä Tauno Pasaseen (*Koljatti*, 39).

Lahnasen minämuotoisen kerronnan lisäksi romaanin kerronnassa kuuluu myös toinen ääni, joka kulkee ikään kuin Lahnasen kerronnan taustalla. Bahtin (1991, 56) kutsuu ilmiötä kielen dialogisuudeksi, joka on tyyppillinen piirre satiirisessa tekstissä. Bahtinin mukaan tämä ”toinen ääni” voi pyrkiä suhteellistamaan tai kumoamaan muita ääniä, ja se voi tuoda esiin tekstin eetoksen. Tällainen dialoginen ääni tulee esiin Lahnasen kuunteleman piiritysuutisen jälkeen: ”Suomalaiset miehet olivat Länsi-Euroopan ainoita villieläimiä. Jokainen heistä omisti haulikon ja katsoi sitä kiinteästi kaamosaikaan: kohta mä ammun mun uuden elämän lähtölaukauksen” (*Koljatti*, 39.) Tämä toinen ääni ennustaa Lahnasen tulevan tuhon. Toinen ääni kuuluu myös romaanin alkupuolella, kun kerronnassa nousee esiin nykypolitiikkaa ja talousliberalismia kritisoiava ääni, joka ei kuulu Lahnaselle: ”Ihminen on slogan” (*Koljatti*, 11). Huomautus kritisoi politiikan tekopyhyyttä, (demari)politiikan tapaa hokea ihmisyyden merkitystä ilman mitään sisältöä. Sama ääni jatkaa: ”Vapaassa maailmassa kaikki on mahdollista, myös vapaa pudotus” (*Koljatti*, 11).” Kuten suomalaisten miesten itsetuhoisuutta kuvaava ääni, myös tämä ääni ennakoi Lahnasen kohtaloa, mutta samalla asettuu vahvasti vastustamaan talousliberalismin aatetta.

Romaanissa on Lahnasen lisäksi muitakin kertojia, jotka pääsevät ajoittain ääneen vuorotellen pääministerin kerronnan kanssa. Lahnasen avustaja Kirsikka Tanner, naistutkimukseen keskittynyt historian professori Corazon Mandalay ja Venäjän pääministeri Putin tuovat romaaniin uusia näkökulmia ja luovat kriittisemmän silmäyksen myös pääministeri Lahnaseen. *Koljatti* asettaa koko Suomen, sen ihmiset ja kulttuurin kritiikin kohteeksi, myös osin naurunalaiseksi. Tämä kritiikki nousee esiin etenkin ulkomaisten kertojien kautta. Putin ihmettelee, miksi Suomen pääministeri esittelee hänelle lumista maisemaa: sitä näkee yllin kyllin Venäjälläkin (*Koljatti*, 303). Yhtä lailla kuva Suomesta saunomisen kotimaana lytätään, kun professori Mandalay kummastelee Lahnasen ylpeänä esittelemää saunakirjaa: saunahan on tullut Suomeen ”ruotsalaisen sivistyksen levitessä itään” (*Koljatti*, 124).

Toisten kertojien kautta romaanissa kuuluu myös yhteiskunnan epätasa-arvon kritiikkiä, etenkin sukupuolen merkitystä koskevaa pohdintaa. Naispolitiikot saavat teoksessa yhtäläisen satiirisen

läksytyksen kuin miehetkin. Kun huomioidaan kerronnan dialogiset äänenpainot, teoksen vakavammat diskurssit nousevat esiin. Kouluttautuneiden naisten vaikeuksia yhdistää perhe ja työ tuodaan esiin tohtori Tannerin minämuotoisessa kerronnassa, jossa yksinhuoltajuus ja entisen puolison harjoittama seksuaalinen ahdistelu esitetään vakavasti ilman satiirista ivaa. Myös miesvaltaisella alalla työskentely esitetään Tannerin osiossa haasteellisena; nuorta naista helposti tytötellään ja pidetään epäpätevänä. Miesten ongelmia ovat yksinäisyys, alkoholismi ja väkivaltaiset taipumukset. Sari Kivistön mukaan satiiriin kuuluu huumorin alla piilevä vakavuus (2010, 16). Erityisesti *Koljatin* loppu edustaa vakavampaa diskurssia, jossa väkivalta ja kuoleman kuvastot nousevat esiin. Charles Witken (1970, 4) mukaan satiirisen naurun on tarkoituskin lakata, jotta vakavat eettiset ja opettavaiset aiheet tulisivat esiin.

Pääministeri Lahnasen henkilöahmo on syvällisempi ja moniulotteisempi kuin satiirin perinteeseen kuuluva pelkistävä ja kärjistävä henkilökuvaus yleensä on. Vaikka pääministeri Lahnanen on vähintäänkin moraalisesti epäilyttävä hahmo – hän muun muassa lukitsee professori Corazon Mandalayn talonsa kellariin vaimon toivossa – lukija tuntee sääliä ja jopa sympatiaa häntä kohtaan, mikä ei ole satiiriselle ilkeilylle tyypillistä. Lahnasen aiheuttamien sympatiantunteiden voidaan katsoa johtuvan hahmon erehtyväisyydestä ja inhimillisyydestä; hän ei näyttäytyä ahneena tai vallanhimoisena, vaan on hyvin epävarma ja epäonnistuu yrityksissään sekä yksityiselämässään että työssään. Vaikka hän kuvailee kollegojaan ilkeästi ja kateellisena, hän on myös itseään kohtaan hyvin ankara. Nämä ainekset muodostavat keski-ikäisen suomalaismiehen syöksykierteen kuvauksen, joka on *Koljatin* keskeinen teema. Pääministerin hahmon moniulotteisuuden verrattuna muihin henkilöahmoihin mahdollistaa hänen asemansa teoksen pääasiallisena minäkertojana, jolloin hänen ajatuksensa ja tunteensa tuodaan lukijoille ilmi.

Kivistön mukaan alkoholilla on merkittävä rooli karnevalistisessa romaanikirjallisuudessa (Kivistö 2011, 163). Karnevalismilla viitataan Bahtinin teoriaan, jonka mukaan esimerkiksi satiirisessa kirjallisuudessa yhteiskunnan valta-asetelmat käännetään pääläelleen ja vallan takana olevat vaikuttimet ja hierarkiat paljastuvat (vrt. Bahtin 1991). Tervon romaanissa alkoholi on mukana varsinkin juuri aiheuttamassa skandaalitulanteita ja paljastamassa poliittisen eliitin etikettisääntöjen kaksinaismoralismia; raivoraitis pääministeri saa aikaan kummastusta kansainvälisillä kutsuilla, kun ei kohota maljaa muiden mukana. Lahnasen henkilöahmon raittiuteen nähden on ironista, että juuri alkoholi aiheuttaa monet lehdistöskandaalit romaanissa.

Lähiövierailulla perussuomalaisten kunnallisvaaliehdokas Veksi Jurmu pakottaa Lahnasen ottamaan vastaan oluen, ja oluttölkki kädessä kuvatussa Lahnasesta media saa aikaan kohujutun: pääministeri juo sittenkin (*Koljatti*, 59). Kivistön (2011, 163) mukaan alkoholi on omiaan erityisesti suomalaisen poliittisen historian satiiriseen paljastamiseen.

Lahnasen suhde alkoholiin on hyvin kaksijakoinen: aluksi hän kieltäytyy siitä täysin ja on ylpeä raittiudestaan, mutta ratkeaa lopulta Venäjän pääministerin vierailun aikana juomaan raakaa vodkaa. Ollessaan umpihumalassa pääministeri Putinin vierailun aikana Lahnanen päätyy Kekkonen perinnön jatkamisen sijaan toistamaan *Surmanluotien* itsetuhoisen ja väkivaltaisen pienviljelijä Pasasen traagista tarinaa. Kivistön (2011, 163) mukaan alkoholi paljastaa satiirisessa kerronnassa hahmon todellisen olemuksen. Ero toiveajattelun ja todellisuuden välillä korostuu jälleen. Lahnanen ei täytä niitä rooleja, joita hän haluaisi edustaa: arvostettu pääministeri tai tavallinen keskiluokkainen mies. Lahnanen on liian tavallinen ollakseen ylevä mahtimies, mutta ei myöskään pääministerinä voi elää tavallisen suomalaismiehen elämää. Hänestä kuoriutuu keski-ikäinen, itsetuhoinen ja toivonsa menettänyt, haulikkoaan puristava hylkiö.

Suomalaisuuden negatiivisina pidettävät määritelmät: huonot sosiaaliset taidot, aggressiivisuus, viehtymys alkoholiin ja junttimaisuus korostuvat, kun romaanin kokijana on ulkomaalainen henkilö. Janna Kantolan (2009) mielestä *Koljatin* ensisijainen satiirisen piikittelyn kohde onkin suomalaisuus itsessään; Kantolan mukaan *Koljatin* esittämä Suomi on ”Jurmujen maa, jossa köyhiä tai työväestöä ei saa arvostella, jossa kaikki menee kurkusta alas, kunhan se on suikaleena ja jossa perimmäinen pelko on, että viina kaikista varotoimista huolimatta loppuu” (mt., 495). Olen Kantolan kanssa samaa mieltä siitä, että suomalainen yhteiskunta asetetaan romaanissa naurunalaiseksi. 3. luvussa tulen kuitenkin osoittamaan, että toisin kuin Kantola esittää, *Koljatin* satiirin kohteena ovat ennen kaikkea yhteiskunnan valtarakenteet ja media.

2.2 *Koljatin* mediakriittisyys

Satiirisen ivan pistävin kärki osuu Tervon romaanissa mediaan ja erityisesti lehdistöön. Romaanissa pilkataan jatkuvasti toimittajien laiskuutta, tyhmyyttä ja skandaalinhimoa: ”Toimittajan ei tarvinnut tajuta eikä päätellä. Kunhan googletti.” (*Koljatti*, 31.) Tervon romaanissa etenkin iltapäivälehdet edustavat verenhimoista ja säälimätöntä median toimintatapaa: toimittajat seuraavat poliitikkojen jokaista liikettä ja totuuden kertomisen sijaan pyrkivät julkaisemaan mahdollisimman kohahduttavia otsikoita vallanpitäjistä ja vaikeuttamaan poliitikkojen työtä.

Lehdistö on vallanpitäjä, jota pääministerikin kumartaa. Lahnanen pohtii: ”Opettelin peruselintarvikkeitten hinnat ulkoa. Ellen tiennyt piimän litrahintaa, tuskin kykenin ottamaan kantaa Turkin unionijäsenyyteen. Näin toimittajat olivat linjanneet.” (*Koljatti*, 11.) Lehdistö pyrkii saamaan poliitikon kiinni mitä pienimmästäkin virheestä. Inhimilliset erehdykset ovat romaanissa kohtalokkaita, ja niitä pääministeri Lahnaselle sattuu jatkuvasti. Sari Kivistö (2011, 163) esittää Lahnasen asemasta: ”jokainen teko ja lausuma on punnittava sillä silmällä, miltä se näyttää suuren yleisön katseella.” Kivistö (2011, 163) jatkaa, että bahtinilainen dialogisuus ei toteudu romaanissa, sillä Lahnanen on alati median käskyvallassa. Yhdyn ajatukseen siitä, että tiedotusvälineiden valta on romaanissa pääministerin vallan yläpuolella. Kuten edellä osoitin, juuri Lahnasen ja median äänten vastakkaisuus sekä dialogiset äänet kerronnassa paljastavat romaanin eetoksen, jolloin bahtinilainen dialogisuuden käsite on sovellettavissa romaanin kerrontaan.

Lahnanen yrittää sopeutua kansainvälisiin käytöstapoihin ja edustustilaisuuksiin huonolla menestyksellä. Tiedotusvälineiden edustajat kuvataan romaanissa usein laumana, joka tekee vastenmielistä urkkimistyötä. Lahnanen on itsekin toiminut lehden päätoimittajana ja toteaa nousseensa harmaasta sopuleiden laumasta valtion vallanpitäjäksi. Halveksunta journalistin ammattia kohtaan kärjistyy Lahnasen sarkastisessa pohdiskelussa, kun hän vertaa omaa aikaansa presidentti Kekkonen valtakauteen, jolloin lehdistö oli vielä hallittavissa ja mahtimiehet kirjoittivat oman historiansa: ”Valitettavasti en osaa kirjoittaa. Olen päätoimittaja.” (*Koljatti*, 71.) Lahnasen pohdintojen humoristisen naseva sävy on myös osoitus erosta Lahnasen sisäisen maailman ja ilmaisun välillä. Romaanin vähäisissä dialogeissa Lahnanen usein änkyttää tai mumisee, eikä saa asiaansa ilmaistua selvästi.

Toimittajien kutsuminen sopuleiksi sisältää ihmisryhmän alentamisen eläimeksi, mutta referentiaalisesti se liittyy myös poliittiseen historiaan: presidentti Mauno Koivisto kutsui toimittajia sopulilaumaksi viitaten journalistien tapaa harjoittaa ammattiaan yhdenmukaisesti jonkin mielipidejohtajan määräämällä tavalla (Lähde 2009, 108). Kivistön (2011, 163) mukaan *Koljatin* keskeinen jännite syntyy median ja pääministerin välisestä asetelmasta, jossa Lahnanen joutuu jatkuvasti varomaan sanojaan, jotta uutta skandaalia ei syntyisi. Lahnasen sanoin: ”Olin viime aikoina joutunut pohtimaan kumpi oli Suomen pääministerin arkkihollinen, Venäjän armeija vai Suomen media.” (*Koljatti*, 31.) Lausahdus korostaa median valta-aseman lisäksi jälleen Lahnasen vanhanaikaista ajatusmaailmaa, joskin Venäjän armeijalla voidaan tässä viitata myös

Suomen historialliseen puolustuspolitiikkaan, jossa sotien perintönä kuvaannollisesti varaudutaan aina idästä tulevaan uhkaan.

Olen tähän asti puhunut mediasta tai toimittajista joukkona. Selvitän seuraavaksi, miten yksittäiset journalistit esitetään *Koljatis*sa, ja eroaako tämä henkilökuvaus sisällöltään jotenkin tavasta kuvata koko ammattikuntaa. Kun Lahnanen on vierailulla kansalaisten kodeissa, toimittajat seuraavat tilannetta kameroineen. Yleisradion tv-uutisten toimittaja kysyy Lahnaselta pääministerin Kontulan-vierailun jälkeen: ”Eikö kansalaisia karkota politiikasta tällaiset juuri nähdyn kaltaiset lavastetut, vaalitaktisia päämääriä palvelevat mukakohtaamiset kansan kanssa?” (*Koljatti*, 53). Toimittaja on kriittinen Lahnasen tarkoitusperiä kohtaan ja asettaa pääministerin noloon tilanteeseen. Toimittajan kysymys osuu oikeaan. Kuten lukija tietää, Lahnanen ja muu keskustapuolueen johto ovat suunnitelleet kansalaisvierailut estääkseen perussuomalaisen nousun ja kohentaakseen keskustan kannatusta vaaleissa. Vierailuissa on kyse poliittisesta valtakamppailusta, minkä toimittaja kysymyksellään paljastaa.

Samanlainen Lahnasen julkinen nolaaminen tapahtuu myös pääministerin tiedotustilaisuudessa. Tilaisuus on järjestetty, koska Lahnanen on suututtanut Ranskan presidentti Nicolas Sarcozyn sillä, ettei ole osannut nimetä yhtään ranskalaista kulttuurivaikuttajaa. Ruotsin pääministeri ”auttaa” Lahnasta ja ehdottaa Josef Pujolia, ja Lahnanen tarttuu hädissään tähän nimeen. Myöhemmin ilmenee, että Pujol oli pierutaiteilija, ja Sarkozy loukkaantuu Lahnasen moukkamaisesta käytöksestä. Nelosen uutistoimittaja kysyy Lahnaselta tiedotustilaisuudessa:

”Herra pääministeri, muistuko teille mieleen ketään toista itsenäisen Suomen pääministeriä, joka olisi saanut aikaan kriisin Suomen suhteissa Ranskaan?”

”Tämä ei ole kriisi. Tämä on naurettava väärinkäsitys.

”Ranskan presidentti on siis pahoittanut mielensä naurettavasta asiasta?”

(*Koljatti*, 167)

Tässä toimittajan ja Lahnasen vuoropuhelussa ilmenee, kuinka ensinnäkin toimittaja tahallisesti liioitellen tekee asiasta kansainvälisen ”kriisin”. Kun Lahnanen yrittää saada keskustelun realistiseen mittakaavaan, toimittaja vääristelee pääministerin sanoja ja saa Lahnasen vaikuttamaan ylimieliseltä. Yleisradion toimittaja on aiemmin kuvatussa kansalaisvierailu-asiassa kärkeä, mutta näyttää kuitenkin ajavan yleisön etua ja oikeutta tietää politiikan taustoista. Nelosen toimittaja taas ajaa selkeästi omaa asiaansa saadakseen kohuotsikoita aikaiseksi. Palaan tähän skandaalin tuottamisen dynamiikkaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Asiajournalismiin suhtaudutaan teoksessa yleisesti ymmärtävämmiin kuin skandaalihakuiseen iltapäivälehdistöön. Tämä näkyy Yleisradion toimittajaan suhtautumisen lisäksi kohdassa, jossa nimeämätön uutistoimisto kirjoittaa täysin asiallisen raportin Lahnasen vierailusta Jurmujen perheessä: ”Pääministeri tapasi kaksi peruskontulalaista perhettä ja keskusteli heidän kanssaan paitsi talouden nykynäkymistä, myös politiikan väitetystä aatteettomuudesta.” Kirjoituksen asiallisuus näyttäytyy ironisessa valossa lukijalle, joka tietää, kuinka karkeasti kiroillen Veksi Jurmu vastaa Lahnasen kysymyksiin. Lahnasen neuvonantaja Haukinen myös varoittaa pääministeriä luulemasta, että tämä uutinen jäisi ainoaksi toimittajien tulkinnaksi Kontulan-vierailusta. Pian varoitus käy toteen, kun Lahnanen lukee iltapäivälehden nettisivulta vierailuaan koskevan otsikon ”Lahnanen avasi kampanjan kaljapurkki kädessä” (*Koljatti*, 77). Teksti on painettu romaanin sivulle mukaillen typologisesti keltaisen lehdistön suosimaa paksua mustaa fonttia. Juuri tällaiset juorulehtien otsikot, joissa pyritään saamaan aikaan kohua ja korostetaan moraalirikkomusta, ovat Lahnasen pahin painajainen. Alkoholin nauttiminen työajalla on etenkin poliitikolta jo sinänsä tuomittavaa, mutta skandaalimaisen jutun sisällöstä tekee aiemmin raittiina tunnetun Lahnasen esiintyminen alkoholitölkkin kanssa. Tässä lehdistö näyttäytyy taas räävittömänä oman edun tavoittelussaan, sillä kaikki Kontulassa olleet toimittajat näkevät, että pääministeri ottaa oluen vastaan vain kohteliaisuudesta vaativaa isäntäänsä kohtaan.

Janna Kantola (2009, 496) toteaa lehtiotsikosta, jotka on *Koljatissa* painettu paksulla fontilla: ”Teoksen läpi kulkeneet lööpit, jotka alleviivaavat fiktionsisäisen maailman absurdiutta, asettuvat yhdenlaisena nykyaikaisen satiirin keinona dialogiin tarinan ulkopuolisen, eli todellisuutemme kanssa (...)”. Kuten tulen osoittamaan luvussa 4, tämä yhteys tosielämän ja *Koljatin* sisäisen maailman lööppien välillä ei jää vain dialogin tasolle, vaan lööpit ikään kuin todentuivat ja saivat uuden elämän romaanin vastaanotossa.

Edellä käsittelin Lahnasen kohtaamisia niiden tahojen kanssa, joiden voidaan katsoa valvovan poliitikkojen toimintaa ja joille pääministeri Lahnasen on esitettävä virallista rooliaan – jossa hän tietenkin jatkuvasti epäonnistuu. Seuraavaksi tarkastelen *Koljatin* referentiaalisuutta ja kerronnallisia keinoja, jotka syventävät Lahnasen henkilöahmoa ja vaikuttavat satiirin temaattiseen tulkintaan.

2.3 *Koljatin* kytkökset todellisuuteen ja kerronnalliset rakenteet

Kuten satiireilla yleensäkin, *Koljatilla* on paljon yhteyksiä todelliseen politiikan maailmaan. Romaani sisältää intermediaalisia ja -tekstuaalisia viitteitä, ja teoksen henkilöhahmot ovat tunnistettavia poliitikkoja. *Koljatin* julkaisun jälkeen media innostui mahdollisuudesta käsitellä romaania paljastuskirjana, ja pääministeri Lahnasen minämuotoinen kerronta imitoikin osin biografian tai tunnustuskirjan tyyliä. Mari Hatavaran (2012, 11) mukaan sepitteelliset elämäkerrat, samoin kuin tunnettua henkilöä käsittelevät romaanit, ovat olleet suosittuja suomalaisessa kirjallisuudessa. Hatavara (mt., 11) nostaa esiin Carl Gustaf Mannerheimin hahmona, joka useimmin esiintyy tällaisten romaanien keskushenkilönä. Edellisessä luvussa puhuin Urho Kekkosesta, joka on Mannerheimin tapaan konventionaalinen hahmo fiktiivisissä biografoissa, parodioissa ja poliittisessa huumorissa. Näissä teoksissa valtiomiesten pään sisään on kurkistettu fiktiivisin keinoin. Romaanin minämuotoisen kerronnan kautta voidaan samanaikaisesti näyttää vallanpitäjien inhimilliset piirteet ja banalisoida suurten valtiomiesten ajatuksenjuoksua. Jos henkilökuvaus poikkeaa merkkimieheen totunnaisesti liitettävistä piirteistä, voi syntyä skandaali.

Mannerheim on Suomessa paitsi kirjailijoiden kiinnostuksen kohde myös erityinen vakiintuneiden kulttuuristen ja poliittisten merkitysten kantaja. Sisällissodan valkoisten joukkojen johtajaan liitettäviä totunnaisia kuvaustapoja kyseenalaistettiin viimeksi vuonna 2012, kun mediakohun aiheutti Gilbert Lukalian ohjaama elokuva, jossa Mannerheimia näytellyt mies oli tummaihoisen ja sotamarsalkan elämäntarina sijoitettiin Afrikkaan. Näyttelijän etnisen taustan ja kuvauspaikan synnyttämässä keskustelussa ei nähdäkseen ollut kyse niinkään rasismista, vaan asetelma toi esiin, kuinka tietyt kansalliset piirteet ja poliittiset näkemykset henkilöityvät Mannerheimissa ja miten niiden rikkominen on tabu tai ainakin pahennusta aiheuttava teko.

Hatavara (2012, 13) toteaa Viktor Sklovskia (1917) mukaillen: ”Taiteen kohosteisuus, sen arkikokemuksesta vieraannuttava vaikutus ei tarkoita irrottautumista todellisuudesta, vaan päinvastoin mahdollisuutta havaita todellisuus automatisoitujen kaavojen ohi tai yli.” *Koljatti* alkaa biografiaa muistuttavalla tavalla, kun pääministeri Lahnanen muistelee Kekkosen valtakautta ja lapsuuttaan karjalanpaistin tuoksuineen ja Luxor-televisioineen. Lyhyen aloitusluvun jälkeen valtiojohdon valta-asetelmia ivaileva kieli paljastaa teoksen satiirisen luonteen, kun Lahnanen pohtii pääministerin työnkuvaa: ”Tapasin presidentin viikoittain virkahuoneessani valtioneuvoston linnassa. Siellä keskustelimme ajankohtaisista asioista, tai salailimme niitä toisiltamme.” (*Koljatti*, 8.) Lahnasen minämuotoinen kerronta jatkuu alatyylisellä ja piikittelevällä kuvauksella

ministereistä ja heidän luonteenpiirteistään. Dorrit Cohnin (2006, 132) mukaan formalistis-strukturalistisen kertomuksen teorian, ja myöhemmin narratologisen teorian, keskeinen työkalu on analyysin tasojen jakaminen tarinaan (*story*) ja kerrontaan (*discourse*): ”Tarina viittaa tekstin tapahtumiin, ja kerronta puolestaan tapaan, jolla tapahtumat on esitetty”. (mt., 132). Näiden tasojen pohtiminen *Koljatin* yhteydessä on tarpeen, sillä tasojen analyysi paljastaa satiirin asenteelliset näkemykset ja erottaa ne tyylliseikoista.

Tässä on huomattava, että juuri tyylliseikat ovat satiirissa merkittävässä asemassa pohdittaessa tekstin ivan kohteita, sillä pilkan terävä kieli paljastaa välittömästi asenteita. Analyysissä kerronnan vaikutuksesta romaanin sisäisiin valta-asetelmiin ja eetokseen hyödynnän narratologista teoriaa luonnollisesta ja epäluonnollisesta kerronnasta sekä niiden luomista tarinamaailmoista (Alber 2010; Herman 2009). Vaikka totesin avausluvussa satiirin juonen olevan usein latteaa ja satiirisuuden ilmenevän *Koljatissakin* useimmiten kerronnan tasolla, on myös romaanin juonella tai tarinalla (*story*) syvempi merkitys kuin aluksi vaikuttaa. Pohdin myös, voidaanko tarinan ja kerronnan väliin vetää yhtä selkeää rajaa *Koljatin* kuin sellaisen romaanin kohdalla, jonka henkilöhahmoilla ei ole suoraa viittauskohdetta tosielämään.

Kaikki kertomusteoreetikot eivät pidä tekstin jakamista tarinan ja kerronnan tasoon mielekkäänä. Monika Fludernik (2010, 107) hylkää ajatuksen juonesta kertomusta määrittävänä tekijänä. Sen sijaan Fludernik määrittelee kerronnallisuuden inhimillisen kokemuksellisuuden kautta. Kerronnallisuus ei siis Fludernikin mukaan ole tekstin ominaisuus, vaan jokainen lukija tuottaa eli kerronnallistaa tekstin tulkinnallaan. *Koljatin* kohdalla tarvitaan tulkintaa sekä tarinan että kerronnan tasoilla etenkin kohdissa, joissa tapahtumat ovat epäluonnollisia, tai ei-luonnollisia, kuten Fludernik (2012, 357) tällaisia tosielämän käsityskyvyn ylittäviä tapahtumia kutsuu. Alberin mukaan (2010, 44) luonnollisuudella tarkoitetaan kertomuksen teoriassa tekstin ominaisuuksia, jotka perustuvat tosielämän kokemukseen ja ruumiilliseen olemiseemme maailmassa. Epäluonnollisuudella taas viitataan ”fyysisesti mahdottomiin tilanteisiin ja tapahtumiin eli siihen, mikä rikkoo maailmassa vallitsevia, tunnettuja fysiikan lakeja, tai loogisesti mahdottomiin tiloihin (...)” (mt., 45).

Koljatin tapahtumat ovat edellä esitetyssä merkityksessä luonnollisia toisen luvun puoleenväliin saakka. Käännöksen epäluonnolliseen tapahtuu yllättäen ja hätkähdyttävällä tavalla, kun Lahnanen tarkkailee hallituksen istunnossa puoluetoveriaan:

Pekkarisen pää räjähti. (...) Pekkarinen ei reagoinut tuijotukseeni. Hänen tupeensa alkoi nousta hänen pääläeltaan kohti linnan kattoa. (...) Kun Pekkarisen tupee oli kohonnut kymmenen sentin korkeudelle ministerin pääläelasta, näin Pekkarisen käyttävän kiinnitteenä liimaa. Se näytti erikeeperiltä, mutta ei kai sitä voi iholle levittää. Liima venyi ja tupee näytti pysyvän kiinni elinkeinoministerissä värisevillä metrisillä kumilangoilla, kunnes ne rapsahdivat katki. (*Koljatti*, 13.)

Jan Alber (2010) puhuu siitä, kuinka kaikilla epäluonnollisilla elementeillä on vieraannuttava vaikutus, mutta kaikki vieraannuttavat elementit eivät ole epäluonnollisia. Elinkeinoministerin tupeen kohoaminen kattoon on selkeästi sekä fyysisesti että loogisesti epäluonnollinen tapahtuma. Merkittävää on huomata, että epäluonnollisuus tässä lainatussa kohdassa ilmenee vain tarinan tasolla; kerronta säilyy samalla luonnollisella tasolla, jossa Lahnanen tarkkailee ministerien edesottamuksia istuntosalissa. Kerronnan voisi tehdä epäluonnolliseksi vaikkapa se, että Lahnanen kykenisi lukemaan Pekkarisen ajatuksia, mihin hän ei kuitenkaan pysty. Tässä mielessä Lahnanen minämuotoinen kerronta on luonnollista; se mukailee ihmisen kognitiivisia rajoitteita ja pysyttelee tarkkailijan ja raportioijan asemassa. Alberin (2010, 46) mukaan epäluonnollisuudet ilmenevätkin usein tarinan tasolla, jolloin ”selkeiden tarinamaailmojen muodostuminen” estyy. Tarinamaailmojen muodostumiseen liittyy lukijan tarve selittää ja luonnollistaa tapahtumia (mt., 48). Voidaan siis ajatella, että lukija pyrkii saamaan tekstissä esiintyvän vieraan aineksen vaikuttamaan tutulta eli oman maailmankuvansa mukaiselta. On siis olemassa kulttuurinen kehys, joka erottaa normaalin epänormaalista, mutta myös laajempia, mahdollittamaan ja mahdolliseen liittyviä kehyksiä. Tässä on nähdäkseni kyse samasta asiasta kuin mustan Mannerheimin tapauksessa; tosielämässä Mannerheim oli suomalainen valkoinen mies ja ministeri Pekkarisen (mahdollinen) hiuslisäke pysyy hänen päässään, tai jos irtoaakin, se putoaa fysiikan lakien mukaan alaspäin. Näitä kehyksiä rikkovat näkökulmat ovat epäluonnollisia. Musta Mannerheim on epäluonnollinen suhteessa historiallisen henkilön ulkomuotoon ja etniseen taustaan, siis todellisuuteen. Pekkarisen peruukin nouseminen salin kattoon on epäluonnollinen suhteessa fysiikkaan ja logiikkaan.

Epäluonnollisuuksien luonnollistaminen näyttäisi olevan erityisen haastavaa, kun kyseessä on tunnettuja henkilöitä sisältävä referentiaalinen teos. Tällöin lukijalla on henkilöahmosta mielessään jo tietty kuva, joka on julkisuuden henkilöiden tapauksessa yleensä mediavälitteinen tai muuten kulttuurisesti rakentunut mielikuva. Kun romaanissa kuvataan todellista henkilöä, jo pelkästään todellisuudesta poikkeava henkilökuvaus – vaikkapa ulkomuotoon, käytökseen tai puhetapaan liittyvät poikkeamat – voidaan nähdä epäluonnollisena kerrontana. Tällainen kerronta

ei kuitenkaan välttämättä ole epäluonnollista tarinamaailmaan nähden; esimerkiksi Gilbert Lukalian musta Mannerheim on syntynyt Afrikassa ja elokuvan tarina on looginen suhteessa omaan tarinamaailmaansa, vaikka se ei olekaan yhtenevä Mannerheimin historiallisen biografian kanssa.

Jos palataan lainaukseen, jossa Pekkarisen tupee nousee kattoon, voidaan havaita, että kerronta on tyyllisesti monitasoista. Lainauksen näkökulma on lapsellisen kiinnostunut ja pohdiskeleva: ”Se näytti erikeeperiltä. Mutta ei kai sitä voi iholle levittää.” on naiivia pohdintaa, jossa pääministeri Lahnasen ajatukset näyttäytyvät miltei vilpittöminä. Muilta osin lainaus muistuttaa luonto-ohjelman tai tieteisdokumentin kerrontaa. Kerronnan tyylliseikat muodostavat vastakkainasettelun tarinan tason groteskiuden kanssa. Tarinan tasolla on selvää, että kyseessä on ivailu. Kerronnan lauhkea tyyli siis paradoksaalisesti korostaa ivaa. Tyyllilliset seikat eivät ole kuitenkaan *Koljatin* tarinamaailmojen muodostumisen kannalta niin merkittäviä kuin itse tapahtumat ja niiden luonnollisuus tai epäluonnollisuus. Jotta epäluonnollisen tarinamaailman syntymistä voidaan paremmin analysoida, tutkin seuraavaksi fysiikan ja logiikan lakeihin nähden epäluonnollisia tapahtumia *Koljatin* juonessa.

Jan Alberin (2010, 48) mukaan epäluonnollisia tilanteita voidaan pyrkiä selittämään kaunokirjallisten ja arkielämän skriptien avulla. Tällaisia kehyksiä tai skriptejä ovat tapahtumien tulkitseminen mielensisäisiksi tiloiksi, temaattisten merkitysten korostaminen, allegorinen lukeminen, skriptien yhdistäminen ja kehysten rikastaminen. Alber muistuttaa, ettei näiden kehysten käyttäminen tarinan yliluonnollisuuksien selittämiseen tarkoita, että fiktiivisen maailman moneus olisi pakotettava reaali maailman kanssa yhtenevään muottiin (mt., 50). Näen näiden tulkintakehysten käytön hyödyllisenä *Koljatin* temaattisen tulkinnan kannalta, sillä ne avaavat pääministeri Lahnasen henkilökuvaan uusia näkökulmia. Alberin tulkintakehysten avulla osoitan, että epäluonnolliset tapahtumat sisältävät *Koljatissa* yhteneviä piirteitä, jotka liittyvät satiirin traditioon ja toimivat vallankäytön kritiikkinä.

Epäluonnollisuudet *Koljatin* juonessa tapahtuvat tiettyä kaavaa noudattaen. Jyrki Katainen muuttuu torilla Barry Whiteksi, Vladimir Putin muuttuu Paavo Väyryseksi astuessaan ulos lentokoneesta ja Nicolas Sarkozy taas saa simpanssin ulkomuodon. Muutokset tapahtuvat ulkonäössä ja käytöksessä, ja kaikkien muodonmuutosten taustalla on jokin pääministeri Lahnasen näkemys näistä vallanpitäjistä. Muodonmuutos on *Koljatissa* satiirin tyylikeino ja kuuluu Irma

Perttulan (2010, 75) mukaan groteskin kuvastoon. Metamorfoosi yhdistää yhteen kuulumattomia kategorioita ja rikkoo niiden rajoja. Perttula korostaa metamorfoosin tematisoivan suhdetta saman ja toisen välillä ja toteaa muuttuneen hahmon sisältävän aina piirteitä alkuperäisestä hahmosta (mt., 76).

Pääministeri Lahnasen mielestä valtiovarainministeri Kataisen puheääni on ”kuin Barry Whiten kutuhuokaus” ”Kataisen bassolla koskettamatta poksauttelee immenkalvoja” (*Koljatti*, 10). Nuori, komea ja esiintymistaitoinen Katainen näyttäytyy Lahnasen kateuden kohteena. Kontulan torilla ministerit kohtaavat yllättäen kesken vaalikampanjan, ja Katainen muuttaa muotonsa Lahnasen, lukioyttyöjen ja toimittajien edessä:

Katainen lihoi viisikymmentä kiloa kymmenessä sekunnissa. Samassa ajassa hän vaihtoi rotua. Hänen kamelinkarvaulsterinsa muuttui violetiksi lurex-takiksi ja hänen kaulansa liina jäməköityi paksuksi kultaketjuksi. Hän pyöräytti lannettaan, sieppasi käteensä sivulta heitetyn mikrofonin ja kuiskasi käheästi ”We got it together, didn’t we?” (...) Kuului vaimea poksahdus. Rivin laitimmainen fanityttö kirkaisi. Sen jälkeen kirkaisivat vuoronperään rivin kaikki tytöt naiseuden ensi hurmaa. (*Koljatti*, 46–47.)

Perttulan (2010, 70) mukaan juuri liioittelu, hyperbolismi ja ylettömyys ovat groteskin tyylin perusta. Lainauksessa kuvataan tarinan tasolla Kataisen konkreettinen ulkomuodon muutos nuoresta suomalaisministeristä naisia aikanaan hurmanneeksi tummaihoiseksi soultähdeksi. Jos Alberin skripptejä sovitetaan tähän kuvaukseen, niistä etenkin temaattinen kehys selittää näiden kahden hyvin erilaisen hahmon yhdistymisen Lahnasen tajunnassa. Unohtamatta geneeristä selitystä, eli groteskin ja satiirin tiivistä yhteyttä, voidaan todeta, että epäluonnollinen muodonmuutos voidaan luonnollistaa Lahnasen kateuden tematiikalla. Kateus huipentuu median edessä siihen, että poliittinen kilpailija näyttäytyy Lahnasen hätääntyneessä mielessä maailman seksikkäimmän äänen omaavana laulajana, joka hurmaa kaikki naiset ja vie jopa neitsyyden lukiolaistytöiltä pelkän laulunsa voimalla. Myöhemmin romaanissa ilmenevien metamorfoosien valossa Kataisen uusi ulkomuoto on tulkittavissa myös Lahnasen mielensisäiseksi tilaksi, vaikka Lahnasen lisäksi myös esitystä seuraavat lukiolaistytöt reagoivat Kataisen lauluesitykseen.

Venäjän pääministeri Vladimir Putinin saapuessa valtiovierailulle Lahnanen katselee lentokoneesta ulos astuvaa valtiovierasta ja näkee tämän hetkellisesti Paavo Väyrysenä, joka lentoemännän saattelemana astuu ulos lentokoneesta ja hymyilee voitonriemuisena vastaanottavalle yleisölle.

Paavo Väyrynen on Lahnaselle kateuden kohde, kuten Katainenkin: Väyrynen on onnistunut mediasuhteissaan ja hänellä näyttää olevan loputon itseluottamus poliittisena toimijana. Väyrynen on tosielämässä tunnettu myös lämpimistä suhteistaan itänaapuriin, minkä vuoksi Putin muuttuu Lahnasen mielessä juuri Väyryseksi. Lisäksi Väyrysen miehisyttä korostavaa julkisuuskuvaa luotiin 1970-luvulla mediassa esittämällä Kekkonen mahdollinen seuraaja taputtelemassa lentoemäntää. Putinin muodonmuutoksessa Alberin (2010, 48–49) skripteistä voidaan soveltaa temaattista tulkintaa, sekä luonnollistaa yliluonnollista selittämällä henkilön muutos toiseksi Lahnasen mielensisäisenä tapahtumana. Toisin kuin Kataisen muodonmuutoksessa, Väyrysen ja Putinin yhteydessä tapahtuman mielensisäisyys ja kuvitteellisuus tarinan tasoon nähden tuodaan eksplisiittisesti esiin Lahnasen kerronnassa:

Väyrynen tarraa kourillaan lujaa kiinni lentoemännän pakaroista ja möyhentää niitä. Lentoemäntä kikattaa ja kiemurtelee, mutta ei vapautuakseen. Hän kääntää punastuneet kasvonsa minuun päin. Hän on minun vaimoni, entinen vaimoni, lentotaitoinen kana. Väyrynen katsoo minua omahyväisesti hymyillen: et sinä minulle pärjää. Kun mun aisaa kannattelet, pysyt miehuutesi rajoissa. (...) Huora, huora, huora, huudan rytmikkäästi saadakseni muun vastaanottoporukan huutamaan mukana. (...) Tulkki katsoo minua suu auki, silmät levällään. Tajuan nukahtaneeni seisaalleni. (*Koljatti*, 275.)

Lainauksen viimeinen virke paljastaa, että kyse on Lahnasen unensekaisesta kuvittelusta, kuitenkin hän päästää suustaan entiselle vaimolle suunnatut loukkaavat sanat, jotka tulkki kuulee. Lahnanen vertaa omaa miehuuttaan jatkuvasti muihin ja kokee alemmuudentunnetta vertailussa Kataiseen, Stubbiin, Putiniin ja edeltävässä lainauksessa myös Väyryseen nähden paitsi poliitikkona myös miehenä. Lahnanen ei kuitenkaan syytä Väyrystä entisen vaimonsa kourimisesta, vaan kateudentunteen purkaus kohdistuu täysin entiseen vaimoon. Loukkaavassa nimittelyssä tulee esiin myös Lahnasen mielensisäisten jaksosten eläimellisyys ja raakuus, joka toistuu myös fantasiajaksossa, jossa hän mielikuvituksessaan harrastaa julkisesti seksiä marketin myyjättären kanssa (*Koljatti*, 25).

Näissä kahdessa pääministerin ajatuksia kuvaavassa kerrontatilanteessa nousee esiin naisia alentavaa kuvastoa. Sari Kivistö (2010, 11) mainitsee ihmisen perimmäisen eläimellisyyden osoittamisen satiirin kestoaiheena. Lahnanen on etenkin fantasiajaksoissaan viettiensä armoilla, seksuaalisuuden lisäksi myös vihanpurkaukset ovat niiden aikana hallitsemattomia. Lahnasen mielensisäisten fantasiajaksot näyttävät aggressiivisuudestaan riippumatta koomisina, sillä ne

paljastavat äärimmäisen paradoksin Lahnasen virkamiesmäisen olemuksen ja hänen vilkkaan mielikuvituksensa välillä.

Lahnasen ajatukset kuvastavat myös kaipuuta vanhanaikaisten sukupuoliroolien aikaan: hänen toistuva toiveensa on, että vaimo tai naisystävä ompelisi hänen anorakkinsa rikkoutuneet taskut. Lahnasen on naissuhteissaan ujo ja kömpelö, ja hänen entinen vaimonsa ja naisystävänsä tuntuvat enemmänkin ohjailevan miehen toimintaa kuin päinvastoin. Myöskään kellariin lukitsemalleen Corazon Mandalaylle Lahnasen ei halua mitään pahaa, mutta onnistuu huonon kielitaitonsa ja sosiaalisen kyvyttömyytensä vuoksi kuulostamaan mielipuoliselta kaappaajalta. Alberin skriptien yhdistelyn ajatuksen mukaan näitä fantasiajaksoja voidaan luonnollistaa yhdistämällä mielensisäisyyden ja pääministerin alemmuudentunteen kehykset toisiinsa.

Alberin tulkintakehysten käytössä, ja yleisemmin pyrkimyksessä luonnollistaa kaunokirjallisuuden tarinamaailmaa, on vaarana fiktiivisen kerronnan erityisluonteen unohtuminen. Eikö fiktion erota historiankirjoituksesta juuri sen kyky liikkua ajassa ja paikassa vapaasti, luoda kerronnan avulla uusia, tosielämälle vieraita maailmoja ja kyky nähdä ihmisten mielen sisään ja raportoida näitä ajatuksia? Tästä syystä on kyseenalaista puhua fiktiivisen tekstin tapahtumien ”luonnollistamisesta”. Alberin tulkintakehykset kyllä auttavat selittämään osaltaan Lahnasen ajatusmaailmaa, mutta kyse on enemmänkin teoksen temaattisesta tulkinnasta kuin siitä, että Lahnasen hahmoa voisi tulkita kognitiivisena, ajattelevana ja tuntevana – ikään kuin aitona henkilönä.

2.4 Menippolainen satiiri ja (väki)valta *Koljatissa*

Käsittelin aiemmin Lahnasen kerronnan taustalla kuuluvaa dialogista ääntä ja sivusin myös romaanin muita kertojia, jotka tuovat uusia painotuksia *Koljatin* teemoihin. Nyt tarkastelen sitä, kuinka Lahnasen kerronnassa ilmenee eri tasoja. Nämä tasot kuuluvat menippolaiseen perinteeseen. Tämä näkökulma tuo esiin romaanin maailman valtarakenteita, ja paljastaa vallanpitäjien arvostelun suhteen uusia ulottuvuuksia.

Janna Kantola (2009) erittelee artikkelissaan *Koljatin* menippolaiseen satiiriin kuuluvia piirteitä. Kantolan mukaan romaanin fantastiset seikkailut ilmentävät tätä satiirin alalajia (mt. 493). Osoitan kuitenkin, että menippolaiset piirteet vaikuttavat laajemminkin Lahnasen kerronnassa. Sari Kivistö (2010) kuvaa menippeiaa antiikista periytyvänä, ilomielisenä proosasatiirin muotona. H.K. Riikosen (1998) mukaan menippolainen satiiri onkin etenkin antiikin kirjallisuuden tutkimuksessa käytetty

lajitermi, mutta Northrop Frye ja Mihail Bahtin ovat esittäneet myös myöhemmässä kirjallisuudessa olevan runsaasti tämän satiirin lajin edustajia (mt., 73–74). Menippeian piirteitä postmodernissa kirjallisuudessa on tutkinut Tiina Käkelä-Puumala (2010), joka käyttää lähteenään Bahtinin teoriaa, mutta lajiteorian sijaan korostaa ideologisia kysymyksiä, jotka liittyvät kuolema-aiheen epätavalliseen ja humoristiseen käsittelyyn (Käkelä-Puumala 2010, 176). Tällainen kuolemaan liittyvä kuvasto on *Koljatissa* jatkuvasti esillä, ja seuraavaksi käsittelen aihetta tarkemmin.

Aiemmin esittelemäni Lahnasen mielensisäiset fantasiajaksot ja dialogiset äänet kerronnassa ilmentävät ontologista pluralisaatiota, joka on Käkelä-Puumalan (2010, 178) mukaan postmodernin kirjallisuuden tyypillinen kerrontastrategia. Ontologisella pluralisaatiolla Käkelä-Puumala tarkoittaa sitä, että kerronnassa havaitaan useita rinnakkaisia todellisuuksia: ”henkilö on esimerkiksi sekä kuollut että elossa [tai] realistiseksi oletettu tilanne paljastuu fantasiaksi” (mt., 178). Kekkonen on *Koljatissa* samaan aikaan kuollut ja elossa, kun hän astuu ulos muotokuvastaan romaanin lopussa, tosin tämä yliluonnollinen tapahtuma on Lahnasen mielen tuotosta. Romaanin fantasiajaksoihin kuuluu se, että ne on kuvattu realistisesti, joskin liioittelevasti. Kuten muodonmuutosten yhteydessä osoitin, fantasioiden aikana Lahnasen myös kuvailee muiden ihmisten reaktioita yliluonnollisiin tapahtumiin, ikään kuin muutkin voisivat kokea ja nähdä hänen kuvittelemansa tilanteet. Tällainen muiden ihmisten reaktion kuvaus on ainakin torikohtauksessa, jossa yleisö hurraa hurmaantuneena Barry Whiteksi muuttuneelle ministeri Kataiselle (*Koljatti*, 46–47), tai kun Lahnasen harrastaa seksiä marketin myyjän kanssa, ja jonossa olijat huokailevat kyllästyneinä: ”Taas saadaan venaa, kun pääministeri panee kassatyttöä” (*Koljatti*, 25). Nämä kuvaukset voidaan kuitenkin tulkita myös osaksi Lahnasen kuvittelua.

Käkelä-Puumalan (2010, 178) ontologisen pluralisaation määrittelyssä on yksi erityisen hyvin *Koljatin* kerrontaa avaava ulottuvuus: kerrontaan upotetut representaatiot. Tällaisia upotuksia ovat Tervon romaanin kerronnassa radio-ohjelma, joka kertoo miesten väkivaltaisuudesta, typografisestikin muusta kerronnasta erottuvat räväkät iltapäivälehtien otsikot, asiallinen uutisraportti Lahnasen lähiövierailuista ja ”Pekan blogi”, jossa Lahnasen kirjoittaa oman näkemyksensä kellarissaan vankina olevasta Corazon Mandalayn tapauksesta. Näitä representaatioiden sisältöjä käsittelen tarkemmin kolmannessa luvussa. Kerronnan kannalta on huomattava, että näiden representaatioiden kautta tiedotusvälineet muodostavat osin Lahnasen

kerrontaa vastustavan kertojaäänien romaanissa. Etenkin iltapäivälehtien otsikot myös parodioivat keltaisen lehdistön kykyä muodostaa kohu-uutisia tyhjästä.

Pohjalaisen Anssi Lehtimäki (2009) kritisoi *Koljattia* siitä, että teoksesta puuttuu ”kunnollinen kehitystarina”. Kuten johdantoluvussa todettiin, satiirin tyyllilajiin kuuluvat episodimaisuus, nopeat näkökulman vaihdokset ja karikatyyrimäiset henkilöahmot, ja Lahnasen ”kehitystarina” on satiiriin kuuluvalla tavalla käännteinen Lehtimäen tarkoittamaan romaanin henkilöahmon kehitystarinaan nähden; Lahnasen elämä on Kekkonen poliittisen uran parodinen allegoria, joka päättyy päähenkilön tuhoon toistaen *Kahdeksan surmanluodin* keskushenkilön itsetuhon kuvastoa. *Koljattia* on kirja-arvosteluissa syytetty myös kerrontarakenteen hajanaisuudesta. *Keskisuomalaisen* verkkolehdestä todetaan teoksesta:

Tervon romaani on välillä hauska, välillä se rakenteellisesti takkuilee ja tökkii pahasti. Kustannusyhtiöissä tehdään näköjään entistä vähemmän töitä ehjän romaanimaailman rakentamiseksi. Se näkyy tässäkin kirjassa, valitettavasti. (Waarala 2009.)

Tämä ”ehjän romaanimaailman puute” voi johtua henkilöahmojen karikatyyrimäisyyden lisäksi siitä, että kerronta liikkuu Lahnasen näkökulman sisälläkin eri tasoilla myös muuten, kuin mainitsemieni fantasiajaksojen ja dialogisen äänen kuulumisen suhteen. Näitä Lahnasen kerronnan muodostamia tasoja ovat menippolaisen perinteen mukaiset maan, taivaan ja manalan tasot (vrt. Riikonen 1998, 76). Käsittelen näitä kerronnan tasoina, sillä ne eivät ole tapahtumien konkreettisia miljöitä, vaan tulevat esiin vihjeinä ja ilmaisuina, jotka viittaavat antiikin perinteeseen.

Maanpäällinen kerronnan taso on pääministerin arjen kuvausta, jatkuvaa epäonnea, median pakoilua ja Lahnaselle vastenmielisiä edustustehtäviä. Pääministerin taivas näyttäytyy kerronnan jaksoissa, jossa Lahnanen tekee hänelle mieluisia metsurin töitä tai hiihtää lumisessa metsässä. Lahnanen kokee suorastaan pyhänä tavallisen suomalaisen miehen arkisen elämän, jollaisesta hän kykenee vain haaveilemaan. Hiihtoretkellään Lahnanen päätyy usein törmälle, josta hän voi seurata marketista tulevien ihmisten elämää:

Pimeään piilosta sain katsoa kaikkea sitä, mikä aututtaa ihmiset: Valion maitopurkkien ja Serlan vessapaperirullien nosteleminen takapoksiin, lasten marina karkkihyllyllä, vain nyökkäys naapurille, joka hänkin pelkäsi joutuvansa juttelemaan naapurinsa kanssa. (...) Minulta tämä onnen maa oli suljettu. Sen portti teljettiin sinä

päivänä, kun eduskuntaryhmämme puheenjohtaja Kalli soitti minulle ja kysyi ryhdyinkö pääministeriksi. (*Koljatti*, 19–20)

Suomalainen keskiluokka ja juro epäsosiaalisuus ovat tässä satiirisen ivan kohteina, mutta ironia ”onnen maasta” kääntyy pääläelleen, sillä Lahnanen haaveilee juuri tällaisesta tavallisesta perhe-elämästä, jonka on menettänyt erottuaan vaimostaan. Pääministeri kuvittelee jopa kellariin vangitsemansa Corazon Mandalayn puolisonaan, jonka kanssa voisi käydä leppoisilla hiihtoretkillä. Tässä, joskin harhaisessa, kuvitelmassa lukija voi nähdä jälleen Lahnasen ajatusten viattomuuden. Vaikka hänen suhtautuu entiseen vaimoonsa ja naisystäviinsä vihamielisesti, hän ihannoi keskiluokkaista avioliittoa. Lahnanen kokee onnen hetkiä harvoin, ja ne loppuvat aina johonkin tylyyn tapahtumaan. Hiihtoretkellä hänen suksensa katkeaa:

Tämä oli suomalaisen miehen peruskokemus. Äkkiä suistuttiin pakkasmetsästä manalan hohkaaville porteille. Kaikkialle oli mahdoton matka. Hevonen halvaantui metriseen hankeen ja sen hengitys huurusi, kauniit isot silmät peljästyksestä selällään. Jäiset tukit luistivat kuormasta varpaille. (...) Helpotti kun sai karjaista sielunsa pohjasta maailman järjettömyyttä. Minä en saanut. Piti kahlata vaiti kaksi kilometriä omakotitalolleni, romujani kantaen, myräköityvässä lumisateessa. (*Koljatti*, 20–21.)

Suksen katkeaminen symboloi Lahnasen epäonnistumista elää tavallisen suomalaismiehen elämää. Kansallisromanttinen kuva tukkimiehestä lumisessa metsässä asettuu humoristisesti vastapainoksi Lahnasen kielletylle halulle ilmaista epäonnistumista huutamalla ja kiroamalla. Viittaus manalan portteihin näyttäytyy tässä sarkastisessa valossa, kahden kilometrin matka kävellen edustusasunnolle vertautuu Lahnasen mielessä tukkimiehen ja halvaantuneen hevosen selviytymistaisteluun. Maininnat manalasta toistuvat *Koljatin* kerronnassa ja antavat syyn tarkastella viittauksia menippolaisen satiirin ilmentyminä.

Elävien matkat maan päältä kuolleiden asuinsijoille manalaan ovat antiikin tarustojen yleistä kuvastoa. H.K. Riikosen (1998, 76) mukaan manalassa olijojen makaaberejä sävyjä sisältävä kuvaus on tyypillistä menippolaiselle satiirille. Janna Kantolan (2009, 494) tulkinnassa manalasta terveisiä Lahnaselle tuo ulkoministeri Alexander Stubb, joka kerronnan fantasiajaksossa eli Lahnasen mielikuvituksessa putkahtaa wc-altaasta kesken pääministerin rauhoittumishetken. Kantolan mukaan Stubb tulee alhaalta ”kuin suoraan Helvetistä” Lahnasta tervehtimään (mt. 494). Mielestäni tämä kuvattu tilanne kuuluu enemmänkin groteskiin liioitteluun, ruumiin alapuolen

korostamiseen. Lisäksi Lahnasen kokemus wc:stä rauhan työssijana on alhaisen, profaanin tekemistä pyhäksi. Manalan taso kerronnassa tulee esiin mielestäni pikemminkin siinä, kun Lahnanen keskustelee romaanin lopussa kuvastaan ulos astuneen edesmenneen presidentti Kekkonen kanssa. Tällä kerronnan tasolla Lahnanen ylittää tavanmukaisen ”reaalisen todellisuuden” rajat, kuten Riikonen (1998, 76) kuolleiden kanssa käytyjä keskustelujen suhdetta todellisuuteen kuvaa. Makaaberin kuvastot nousevat esiin, kun sekopäinen Lahnanen ampuu kohti Kekosta ja huomaakin tappaneensa poikansa Urhon.

Kuten hiihtoretken kerronnassa saattoi havaita, Lahnaselle taivaan ja manalan näyttämöt vaihtuvat nopeasti ja hetken autuus vaihtuu aina koettelemukseksi. Pääministeri kokee taivaallista onnea, kun äkkinäinen nousuhumala Putinin vierailun aikana nostaa hänet hurmostilaan, jossa hän kuvittelee vihdoon saavuttaneensa esikuvansa Kekkonen tason valtionpäämiehenä ja lounaskutsujen isäntänä. Lahnanen näkee ikkunan takana näyn:

Vaadin kaikkia heti katsomaan ulos. Lumiselle pellolle laskeutuu taivaan täydeltä laskuvarjoisia enkeleitä. He laskostavat varjonsa ja puhaltavat trumpettiin. Pauhu sulattaa lumet ja pellon laitaan karauttaa sata valkoista hevosta. Näky on kaunis kuin hetki ennen maailmanloppua ja hautojen avaamista. (*Koljatti*, 321)

Näky viittaa Johanneksen ilmestyskirjaan (Ilm 9:11–21), jossa taivaasta laskeutuu enkeleitä ratsastaen valkoisilla hevosilla. Maailmanlopun kuvat näyssä ennakoivat Lahnasen tuhoutumista, mutta hän kokee hetken kauniina ja seesteisenä. Enkelit laskuvarjoineen ovat kuin sotilaita Suomen ja Venäjän yhteisessä sotaharjoituksessa, jota Lahnanen juovuspäissään Putinille ehdottaa (*Koljatti*, 320). Ehdotuksella on historiallinen referenssi: Neuvostoliiton puolustusministeri Dimitri Ustinov ehdotti Kekkoselle vuonna 1978 Kultarannan saunaillassa useaan otteeseen yhteisiä sotaharjoituksia, joista presidentti kieltäytyi (Tarkka 2003). Lahnanen uskoo tekevänsä diplomatian historiaa jatkamalla Putinin kanssa siitä, mihin Kekkonen ja Ustinov keskustelussaan jäivät. Järkyttyneelle avustajalleen Lahnanen selittää umpihumalassa: ”Juon venäläiset pöydän alle ja kun he heräävät, esitän heille diktaatin. Vaadin heitä peruuttamaan naurettavan vedätyksen yhteisistä sotaharjoituksista.” (*Koljatti*, 320.) Alkoholin suoman itseluottamuksen turvin Lahnanen uskoo hallitsevansa Putinia ja venäläisiä diplomaatteja, todellisuudessa kaikki lounaalle osallistujat seuraavat järkyttyneinä Lahnasen sekopäistä esiintymistä, kunnes Lahnasen nöyryytys huipentuu tämän antaessa ylen pääministeri Putinin kengille (*Koljatti*, 326). Kekkonen ja Ustinovin saunailta mainitaan eksplisiittisesti Lahnasen kerronnassa jo aiemmin romaanissa. Lahnanen korostaa

esikuvansa tarunhohtoista poliittista vaikutusvaltaa: ”Kekkonen nöyryytti venäläiset. Seitsemänkymmentäseitsemänvuotias mies viskoi henkensä kaupalla vettä kiukaalle uuvuttaakseen vyörytyshaluiset venäläiset.” (*Koljatti*, 178). Tässä korostuu Lahnasen Kekosta kohtaan tuntema ihannointi, joka osaltaan vaikuttaa pääministerin uran syöksykierteeseen.

Valtarakenteiden kannalta menippeian tradition mukaiset kerronnan tasot paljastavat sen, että Lahnanen on aina paitsi mediaan nähden alisteisessa asemassa, myös virkansa vankina. Hänen toiveensa olla samaan aikaan pääministeri ja tavallinen suomalainen mies toteutuu ironisesti juuri pahimmalla mahdollisella tavalla, alkoholin ja väkivaltaisuuden kierteenä. Riikosen (1998, 76) mukaan maallinen vaellus on useissa antiikin tarinoissa vain taakka ja ennen pääsyä Elyseymin areenoille eli kuolemaan on vaellettava raskaita teitä. Tällaisena painavana taakkana näyttäytyy myös Lahnasen maanpäällinen elämä, hän on syntynyt väärään aikaan ja on siksi silmätikkuna medialle ja politiikan seurapiireille.

Sari Kivistön (2010a, 15) satiirin lajimääritelmiin kuuluu huumorin alla piilevä vakavuus. Lahnasen tarinassa on traaginen pohjavire, joka saa jatkuvasti synkempiä muotoja etenkin väkivallan kuvausten kautta. Kivistön (mt., 26) mukaan satiirin maailma on sen lopussa joko samanlainen tai pahempi kuin alussa. *Koljatissa* Kivistön (mt., 26) kuvailemat tapahtumien merkityksettömyys ja determinaatio korostuvat romaanin lopussa, jossa huumorin alta nousee absurdeja ja väkivaltaisia kuvastoja:

Painan liipasinta ja Kekkonen lentää monta metriä taaksepäin olohuoneen ovelta. Kävelen hänen luokseen. Poikani silmät jäävät kuoleman hetkellä auki. Suljen ne. Pyydän Urholtani anteeksi. Elämäni on ohi. Palaan olohuoneeseen, muotokuva Kekkosineen on entisellä paikallaan seinällä. (*Koljatti*, 346.)

Lahnanen tappaa oman poikansa, mutta tekee samalla myös symbolisen isänmurhan. Kuolema on menippeian perinteen mukainen, sillä vaikka Lahnanen sanoo elämänsä olevan ohi, hän kuitenkin pakenee ampumisensa jälkeen poliiseja metsään ja toteaa uhmakkaasti: ”Tulkoon nyt mitä tahansa, minä ole tässä valmiina ottelemaan vaikka itsensä saatanan kanssa.” (*Koljatti*, 347.) Lahnanen on jälleen taisteluasetelmassa ja uhoa täynnä, Urho-pojan kuolema antaa ikään kuin uuden elämän Lahnaselle. Menippolaisessa satiirissa kuolema ei olekaan absoluuttinen elämä loppu, vaikka traditioon kuuluvat tuhoavat eleet ja aggressiivisuus (Käkelä-Puumala 2010, 172).

Lahnasen absurdin ja kohtalonomaisten väkivaltaisuuden lisäksi *Koljatin* väkivallan taustalla on rotuun, luokkaan tai sukupuoleen liittyviä kuvastoja. Baarissa syntyy kuolemaan johtava tappelu maahanmuuttajan saatua sieltä työpaikan siistijänä, työväenluokkaa ja perussuomalaisia edustava Veksi Jurmu käyttää verbaalista väkivaltaa pääministeriä kohtaan ja Lahnasen avustaja Kirsikka Tanner joutuu entisen miesystävänsä seksuaalisen väkivallan uhriksi. Väkivallan käsittelyssä korostuu satiirin moraalinen ulottuvuus, sillä se asettuu selkeästi vastustamaan etenkin seksuaalista väkivaltaa. Jurmun verbaalista haukkumista käsittelevin jo aiemmin ja rasistisen väkivallan kuvaukseen keskityn kolmannessa luvussa skandaalien tulkinnassa. Tannerin kerronnassa (*Koljatti*, 257–266) esiin tuleva seksuaalisen väkivallan kuvaus luo romaaniin vakavan ja ahdistavan tunnelman. Tannerin lähestymiskiellossa oleva ex-mies vaatii vastapalvelukseksi seksiä, kun Tanner epätoivoissaan pyytää häntä lapsenvahdiksi keskellä yötä apua tarvitsevan pääministerin vuoksi. Tannerin on suostuttava ehdotukseen:

Tiesin äkkiä kamalan kirkaasti väistämättömän vastuuni. Minun piti mennä pääministerin luokse tarkistamaan, voiko tätä päästä neuvottelemaan Putinin kanssa. Kyseessä ei ole vain hänen vaan koko Suomen maine. Kenet saisin vahtimaan Johannesta lauantain ja sunnuntain välisenä yönä? (*Koljatti*, 259.)

Tanner uhraa oman koskemattomuutensa lapsensa, Lahnasen kasvojen ja työnsä vuoksi. Vastentahtoinen seksi ex-miehen kanssa rinnastuu Tannerin mielessä Tauno Pasasen vaimon kohtaloon, jonka elämää Tanner on ennen poliittisen avustajan uraansa tutkinut. Tanner tuo miehen syöksykierteen kuvaukseen naisnäkökulman: ”hänen nimeään ei koskaan mainita, kun muistelemme hänen miehensä rikoksia. Hän oli vain nainen ja vain uhri. Hän oli Liisa Pasanen.” (*Koljatti*, 265.) Romaanin eetos asettuu vahvasti puolustamaan uran ja lastenhoidon yhdistävää yksinhuoltajaa, ja tuomitsee seksuaalisen väkivallan. Lisäksi väkivallan kuvaus kyseenalaistaa suomalaisen miehisen kärsimyksen kaanonin eli kirjallista ja elokuvallista traditiota korostamalla sitä, että naiset jätetään usein miesten kärsimyskuvauksen ulkopuolelle tai marginaaliin.

Menippolaiseen perinteeseen kuuluu vahvasti ajankohtaisten ilmiöiden käsittely. Bahtin (1991, 174) kutsuu menippeiaa ”sanomalehtigenreksi”, koska se sisältää kirjoitushetken suuntauksia, poliittisia ja kulttuurisia virtauksia sekä allusioita eli epäsuoria viittauksia aikakauden tapahtumiin. *Koljatti* käsittelee laajasti etenkin kulttuurin ja sukupuolen ristiriitoja, kuten edellä esitän. Myös politiikan lähihistoria tulee etenkin henkilöhahmojen kautta esiin kirjoitusajankohdan ja Kekkonen ajan vertautuessa toisiinsa Lahnasen kerronnassa. Myös skandaaleilla on Bahtinin

(1991, 173) mukaan tärkeä tehtävänsä menippolaisen satiirin maailmassa: ne ”rikkovat maailman eepin ja traagisen eheyden”. Skandaalien lisäksi Bahtin (mt., 173) korostaa menippeissa ilmenevän eksentristä käyttäytymistä, asiaankuulumattomia puheita ja etiketin rikkomista. Seuraavassa luvussa perehdyn Lahnasen elämää hallitseviin skandaaleihin, joilta hän ei yrityksistään huolimatta kykene välttymään.

3. Mediaskandaalit satiirissa

Koljatissa media ja erityisesti lehdistö saavat osakseen valtaosan ivasta. Media esitetään romaanissa neljäntenä valtiomahtina, joka sarkastisesti liioitellen nostetaan ylimmän valtiaan asemaan pääministeri Lahnasen pohdintoissa: ”Media on Jumala. Siltä pyydetään syntejä ja hairahduksia anteeksi. Se antaa anteeksi jos antaa.” (*Koljatti*, 190–191.) Lahnanen on saanut verenhimoisen median kintereilleen, ja toimittajat vain odottavat hetkeä, jolloin kömpelö pääministeri jälleen epäonnistuu edustustehtävissään ja kohu-uutinen saadaan painoon.

Skandaalista puhuttaessa termin eteen liitetään usein tapahtuman lajia määrittäviä merkityksiä kuten seksi-, lahjus- tai dopingskandaali. Nämä etuliitteet kertovat syyn skandaalin syntyyn. Luvun otsikossa oleva muoto mediaskandaali taas viittaa kohun tuottajaan ja välittäjään. Käytän media-etuliitettä, sillä pyrin tutkielmassani selvittämään erityisesti median synnyttämien ja välittämien skandaalien luonnetta.

Tässä luvussa perehdyn skandaalin käsitteeseen hyödyntäen James Lullin ja Stephen Hinermanin teosta *Media Scandals* (1997) sekä John B. Thompsonin tutkimusta *Political Scandal* (2000). Avaan aluksi näiden teosten kautta skandaalin merkityksiä, joiden pohjalta analysoin *Koljatissa* ilmeneviä mediaskandaaleja ja niiden osuutta satiirin tuottamisessa. Luvun lopussa pohdin skandaalien fiktiivisyyttä ja kerronnallisuutta Stephen Hinermanin (1997) julkisuuskuvaa ja skandaalien syntyä avaavan artikkelin pohjalta. Luvussa keskeinen lähde on Sari Kivistön artikkeli (2011), jonka näkemyksiä skandaalista ja mediasta satiirin silmin vertailen omiin tulkintoihini. Osoitan, että skandaalit toimivat *Koljatissa* median toimintatapojen paljastajina. Skandaalien kuvaaminen satiirissa myös avaa lukijalle mahdollisuuden tarkastella politiikan ja median suhdetta ja suhtautua kriittisesti median rakentamiin julkisuuskuviin.

3.1 Skandaalin määritelmiä

Kuten johdantoluvussa esitän, skandaali viittaa sekä julkisuuden henkilön moraalirikkomukseen että yleisön reaktioon – usein myös näiden yhdistelmään (vrt. Alberg 2013, 5). Artikkelikokelman *Skandaali! Suomalaisen taiteen ja politiikan mediakohut* (Dahlgren ym. 2011) johdantoluvussa esitetään, että skandaali on mediavälitteinen tapahtuma, joka rikkoo moraalialia ja aiheuttaa kuohuntaa ihmisissä. Kohu taas syntyy paikallisesti. Jotta tapahtuma tai teko olisi skandaali,

tarvitaan normin rikkomisen lisäksi yleisön reaktio tapahtuneeseen. (Dahlgren ym. 2011, 7–8.) Tutkielmassani kohun ja skandaalin aste-erolla ei ole merkitystä, sillä näkökulmani on median pyrkimyksessä tuottaa kohu-uutisia, enkä niinkään perehdy yleisön reaktioon, jota skandaalikirjoittelu aiheuttaa. Yleisön suhtautumista Lahnasen toiminnasta tuotettuihin skandaaliotsikoihin ei myöskään romaanissa juuri kuvata.

Tutkielmani näkökulmasta tärkeää on sen sijaan tarkastella, millä keinoilla media houkuttelee yleisöä reagoimaan ja ostamaan. Skandaalien taloudellinen merkitys medialle on huomattava: ”Skandaalit ja kohut ovat median ominta polttoainetta. Niiden avulla myydään iltapäivälehtien irtonumeroita, kerätään ennätysyleisöjä televisio-ohjelmille ja laukaistaan värikkäitä nettikeskusteluja.” (Dahlgren ym., 8.) Puhun myös skandaalikirjoittelusta ja -journalismista, joilla tarkoitan sellaista viestintää, jolla houkutellaan yleisöä reagoimaan (mahdolliseen) moraalirikkomukseen. Skandaalijournalismilla en siis viittaa vain siihen, että toimittajat kirjoittavat jo syntyneestä skandaalista, vaan etenkin niihin keinoihin, joita toimittajat käyttävät nostattaakseen yleisössä kiinnostusta ja tunnereaktioita.

James Lull ja Stephen Hinerman (1997) pohtivat teoksessaan *Media Scandals* kohahduttavan uutisoinnin luonnetta: skandaaliviestinnän voidaan nähdä toimivan vastoin journalismin eettistä totuudellisuuden tehtävää, toisaalta sen voidaan katsoa juuri paljastavan (ruman) kulissien takaisen totuuden. (Lull & Hinerman 1997, 1) Skandaalin sanakirjamääritelmä on ”pahennusta herättävä tai häpeää aiheuttava tapahtuma” (Nurmi & Rekiaro & Rekiaro 2004, 412). Skandaalit ovat tämän päivän iltapäivälehdissä määräävä merkityssisältö: shokeeraavat paljastusuutiset julkisuuden henkilöistä vetoavat yleisön kiinnostukseen elokuva- ja mediatähtiä kohtaan ja yleisön omiin moraalivaatimuksiin. Mediaskandaaleilla on suuri sosiaalinen merkitys ja niiden sisältöihin liitettävät mielikuvat ovat yleensä negatiivisia. (Lull & Hinerman 1997, 1.)

John B. Thompson (2000, 12) korostaa erityisesti normin tai säännön rikkomista skandaalin edellytyksenä, ilman tällaista moraalisen rajan ylitystä skandaalia ei ole olemassa. Myös termin historiaan liittyy rajan ylittämisen merkityksiä: sitä on käytetty Euroopassa jo 1500-luvulla kuvaamaan sellaisen uskovan henkilön toimintaa, joka on saattanut uskonnon huonoon valoon. Sillä on myös viitattu asiaan, joka estää uskonnollisuutta ja uskoa, kuten pakanallisuus tai kerettiläisyys. Maallisempia historiallisia tarkoitteita skandaalille ovat räävitön, säädytön tai herjaava teko, jotka lähenevät sen nykymerkityksiä. (Mt., 12.)

Thompson (2000, 14) määrittää skandaaleja seuraavasti:

1. Niiden ilmeneminen sisältää tiettyjen arvojen, normien ja moraalisten koodien rikkomista;
2. ne kantavat salattavuuden ja salaisuuden merkityksiä, mutta ulkopuoliset tahot (jotka eivät liity skandaaliin) tietävät tai vahvasti uskovat niiden olemassaoloon;
3. jotkut ulkopuoliset tahot eivät hyväksy tekoja tai tapahtumia ja voivat loukkaantua normien rikkomisesta;
4. jotkut ulkopuoliset tahot ilmaisevat paheksuntansa tuomitsemalla teot tai tapahtumat julkisesti;
5. tekojen tai tapahtumien paljastaminen ja tuomitseminen voi vahingoittaa niihin syyllistyneen henkilön mainetta.

James Lull ja Stephen Hinerman (1997, 11) esittävät skandaalin kriteereitä, jotka ovat pääosin yhteneviä edellä esitettyjen Thompsonin määritelmien kanssa lisäksi, jotka tarkentavat skandaalin aiheuttajan asemaa. Ollakseen skandaali, rikkomuksen on siis täytettävä myös seuraavat ehdot:

- a.) Rikkomuksen tekijät ovat tunnettuja henkilöitä, jotka
- b.) suorittavat halujaan tai intressejään heijastavia tekoja, joiden
- c.) tekijöiksi heidät on tunnistettavissa.
- d.) Teot on osoitettava tehdyiksi tarkoituksellisesti tai piittaamattomuudesta johtuen.
- e.) Tekijöiden on katsottava olevan vastuussa teoistaan.
- f.) Teoilla ja tapahtumilla on oltava merkittäviä seurauksia niille, joita skandaali käsittelee.

Skandaalin ja satiirin konventionaalisista yhteiskunnallisista funktioista ja vaikutuksista voi löytää paljon yhteneväisyyksiä. Yhdistäviä piirteitä ovat ainakin salaisen tai julkilausumattoman asian esiintuominen, moraalien ja normien rikkomisen sekä joidenkin tahojen loukkaantuminen. Jos katsotaan nykypäivän iltapäivälehtien kohuotsikointia, myös alatyylisyys yhdistää skandaalia ja satiiria. Satiiri on kirjallisuuden tyyllilaji tai moodi, joka voi esiintyä eri lajien sisällä. Skandaalikirjoittelun taas voidaan katsoa olevan journalismin tyyllilaji. Myös teemoiltaan skandaali ja satiiri lähenevät toisiaan: molemmat käsittelevät usein rahaa, seksiä ja valtaa.

3.2 Skandaalit *Koljatissa*

Sari Kivistön (2011, 143) mukaan mediaskandaalit palvelevat satiireissa paheiden paljastamista. Kivistö tuo esiin suomalaisia satiireja, jotka ovat tematisoineet skandaaleja tai synnyttäneet niitä. Kivistö (mt., 162) toteaa *Koljatin* tapahtumien olevan ”ketju skandaaleja, joissa pääministeri Lahnanen (...) ajautuu kierteeseen, jossa jatkuvat odottamattomat tapahtumat tunkeutuvat hänen elämäänsä ja siltä vaadittavaan säänneltyyn sopivuuden kaavaan”. ”Sopivuuden kaavalla” katson Kivistön tarkoittavan yhtäältä kansalaisten muodostamia odotuksia poliittiselle päättäjälle sopivasta käyttäytymisestä, toisaalta poliittisen yhteisön oletuksia siitä, kuinka pääministerin tulee hoitaa virkatehtäviään.

Juuri moraalisääntöjen tai yhteiskunnan asettamien rajojen rikkominen saa aikaan skandaaleja (Thompson 2000, 14; Lull & Hinerman 1997, 11). Näin käy myös *Koljatin* tarinamaailmassa. Seuraavaksi tarkastelen, kuinka skandaali muotoutuu Lahnasen vierailusta keskustapuolueen vaalikierroksella Helsingin Kontulassa. Pääministeri on vieraana Veksi Jurmun ja tämän vaimon kotona, ja televisiokamerat seuraavat herkeämättä tilanteen kehittymistä: kuinka pääministeri selviytyy tavallisen kansan parissa. Jurmu edustaa nimeään myöten satiirisen liioittelevaa kuvaa alkoholiin ja väkivaltaan taipuvaisesta perussuomalaisesta suomileijona-riipuksineen. Jurmun pariskunta, pääministeri ja lehdistö ahtautuvat pariskunnan siivottomaan olohuoneeseen keskustelemaan. Lahnanen joutuu kiusalliseen tilanteeseen:

Veksi tönäisi Helsingin Sanomain politiikan toimituksen naisen ja Maikkarin nahkatukan sivuun palatessaan syli täynnä kullavärisiä lidliläisiä oluttölkkejä. Hän istahti ja työnsi kylmyyttään hikoilevan purkin nenäni eteen. Vielä voisin kieltäytyä. Kyllä hänen täytyi tietää raittiudestani. Sitä ällisteli koko kansa ja olin sen vuoksi lehtipakinoitsijoitten ja telkkarihumoristien ehtymättömän pilkan kohteena. [...] Jos kieltäytyisin tarjotusta oluttölkistä, jälkikäynninen Veksi saattaisi suuttua ja järjestää kohtauksen, skandaalin. Tavallisesta äänestäjästä kieltäytyminen näyttäisi koppavalta. Mietin. Voisinko ottaa juoman vastaan, käyttäytyä moitteettoman kohteliaasti, mutta jättää sen juomatta? Otin tölkin käteeni. Se oli se virhe. Kuusi valokuvaajaa pudottautui kyykkysilleen räpsimään. (*Koljatti*, 58–59.)

Pääministeri lukee Kontulan-vierailunsa jälkeen iltapäivälehdessä internet-sivulta otsikon ”Lahnanen avasi kampanjan kaljapurkki kädessä” (*Koljatti*, 77). Otsikko on painettu romaanissa typografisesti mukailen keltaisen lehdistön suosimaa paksua mustaa fonttia, mikä lisää sen mimeettisyyttä ja viittaavuutta reaali maailman keltaiseen lehdistöön. Skandaali muodostetaan siitä, että pääministeri nauttii alkoholia työtehtävänsä aikana – tai niin annetaan lehtiotsikossa ymmärtää.

Satiirisuus syntyy tässä ironiasta: Lahnanen on raivoraitis, mutta joutuu isäntäänsä miellyttääkseen ottamaan tarjotun juoman käteensä, jolloin hän päätyy skandaaliotsikon aiheeksi. Media on romaanin maailmassa tietoinen Lahnasen raittiudesta, joten kuva pääministeristä oluttölkki kädessä on erityisen mehevää materiaalia kohun nostattamiseksi.

Kontulan tapahtumissa korostuu skandaaliuutisoinnin pyrkimys muunnella totuutta ja esittää valikoituja tietoja: vaikka pääministeri ja asukkaat keskustelevat Kontulassa lähiön arjesta ja politiikasta, vain oluttölkistä uutisoidaan. Skandaalin tuottamisen kannalta merkittävää on huomata, että romaanissa yhtä lailla *Helsingin Sanomien* kuin mainostelevisioiden toimittajat metsästävät skandaalia, jonka pääministeri tukalassa tilanteessaan oletettavasti heille suo – Tervon romaani esittää muut mediat, iltapäivälehtien ohella, korostaen niiden ahneutta ja kärjistäen median motiiveja ylipäättään. Kuten lainauksesta käy ilmi, Lahnanen on Kontulan vierailullaan hyvin tietoinen siitä, että skandaali voi syntyä oluttölkkin vastaanottamisesta, mutta yhtä lailla siitä kieltäytymisestä. Lullin ja Hinermanin (1997, 11) esittämä teesi – skandaalin aiheuttaja on suorittanut tekonsa tarkoituksellisesti (kohta d.) – ei tässä Lahnasen toiminnassa toteudu, sillä hän ei voi välttää skandaalin syntymistä.

Vaikka romaanin mediakohut muuten muistuttavat reaali maailman skandaaleja, romaanissa ne paljastavat paheita eri tavalla kuin tosielämässä. Kontulan tapaus osoittaa romaanissa median moraalittomuuden, vaikka kyse on pääministeriin kohdistuvasta skandaalista. Tässä tulee esiin skandaalin kaksijakoinen luonne totuuden paljastajana ja toisaalta sen muuntelijana (vrt. Lull & Hinerman 1997, 1). Totuudesta välittämättä toimittajat kilpailevat siitä, kuka saa parhaan eli nolaavimman otoksen pääministeristä. *Koljatin* eetos painottaakin vahvasti skandaalien totuuden muokkaamisen ulottuvuutta. Toimittajien poliittiset ja taloudelliset motiivit jätetään romaanissa paljastamatta, mikä seuraa romaanin pääasiallista linjaa: vaikka teos käsittelee politiikkoja ja vaikuttajia, sen satiirinen iva ei juuri kohdistu politiikkojen talouskytköksiin tai puoluepolitiikkaan.

Koska pääministeri Lahnanen on romaanin minäkertoja, lukija kokee häntä koskevat skandaalit ikään kuin sisäpuolelta. Sosiaalisen kömpelyytensä vuoksi Lahnanen on helppo kohde skandaaleja kärkkävälle medialle. Romaanin kerronta asettaa lukijan asemaan, jossa voi joutua pohtimaan omaa suhdettaan iltapäivälehdistöön: se mikä on lehtien lukijoille kevyttä viihdettä voi skandaalin kohteelle olla hyvinkin ahdistavaa yksityisyyden loukkaamista. Lahnanen toteaa median harjoittamasta poliitikkojen ajohdista: ”Tätä on nykyjournalismi. Se käyttää

rikospaikkatutkijoitten työkaluja. Ei niillä ole enää lippalakkia, jonka lippaan on kirjoitettu PRESS. Siihen on kirjoitettu CSI. Poliitikko on rikos. Journalismi on oikeudenkäyntiä, jossa media on sekä syyttäjä että tuomari.” (Koljatti, 189.)

Lullin ja Hinermanin (1997, 11) skandaalikriteerien mukaan kohulla on merkittäviä vaikutuksia kohteensa elämään (kohta f.). Pääministeri kokee alemmuuden tunteita nuoria kokoomuspoliitikkoja, Stubbia ja Kataista, kohtaan, jotka edustavat sujuvasti kaikissa sosiaalisissa tilanteissa. Kuten lainauksesta käy ilmi, Lahnasen hahmossa nousee vahvasti esiin vanhan ja uuden vastakkainasettelu, joka onkin yksi romaanin teemoista. Sari Kivistö puhuu artikkelissaan tällaisen asetelman olevan konventionaalinen satiirin näkökulma (2011, 52). Hänen mukaansa satiireissa tuodaan usein korruptoituneeseen kaupunkilaiseen miljööseen ulkopuolinen henkilö, jonka kautta vallankäytön vääristymät tuodaan esiin. Ironista Lahnasen lausumassa on se, että hän kokee epäonnistuvansa yleisön viihdyttämisessä. Hänen yrityksensä tarkoituksella viihdyttää, vitsailu ja kevyt jutustelu medialle, epäonnistuvatkin joka kerta. Lahnanen viihdyttää yleisöä epäonnistumisillaan, joista media muokkaa skandaaleja.

Kontulan-vierailun jälkeiset tapahtumat romaanissa esittävät skandaalin vaikutuksen olemattomana. Skandaalikriteerien valossa siitä jää puuttumaan yleisön reagoinnin ja jonkin ulkopuolisen tahon loukkaantumisen ulottuvuudet (vrt. kohta 4). Kuten jo aiemmin esitin, romaanissa ei kuvata yleisön reaktioita kohuihin. Kontula-kohun seuraukset näkyvät vain Lahnasen häpeän tuntemuksina tämän lukiessa lehtikirjoituksia – romaanin maailmassa skandaalit näyttävät pääasiassa pääministerin ja lehdistön välisinä. Tämän asetelman myötä median valta-asemaa romaanissa kyseenalaistetaan, kun vain skandaalien kohde kärsii kohukirjoittelusta.

Seuraavaksi tarkastelen toisenlaista tapahtumaketjua, jonka pääministerin toiminta romaanissa aiheuttaa. EU-maiden kokoontumisessa Ranskan presidentti Sarkozy antaa eri maiden poliittisille vaikuttajille tehtävän kirjoittaa lapulle ranskalaisen kulttuurin vaikuttavimman hahmon nimen. Lahnanen ei hädissään saa mieleensä yhtään ranskalaista kulttuurivaikuttajaa, mutta viime tipassa ennen lappujen keräämistä Ruotsin pääministeri kuiskaa vierustoverilleen erään nimen, jonka Lahnanen kirjoittaa nopeasti ylös. (Koljatti, 108–109.) Jälleen pääministeri saa lukea iltapäivälehden nettijulkaisusta kuhuotsikon: ”Lahnasen mielestä Ranskan kulttuurin huippu on pierumies” (Koljatti, 144). Pääministerin avustaja Haukinen kertoo Lahnaselle, että tämän EU-

päivällisillä lappuun kirjoittama nimi Joseph Pujol kuuluu ranskalaiselle pierutaiteilijalle, joka esiintyi vetonaulana Moulin Rougessa (*Koljatti*, 144–145).

Sari Kivistön (2007, 45) mukaan ”Horatiuksen ensimmäisen satiirikirjan kahdeksannen runon kuvaus noidat pieraisemalla säikäyttävästä hedelmällisyyden jumala Priapoksen patsaasta kirvoitti monia innoittuneita jäljittelijöitä renessanssin pieruhuumorin parissa”. Ruumiin alapuoleen viittaavat merkitykset kuuluvat satiirin traditioon. Pierutaiteilijan esittäminen ranskalaisen kulttuurin huippuna liittyy erityisesti satiirin karnevalistisiin ulottuvuuksiin: naurettavaksi tekemiseen ja ylevän alentamiseen, josta Mihail Bahtin (1991, 181) käyttää nimitystä *profanointi* viitaten karnevaaliherjaukseen ja ”kokonaiseen järjestelmään alentamisia ja maallistamisia”. Bahtinin karnevaali on värikkään moniääninen naurukulttuurin muoto, joka toimii parhaimmillaan vallitsevan normijärjestelmän kritiikkinä. Karnevaali mahdollistaa myös valtasuhteiden kääntämisen ylösalaisin ja hallitsijoiden asettamisen naurunalaiseksi esimerkiksi satiirin keinoin. Bahtinin mukaan romaani kirjallisuuden lajina perustuu juuri karnevaalin ajatukseen koko ihmiselämän kirjon esittämisestä. (Mt., 252.) *Koljatissa* karnevalismin traditio näyttäytyy kauttaaltaan, mutta erityisesti se heijastuu suomalaisten sosiaaliryhmien elämäntapojen esittelystä lähielämästä keskiluokkaan ja vallanpitäjiin.

Myös jotkin muut kansalaisuudet esitetään romaanissa huvittavassa valossa. Ranskalainen tärkeily saa osansa ivasta, kun ranskalaiset presidentin johdolla loukkaantuvat pyhän kulttuurinsa naurettavaksi tekemisestä. Tosin on huomattava, että Sarkozyn loukkaantuminen kerrotaan median suulla, mikä asettaa sen totuusarvon kyseenalaiseksi. Satiirinen iva osuu tässä EU-päivällisten skandaalissa myös pääministerin sivistymättömyyteen, mutta sen varsinainen funktio on toisaalla: skandaali paljastaa median tavan suurennella ja liioitella asioita. Yleisradion toimittaja puhuu tapauksesta: ”Nyt Suomen ja Ranskan suhteet olivat ajautuneet kummalliseen, ennen kokemattomaan kriisiin. Oliko pääministeri aiheuttanut toiminnallaan Suomelle korvaamatonta vahinkoa?” (*Koljatti*, 164.) Korvaamattoman vahingon ajatuksella media luo skandaalia: se liioittelee Lahnasen erehdyksen merkitystä ja saa vastakkainasettelun kuulostamaan lähes sotatilanteelta. Vielä selvemmin lehdistön ajojahti tulee esiin median tiedotustilaisuudessa, jossa Nelosen toimittaja kysyy Lahnaselta:

- Herra pääministeri, muistuuko teille mieleen ketään toista itsenäisen ajan pääministeriä, joka olisi saanut aikaan kriisin Suomen suhteissa Ranskaan?
- Tämä ei ole kriisi. Tämä on naurettava väärinkäsitys.

– Ranskan presidentti on siis pahoittanut mielensä naurettavasta asiasta?
(*Koljatti*, 167.)

Toimittaja pyrkii provosoimaan pääministeriä ja tarttuu tämän sanoihin muunnelleen tahallaan ”naurettavuuden” merkitystä. Kerronta ei siis tässäkään tapauksessa korosta pääministerin sosiaalista taidottomuutta tai sivistymättömyyttä, vaikka ne tuodaankin esiin satiirisena ivailun kautta ja ovat osallisena kohun syntymisessä. Tapauksen käsittelytavat, toimittajien liioittelu ja yritykset kasvattaa skandaalia suuremmaksi asettavat median itsensä kritiikin kohteeksi. Kummassakaan edellä käsitellystä kohuista ei ole löydettävissä Lullin ja Hinermanin (1997, 11) mainitsemaa skandaalin kohteen tahallisuuden tai piittaamattomuuden ulottuvuutta (kohta f.), vaan skandaalit johtuvat romaanissa yleensä pääministerin puutteellisista sosiaalisista taidoista ja tiedoista. Kuitenkin satiiristen keinojen avulla romaanissa osoitetaan tämän asetelman kaksijakoisuus. Näitä keinoja ovat valta-asetelmien paljastaminen ja pääministerin esittäminen naurettavassa, sääliittävässä ja kuitenkin inhimillisessä valossa. Kaksijakoisuudella tarkoitan sitä, että romaanin sisäisen maailman yleisön kannalta ajateltuna pääministerin teot täyttävät aiemmin esitetyt Lullin ja Hinermanin sekä Thompsonin skandaalin määritelmät, vaikka yleisön reaktioita pääministeriä koskeviin kirjoitteluihin ei juuri ilmaista. Voidaan kuitenkin katsoa, että Lahnasen toilailuja käsittelevät lehtiotsikot kuvaavat korkeassa asemassa olevan henkilön tekemisiä, jotka ylittävät moraalisen rajan – alkoholin nauttimista virka-aikana ja toisen maan kulttuurin pilkkaamista – ja joista jokin taho loukkaantuu.

Myös ilman mediaa voi syntyä kohuja, jotka ovat luonteeltaan paikallisempia kuin mediaskandaalit. John B. Thompsonin (2000, 60–61) mukaan paikalliset ja mediavälitteiset skandaalit eroavat toisistaan ainakin levinneisyyden, tiedon levittämiseen käytettyjen tapojen ja kestopensa suhteen. Tarkastelen seuraavaksi, kuinka tällainen ei-mediavälitteinen skandaali syntyy *Koljatissa*. Thompsonin (2000, 62) mukaan paikallinen skandaali syntyy vuorovaikutuksessa kasvokkain ja tieto kulkee siten, että joko toinen henkilö kertoo asiasta tai tapahtumat todistetaan henkilökohtaisesti. Paikalliseen skandaaliin osallistuvat henkilöt myös tuntevat toisensa toisin kuin mediaskandaalin kohdalla. (Mt., 62.)

Näkisin, että paikallisessa skandaalissa kyse on yhteisöistä ja juuri sille yhteisölle ominaisten normien rikkomisesta. Esimerkiksi nuorten seurustelu ennen avioliittoa voi olla muslimiyhteisössä paikallisen skandaalin aiheuttaja, mutta useimmissa kristillisissä yhteisöissä täysin hyväksyttyä ja normaalia. *Koljatissa* paikallisten skandaalien syy on sama kuin mediavälitteisten: pääministerin

kykenemättömyys hoitaa asiallisesti edustuksellisia virkatehtäviään. Erityisesti poliittisilla illallisilla pääministeri onnistuu nolaamaan itsensä. Sari Kivistö (2011) puhuu ruokailusta satiirin konventionaalisenä aiheena. Kivistön mukaan pidoilla ja ruokailutilanteilla on syvempi merkityksensä satiirin kerronnassa, sillä ruoka kertoo syöjän luonteesta ja paljastaa koko hänen moraalisen olemuksensa. Roomalaisesta satiirista periytyvä pitojen kuvaus sisältää myös sosiaalisen näkökulman: vaatimaton (maalais)ruoka kuvastaa nöyrää luonnetta ja yltäkylläinen kaupunkilainen mässäily ja herkuttelu liittyvät pyrkyryyteen ja elosteluun. (Mt. 35.) Syöminen ja juominen ovat tärkeitä elementtejä myös *Koljattissa* erityisesti skandaalien näkökulmasta.

Brysselissä Lahnanen lounastaa suurlähettiläs Peskin ja tohtori Tannerin kanssa kuuluisassa kalaravintolassa. Lahnanen miettii: ”Täältä saisin tuoretta katkarapua, merianturaa, simpukkaa, kampsimpukkaa, osteria, langustia, mustekalaa (...). Tilasin wieninleikkeen. Loistoluokan ravintolasta ei löytynyt coca-cola zerona.” (*Koljatti*, 91.) Lahnasen käytös ja ruokavalinnat esitetään Kivistön mainitsemalla tavalla rehellisyyden merkinä ja suurlähettiläs Peskin ruualla hienostelu taas on sidoksissa hänen ylimielisyyteensä: hän vähättelee naispuolisen tohtori Tannerin ammatillisia ansioita, vaikka on itse koulutukseltaan Tanneria alemmalla tasolla. Epämiellyttävät luonteenpiirteet liitetään *Koljattissa* satiirin tradition mukaisesti ruualla mässäilyyn ja hienosteluun. Peskiin verrattuna Lahnanen näyttäytyy yksinkertaisten ruokailutapojensa kautta rehellisenä ja suoraviivaisena miehenä.

Vaikka paikallinen skandaali on pienimuotoinen: ruokailukumppanit ihmettelevät Lahnasen piittaamattomuutta etiketistä ja ruokakulttuurista, osoitetaan ruokaseuralaisten kauhistuminen kohtauksessa selkeästi ja Lahnasen käytös esitetään lapsekkaan uteliaana: ”Hummerin panssari suurlähettilään vadilla näytti niin muoviselta, että minun oli pakko tökkäistä sitä sormella muutaman kerran. Molemmat lounaskumppanini lopettivat syömisen ja katsoivat minua, haarukka ilmassa.” (*Koljatti*, 91.) Paikallinen skandaali syntyy mediaskandaaleihin verrattuna Lahnasen tiedostamatta tai ainakaan hän ei ole kovin kiinnostunut tai huolestunut tällaisesta pienestä rikkomuksesta tai sen merkityksestä työlleen. Mediavälitteisissä skandaaleissa Lahnasen paine säilyttää valtiomieheltä vaadittu arvokkuus on korkea. Rikkoessaan etikettiä lapsenomaisine tilauksineen kalaravintolassa hän ei riko lakia tai moraalialia, vaan yhteisön äänettä käyttäytymis- ja etikettisääntöjä.

Yhdyn Sari Kivistön (2011, 167) näkemukseen siitä, Lahnasen aiheuttamat skandaalit eivät ole varsinaisia rikoksia tai vakavia vääriä tekoja. Kivistön mukaan Lahnasen skandaalit paljastavat pääministerin puuttuvan karisman, ja kyse on itseaiheutetusta melodraamasta (mt., 167). Näen *Koljatin* skandaalien palvelevan ennen kaikkea toisenlaista tehtävää. Paikalliset skandaalit paljastavat *Koljatissa* ennen kaikkea seurapiirien ulkokultaisuuden. Kivistö (2011, 146) katsoo *Koljatin* ”halveeraavan pääministeriä” (2011, 146) kuvaamalla hänen epäonnistumisiaan työtehtävissään ja epäsovivaa käytöstään poliittisilla päivällisillä ja kokouksissa. Mielestäni näissä Lahnasen epäonnistumisen hetkissä naurunalaiseksi joutuu päinvastoin juuri käytösnormistojen asettaja; (porvarillinen) poliittinen yhteisö tiukassa sovinnaisuudessaan, joka – ainakin Lahnasen mielessä – kauhistelee tämän vanhanaikaisuutta, kielitaidottomuutta ja liharuuan tilaamista kalaravintolassa. Kivistö (2011) toteaa artikkelinsa lopussa, että sopimattomuus salonkeihin voidaan nähdä myös osoituksena Lahnasen rehtiydestä, mikä näkökulmana tukee omaa tulkintaani Satiirisen ivan kohteista *Koljatissa*. Pääministerin käytöstä kauhistelevat mediaskandaalit romaanissa taas asettavat skandaalien tuottajan, median, naurunalaiseksi. Lahnasen juro luonne ja vanhanaikaiset arvot kyllä edesauttavat hänen epäonnistumistaan urallaan, mutta katson, että Kivistön (2011, 167) maininta Lahnasen osuudesta epäonneensa on liioiteltu. Median skandaalihakuisuus ja ajojahti ovat merkittäviä syitä Lahnasen mielen hajoamiseen.

3.3 *Koljatin* kuvitteelliset ja todelliset skandaalit

Lahnasen kohua aiheuttavaa käytöstä kohtaan suuttumusta osoittaa hänen lähipiirinsä, etenkin avustaja Haukinen. Haukinen esitetään teoksessa Lahnasen neuvonantajana, joka ainakin yrittää pelastaa Lahnasen pahimmista allikoista. Haukinen on Lahnasen tukijana kuin aseenkantaja Sancho Pancho Don Quijotelle, järjen ääni ja nimensä mukaisesti aina vähän nopeampi ja tehokkaampi median käsittelyssä kuin Lahnanen. Muuten skandaaleista johtuva närkästys kuvataan median välityksellä. Lehdistötilaisuudessa Yleisradion toimittaja lukee ranskalaisen uutistoimiston tekstin, jonka mukaan ranskalaiset ovat verisesti loukkaantuneita maansa kulttuuria koskevasta häväistyksestä (*Koljatti*, 164). Myös Haukinen kiehuu raivosta kuullessaan Lahnasen erehdyksestä.

Median suurentelemat kohut saavuttavat Lahnasen mielessä valtavan mittakaavan. Lahnanen olettaa miltei kaikkien tekojensa aiheuttavan mediaskandaalin ja yleisön närkästymisen.

Voidaankin katsoa, että romaani paljastaa skandaalien perimmäisen kuvitteellisuuden näyttämällä, kuinka media paisuttaa pienimmistäkin tapauksista narkästymiseen houkuttelevaa kohumateriaalia. Lahnasen kerronta ja mustin kapiteelein painetut lehtiotsikot – satiirinen kaksoisvalotus – kertovat lukijalle, kuinka pääministerin toilailut ovat miltei kaikki vähäpätöisiä. Kohut koskettavat lähinnä Lahnasta ja tämän lähipiiriä eli pääministerin poliittisia avustajia.

Lahnasen avustaja Kirsikka Tannerin kerronta paljastaa uuden näkökulman Lahnasen ja median suhteesta. Seuraavassa lainauksessa Tanner pohtii pääministerin elämää:

Hän oli eronnut viisikymppisenä. Sen tekivät monet. Hän oli yritellyt uutta ihmissuhdetta tai vain vongannut seksiä, mutta oliko se nykymaailmassa enää moraalisesti arveluttavaa? Edes poliitikon tapauksessa. Kun Lahnasen tempaukset purki osiin, ne paljastuivat arkisiksi asioiksi, joita olivat tehneet lähes kaikki suomalaiset miehet. Ja naiset. [...] Kun media kohdistaa järjettömiin paisuttavan suurennuslasinsa taviksen elämään, tavallinen alkaa vaikuttaa tavattomalta. Lahnanen on Suomen suurin viihdejulkkis, joka haluaa loppuun saakka kamppailla sitä vastaan että hän paljastuisi tavikseksi. [...] Äkkivalossa Lahnasen elämä näyttää surulliselta. Hänen julkisuudessaan riipaisevinta on juuri se. (*Koljatti*, 255–256.)

Satiirin moniäänisyys avaa näkökulman, jossa Lahnasen on pysyttävä mediajulkisuudessa ”tempauksillaan”, jotta ei paljastaisi todellista arkipäiväistä olemustaan. Tannerin mietteistä syntyy kuva tavallisesta keski-ikäisestä miehestä, joka näyttelee pääministerin roolia medialle. Kuva pääministerin harmaasta olemuksesta ja median aiheuttamasta murheesta toistaa Lahnasen omaa kerrontaa. Sen sijaan Lahnasen suhde mediaan näyttäytyy näissä kahdessa kerronnan näkökulmassa hieman erilaisena. Lahnasen kerronnassa pääministeri juuri karttaa mediahuomiota ja haaveilee tavallisesta elämästä tai ainakin vanhan ajan poliitikkojen asemasta, jossa median valta ei ylittäisi poliitikkojen valtaa. Tanner taas selittää Lahnasen omituisen käytöksen median edessä johtuvan pääministerin halusta peittää todellinen luonteensa.

Professori Mandalayn kerronta korostaa Lahnasen sääliävyttä. Professorin kerronta kuvaa, kuinka Lahnanen vaikuttaa varsin yksinkertaiselta, puhuu huonoa englantia ja nauraa ujona omille pikkutuhmille jutuilleen (*Koljatti*, 124–125). Tämä moniäänisyys tematisoi myös mediajulkisuuden fiktiivisyyttä: Stephen Hinermanın (1997, 148–149) mukaan kaikki mediassa annetut kuvaukset julkimoista ovat jollain tavoin rakennettuja, eivätkä voi paljastaa henkilön todellista olemusta. Skandaalin yhteydessä on kuitenkin olemassa jokin ”totuus”, jonka lehdistö paljastaa, ilman salaisuutta ja sen paljastamista ei synny skandaalia. (Mt., 149).

Tohtori Tanner käyttää Lahnasesta myös adjektiivia ”omituinen” (*Koljatti*, 255), Mandalay menee tulkinnassaan pidemmälle ja kutsuu pääministeriä ”mielipuoleksi” (*Koljatti*, 126), mikä ei yllätä – nainen on vankina pääministerin kellarissa. Mandalay ajattelee Lahnasen olemusta tarkkaillessaan hirviömäistä Josef Fritzlia, joka piti tyttärtään lukittuna kellarissa useita vuosia ja pakotti tämän seksuaaliseen kanssakäymiseen (*Koljatti* 124). Epäluonnollisuudet, ihmisen pimeät puolet ja seksuaaliset paheet kuuluvat satiirin kuvastoon (Mehtonen & Linkinen 2010). Hinerman (1997, 150–154) kuvaa myös ihmisten kiinnostusta kaikkea epänormaalia ja epäluonnollista kohtaan ja outouden merkitystä mediaskandaalien kerronnassa.

Hinermanin (1997, 144) mukaan nyt jo edesmenneen Michael Jacksonin mediajulkisuus on erinomainen esimerkki siitä, kuinka normien vastaisuus kiinnostaa yleisöä: hänen ulkonäkönsä, ihmissuhteensa ja seksuaalinen suuntautumisensa ovat, ainakin median välittämänä, kaikki jollain tavalla normista poikkeavia. Hän on myös säilyttänyt salaperäisyytensä, eikä ole paljastanut juuri mitään tietoja yksityiselämästään. (Mt., 144.) Julkisuuden henkilöistä kierrätetään modernissa mediajulkisuudessa, etenkin iltapäivälehdissä, paljon kuvamateriaalia. Kuuluisuutta tuotetaan myös toistuvilla kertomuksilla, jotka yleisö oppii liittämään kyseiseen henkilöön. (Mt., 145.) Hinermanin (mt., 159–160) mukaan Michael Jacksonin mahdollinen syyllistyminen vakavaan rikokseen on keskenjäänyt skandaalikertomus, jonka takana olevaa totuutta ei ikinä saatu selville.

Skandaaleja kutsuva norminvastaisuus puuttuu Lahnasen olemuksesta. Pääministeri toki lukitsee naisen kellariinsa, mutta tapauksen seurauksia kuvataan vain Lahnasen mediakauhuisen mielen kautta, kun hän maalailee tulevia otsikoita: ”Laiton maahanmuuttaja Lahnasen sohvalla”, ”Kauhistanut thai-nainen: Lahnasella lerrahti” (*Koljatti*, 82). Nämä Lahnasen mielessä syntyneet otsikot kuvastavat hänen harhaisia ajatuksiaan ja pelkoaan siitä, että hänen miehisyytensä kyseenalaistetaan. Hänen jatkuva mediaa kohtaan tuntema pelkonsa onkin osittain harhaa: pääministerin hajoava mieli rakentaa skandaalin myös tapahtumista, joista sellaista ei synny. Tässä näkyy selvästi se, kuinka median ajojahti vaikuttaa Lahnasen henkiseen tasapainoon. Lahnasella ei olisi suuria salaisuuksia tai, joista kohu-uutiset rakentuvat, ellei median pelko ajaisi häntä käyttäytymään omituisella tavalla.

Lahnasen suurin mediaskandaali syntyy Putinin vierailulla, jonka aikana lounaskutsujen tapahtumaketju nostaa Lahnasen kertaheitolla kansainvälisiin otsikoihin. Tämä skandaali eroaa muista romaanin kohuista, sillä lounaskutsujen aikana Lahnasen ei enää ajattele median

reaktiota. Vahva humalatila ja henkinen epätasapaino saavat Lahnasen itsetunnon kohoamaan huippuunsa ja hän kuvittelee olevansa Kekkonen tasoinen idän diplomaattisuhteiden hoitaja. Yhteisten sotaharjoitusten ehdottaminen Venäjän pääministerille on Lahnasen lopullisen syöksykierteen alku. Kun Lahnanen herää krapulaisena, hän voi vain todeta olevansa sekä muiden poliitikkojen ja avustajiensa halveksuma poliittinen ruumis, että CNN-kanavan ja kotimaan uutisten pääaihe.

Olen edellä osoittanut, että *Koljatin* skandaalit ovat osin kuvitteellisia romaanin todellisuuteen nähden. Käsikirjoittamalla kohuja toisensa perään media luo ajojahdin, joka aiheuttaa pääministerin vainoharhaisuuden ja mielenterveyden murtumisen. Seuraavassa luvussa perehdyn tarkemmin skandaalin tuottamisen kerronnallisuuteen. Tarkastelen *Koljatin* vastaanotossa syntyneitä kohuja ja pohdin rajankäyntiä todellisuuden ja kaunokirjallisuuden välillä. Mitä todellisesta henkilöstä saa kirjoittaa? Lopuksi pohdin satiirin ja skandaalin yhteiskunnallisia funktioita.

4. Kohua *Koljatin* vastaanotossa

Tässä luvussa tarkastelen kirjallisuuskritiikkejä, lehtiotsikoita ja -artikkeleita, jotka seurasivat *Koljatin* julkaisua syksyllä 2009. Todellisen maailman mediakohun tutkiminen on temaattisesti merkittävää tutkielmani kannalta, sillä vastaanotossa nousut kohu ilmentää romaanin mediakritiikin osuneen maaliinsa: tiedotusvälineet pyrkivät romaanin ilmestyttyä luomaan teoksen ympärille skandaalia aivan samaan tapaan kuin media toimii *Koljatin* maailmassa. Vaikka lainaan skandaalin teoretisoinnissa käsitteistöä mediatutkimukselta, näkökulmani säilyy kirjallisuustieteellisenä. Rajaan tutkielmani ulkopuolelle yleisön reaktiot romaania koskeviin kohu-uutisiin ja lehtikirjoitteluun, koska niitä on vaikea todentaa ja koska näkökulmani tässä luvussa on ennen kaikkea skandaalin tuottamisessa ja sen kerronnallisuudessa. Osoitan, että media tuottaa sekä romaanin maailmassa että todellisuudessa kertomuksia, joissa on fiktiivisen kerronnan piirteitä.

Taide pääsee tai joutuu harvoin iltapäivälehtien otsikoihin muuten kuin skandaalien kautta (Dahlgren ym. 2011, 15). Sari Kivistön (2011, 144) mukaan ”satiirit saattavat itse päätyä median otsikoihin herättäessään pahennusta räikeillä karikatyyreillään, henkilöön menevällä pilkallaan, voimakkailla asenteillaan tai alapään sanastollaan”. Vaikka *Koljatissa* useimmat henkilöahmot ovat poliitikkoja, poliittiset aiheet, kuten vallan väärinkäyttö, jätetään romaanin vastaanotossa ja *Koljatin* maailmassa skandaalikirjoittelun ulkopuolelle. *Koljatissa* ei käsitellä juuri lainkaan politiikan korruptiota tai sen talouskytköksiä. Romaanin vastaanotossa julkisuuden henkilöiden yksityiselämä, tässä tapauksessa poliitikkojen ulkomuoto ja seksuaalisuus ja toisaalta kirjailijan moraalit nähdään yleisöä houkuttavina aiheina. Vaikka skandaali on julkinen, se ottaa usein sisällökseen yksityiselämän asiat (Dahlgren ym. 2011, 8).

Selvitän toimittajien ja kriitikkojen kirjoittelun perusteella ensinnäkin sitä, mitkä piirteet romaanissa mahdollistivat mediakohun, toisin sanoen miksi kohu syntyi. Toisaalta pohdin sitä, kuinka reaali maailman media pyrki luomaan romaanin ympärille sensaatiojulkisuutta verrattuna siihen, miten kohuja muodostetaan romaanin maailmassa. Pohdin myös satiirin lajin merkitystä tosielämän lehdistökohun syntymisessä. Viimeisessä alaluvussa avaan skandaalin ja satiirin yhteiskunnallisia funktioita ja pohdin, voiko kaunokirjallinen satiiri toimia yhteiskunnallisen keskustelun avaajana.

Faktatiedon ja fiktiivisyyden ajatukset liittyvät sekä journalistin, poliitikon että kirjailijan työhön. Toimittajaa ja poliitikkoa sitoo eettinen vaatimus pyrkiä totuuteen ja heillä on yhteiskunnallinen vastuu puheidensa ja julkaisujensa totuusarvosta. Romaanikirjailija taas voi kirjoittaa todellisista henkilöistä, mutta henkilöstä tulee fiktiivinen romaanissa esiintyessään. *Koljatin* fiktiivisyyttä keltainen lehdistö ei ollut ymmärtävinään julkaistessaan romaanin sisällöstä kohahduttavia otsikoita ja käsitellessään teosta kuin paljastuskirjaa. Janna Kantolan (2009, 493) mukaan romaanin vastaanotossa tiedotusvälineet ovat suhtautuneet totena erityisesti Lahnasen kuvitelmiin ja fiktionsisäisiin edesottamuksiin luultavasti juuri niiden skandaalikäryisyyden vuoksi: ne sisältävät sopivasti noloja tilanteita, seksiä ja väkivaltaa myyvien otsikoiden aikaansaamiseksi. Toimittajia velvoittavat journalistin ohjeet: ”Journalistin velvollisuus on pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen” (JSN 2013). Skandaaliviestinnässä totuuteen pyrkiminen on häilyvää tai ainakin joustavaa: totuutta muotoillaan ja painotetaan siten, että se voi menettää alkuperäisen sisältönsä, tai totuus selviää vasta lehden sisäsivulta lukijalle, joka on raflaavan otsikon houkuttelemana ostanut lehden. *Koljatin* julkaisun jälkeisen kohun nostattamisessa juuri lööppiotsikoilla oli keskeinen rooli.

4.1 Skandaalin tuottaminen ja kohun syitä

John B. Thompsonin (2000, 72–73) mukaan mediaskandaali rakentuu ajallisesti etenevistä osista, joissa tapahtuma seuraa toistaan. Mediaskandaalit herättävät ja pitävät yllä yleisön mielenkiintoa paljastamalla aina uusia asianhaaroja tapahtumien kulusta. Thompson vertaa skandaalin rakentumista hyvään romaaniin, jossa koetellaan lukijan kykyä arvata juonen kulkua ja ennustaa, miten juoni tulee päättymään. (Mt., 73.) Tarkasteltuani sekä tosielämän että *Koljatin* mediakohujen rakentumista esitän, että toimittajat rakentavat kuohuttavista aiheista kertomuksia osittain fiktion keinoin korostamalla tapahtumien lukemaan houkuttavia piirteitä ja lisäämällä subjektiivisia täydennyksiä tapahtumien kulkuun. *Mediasanasto*-hakusanateoksessa määritellään medianarratiivi ”tarinamaisuutta korostavana median tuotoksena, jonka kautta media rakentaa sosiaalista draamaa, jossa yhdistyvät toisiinsa tieto, tunteet ja moraalit” (Kuutti 2012, 120). James Lull ja Steven Hinerman (1997, 3) esittävät medianarratiivin olevan tarina, joka kehystää skandaalia ja antaa sille henkilöahmot, rakenteen sekä jatkuvuuden.

Sigurd Allern ja Ester Pollack (2012, 18–19) puhuvat kulttuurisista kehyksistä, joita media hyödyntää rakentaessaan skandaaliuutisia. Näihin kehyksiin kuuluvat myytit, sadut ja

kansantarinat. Todellisuutta yksinkertaistetaan ja siitä muotoillaan melodraamaa, jota hallitsevat klassiset vastakkainasettelut: hyvä ja paha, heikkous ja voima sekä syyllisyys ja viattomuus. (Mt., 18–19.) *Koljatin* skandaaliotsikoissa Kontulan oluttölkkihohtauksen jälkeen Lahnasta syytetään ainakin alkoholin käytöstä työajalla ja samalla siis valehtelusta, koska pääministeri on kertonut julkisesti olevansa absolutisti (*Koljatti*, 77). Lisäksi Lahnanen on otsikoissa sivistymätön, koska ei tunne ranskalaista kulttuuria, ja röyhkeä, koska mainitsee kuitenkin pierumiehen maan kulttuurin huippuna (*Koljatti*, 144). Lahnasen medianarratiivi on *Koljatissa* hyvin yksipuolinen ja asettaa Lahnasen ainoastaan vastakkainasettelujen negatiiviselle puolelle. Kuten aiemmin olen osoittanut, romaanin vastaanotossa syntyneet lehtiotsikot esittivät kirjailija Tervon syyllisenä poliitikkojen pilkkaamiseen. Syyllisyyden ja viattomuuden vastakkainasettelu näyttäytyy sekä *Koljatin* tarinamaailman että romaanin vastaanoton kohuotsikoissa tärkeimpänä kertomuskehystenä.

Koljatissa Lahnasen avustaja Haukinen kuvailee, kuinka toimittajat käsikirjoittavat medianarratiivia:

Kun kansalainen katsoo televisiosta eduskunnan kyselytunnin ja siitä kuuden uutisiin vatkun jutun, se kummastuu. Ei kansalainen nähnyt opposition hyökkäystä eikä hallituksen vastahyökkäystä. Vain kravattimiesten ja jakkunaisten puheenjorinaa. Tylsä täysistunto maalaillaan kahakaksi. Eduskunnan suorana televisioitava täysistunto on ainoita tilaisuuksia, joissa kansalainen pääsee vertaamaan, mistä jauhoista heille on keitetty jokailtainen uutispuuro. Ei niin tietenkään tapahtunut, kuten uutisissa sanotaan, Haukinen sanoi. Toimittajat vain tarkoitushakuisesti tulkitsevat. He sahaivat omaa leipäpuunsa oksaa puhumalla totta. (*Koljatti*, 61.)

Tässä lainauksessa nousee esiin luultavasti romaanin kyynisin ja samalla herättävin väite, jonka todenperäisyyttä on kuitenkin vaikea kumota. Satiirille ominaisesti näkemys median keittämästä ”uutispuurosta” on kärjistetty, etenkin ajatus siitä, että kaikki mediassa tuotettu olisi valhetta. Totta kuitenkin on, että kaikki mediamateriaali on jonkun ”keittämää” eli subjektiivisesti valikoitua ja muotoiltua.

Luodakseen kohahduttavaa mediasisältöä toimittajat siis houkuttelevat esiin haluamiaan mielikuvia todellisista tapahtumista värittämällä ja liioittelemalla niitä. Tätä ilmiötä kutsun skandaalin tuottamiseksi. Myös Allen ja Pollack (2012, 9) puhuvat siitä, kuinka toimittajat eivät ainoastaan toimi uutisten välittäjinä, vaan he nimenomaan tulkitsevat ja valitsevat, mutta myös lavastavat ja pitävät yllä uutisia päivästä toiseen. He kuvaavat mediaskandaalia totuuden

konstruktiona, jonka media on rakentanut (mt., 9). *Media vallan verkoissa* -teoksessa todetaan vallanpitäjien mediankäyttöä kartoittavassa tutkimuksessa:

Huonolaatuisiksi katsotuista sisällöistään huolimatta iltapäivälehdet ovat siis luettuja ja (...) merkityksellisinä pidettyjä julkaisuja. Tämä johtuu siitä, että päättäjistä iltapäivälehdet edustavat niin sanottua puheenaihejournalismia – lehdet pitkälti asettavat ne keskustelunaiheet ja katsantokannat, joiden uskotaan vallitsevan kansan parissa. (Kunelius ym., 281.)

Tutkimuksessa todetaan lisäksi, että etenkin poliitikot ovat alttiita reagoimaan iltapäivälehtijulkaisuuteen juuri siksi, että näiden lehtien oletetaan erityisesti vaikuttavan kansaan (mt., 282). Pääministeri Lahnanen tietää hyvin, että kansalaisten mielikuvat hänestä syntyvät lehdistön antaman julkisuuskuvan perusteella. Kuten Kontulan-vierailun oluttölkkiepisodista voi huomata, Lahnanen ei kykene ohjailemaan mediaa haluamallaan tavalla, vaan hän joutuu tilanteisiin, joissa ei ole oikeaa tapaa toimia. Tämä kuvastaa median kykyä muokata mistä tahansa julkisuuden henkilön edesottamuksesta skandaalia kutsuva medianarratiivi.

Tässä alaluvussa seuraan mediakirjoittelua *Koljatin* julkaisun jälkeen syksyllä 2009. Keskityn etenkin siihen, mitkä tekijät romaanissa aiheuttivat tai mahdollistivat skandaalikirjoittelun ja kuinka satiirin traditio ymmärrettiin. Tervon teoksen kohdalla kustantaja ja kirjailija varautuivat jo ennalta siihen, että viittaukset tosielämän poliitikkoihin aiheuttavat kuohuntaa, ja teos tarkastutettiin juristilla, jotta yksityisyyden suojan loukkaamattomuus olisi varmistettu (Korhonen 2009).

Ilmaisunvapauden nojalla kirjailijalla on oikeus kirjoittaa fiktiota todellisista henkilöistä. Satiirin lajilla on erityinen yhteys sananvapauteen, sillä lajin yhteiskuntakriittiseen luonteeseen kuuluu todellisen maailman ilmiöiden ja henkilöiden käsittely fiktion keinoin. Jukka Kemppisen (ks. Korhonen 2009) mukaan kirjailijan harjoittama satiiri on ”vuosituhansien ikäinen ilmiö, josta kieltämättä on joskus voinut menettää päänsä”. Kemppinen jatkaa: ”Pääministerille voi kirjallisuudessa huoletta irvailla, varsinkin jos tekee sen kunnolla yliampuen eikä väitä asioita todeksi.” Kemppisen mukaan satiirinen liioittelu riittää tiedoksi siitä, että teksti ei ole totuutta kuvaava tai siihen pyrkivä. (Mt. 2009.) Kuitenkin juuri *Koljatin* satiirista henkilökuvausta pyrittiin hyödyntämään iltapäivälehdissä kohun nostattamiseksi.

Heti romaanin julkaisun jälkeen iltapäivälehdet alkoivat rakentaa kohua fiktiivisen henkilöhahmon edesottamuksista. *Ilta-Sanomien* lööpissä kirjoitettiin *Koljatin* julkaisupäivänä 4.9.2009: "Kirjan 'Vanhasella' seksiorja kellarissa". Lööppi kertoo paljon skandaalikirjoittelun luonteesta. Ensinnäkin lööpin sisältö on jo siinä mielessä virheellinen, että Lahnasen kellariin päätynyt Corazon Mandalay ei missään tapauksessa ole pääministerin "seksiorja", vaan naistutkimuksen professori, jonka Lahnanen vie lepäämään kellariinsa, koska aiheellisesti pelkää median ajojahtia. On huomattava, kuinka lähellä seksiorja-lööppiä Lahnasen mielessään muotoilema kauhukuva median reaktiosta on: "Laiton maahanmuuttaja Lahnasen sohvalla" (*Koljatti*, 82). *Ilta-Sanomien* lööpin sanavalinnoissa on pyritty häivyttämään sisällön fiktiivisyyttä kutsumalla Tervon teosta sanalla "kirja" sen sijaan, että teosta olisi kutsuttu esimerkiksi romaaniksi. Lukijaa johdatellaan uskomaan, että kyse voisi olla paljastuskirjasta⁷. Vanhasen nimi mainitaan huomion tehostamiseksi, ja ainoastaan lainausmerkit pääministerin nimen ympärillä paljastavat, että seksiorjaa kellarissa pitävä henkilö on fiktiivinen. Seksiorja on affektiivinen ilmaisu, joka sisältää otsikoissa myyvän seksi-sanan ja joka lisäksi viittaa suoraan naisten alistamiseen. Affektien kierrättäminen kuuluu viihdelehdistön tyylikeinoinhin: "Tunteisiin vetoavien puhuttelutapojen kautta yleisö kutsutaan kiinnittymään mediakertomuksiin ja niiden henkilöhahmoihin." (Paasonen & Pajala 2011, 140.)

Häivyttämällä sitä, että mainosotsikon puheenaiheena on romaanin henkilöhahmo – joka ei edes romaanin maailmassa ole seksimaanikko – *Koljattia* koskeva lööppi asettuu osaksi median rakentamaa, jo vuonna 2006 alkunsa saanutta medianarratiivia, jonka keskiössä olivat Matti Vanhasen naisuhteet (vrt. Paasonen & Pajala 2011). *Koljatin* julkaisuvuonna 2009 Matti Vanhasen yksityiselämä oli edelleen esillä mediassa neljä vuotta kestäneen skandaalikirjoittelun jälkeen. Keväällä 2009 *Iltalehti* ja *Ilta-Sanomien* kirjoittivat suurin otsikoin sekä Vanhasen tuoreesta kihlautumisesta että "naiskohusta", jossa Vanhasta syyllistettiin seksivihjailuja sisältävien sähköpostien lähettämisestä Keskustan kunnallisvaaliehdokkaalle. (Paasonen & Pajala 2011, 132–133.)

Tarkasteltaessa *Ilta-Sanomien* seksiorja-lööppiin liittyvää lehtijuttua, havaitaan, että artikkelissa norminrikkojaksi asetetaan kirjailija Tervo pääministeri Vanhasen sijaan. Vanhasen nimeä ja taustaa lööppien vakiokasvona käytettiin houkuttavan otsikon aikaansaamiseksi. Yrityksenä oli

⁷ Susan Kurosen kirja *Pääministerin morsian* (2007) nostatti iltapäivälehdissä skandaalin paljastuksillaan Kurosen ja Vanhasen intiimielämästä. Lehdistö kuitenkin vaikenä Kurosen kirjassa esittämästä mediakritiikistä, jossa hän arvosteli iltapäivälehtien toimintatapoja. (Paasonen & Pajala 2011, 124–126.)

myös kytkeä romaanin tapahtumia osaksi Vanhasen suhteita aiemmin käsitellyttä skandaaliketjua.

Toimittaja Sanna Ukkola kirjoittaa *Ilta-Sanomissa* 4.9.2009:

Kirjailija Jari Tervon tänään ilmestynvä romaani *Koljatti* tekee säälimätöntä pilkkaa suomalaispoliitikoista - ja erityisesti pääministeri Matti Vanhasesta (kesk).

Vanhaseen perustuva romaanin päähenkilö, Suomen pääministeri Pekka Lahnanen on kansasta vieraantunut änkyttävä juntti, joka valitsee Ranskan kulttuurin huipuksi pierutaiteilijan, tiiraa naisten nännejä ja viihtyy parhaiten saniteettitiloissa.

Tervon romaani on Suomen oloissa poikkeuksellisen hätkähdyttävä - ja edustaa täysin uudentyypistä satiiria. Helpolla eivät pääse myöskään muut poliitikat, joista suurin osa esiintyy kirjassa omilla nimillään.

Tervo kertoo, että kirja jouduttiin luetuttamaan juristeilla ennen kuin se meni painoon. Hän uskoo keskustapuolueen hermostuvan romaanista.

Kirjassa pääministeri Lahnanen sieppaa aasialaiseksi hierojaksi luulemansa naisen ja piilottaa tämän kotitalonsa kellariin. Jo kirjan kolmannessa luvussa Lahnanen harrastaa kiihkeää seksiä kassaneidin kanssa kauppajonossa. (Ukkola 2009.)

Lehtijuttu paljastaa, että romaania on luettu pintapuolisesti. Satiirisen ivan kohteita ja juonen kulkua on tulkittu väärin ja esiin on nostettu erityisesti seksiin liittyvät kohdat romaanista. Mainitsematta jää esimerkiksi se, että Lahnanen harrastaa seksiä kassatyön kanssa fantasiajakson aikana, joka kuuluu menippolaisen satiirin kuvastoon. Ukkola nimittää kyllä Tervon teosta satiiriksi, mutta painottaa sen olevan ”Suomen oloissa poikkeuksellisen hätkähdyttävä” ja ”täysin uudentyypinen” satiirin muoto, millä hän korostaa romaanin poikkeavaa ja normeja rikkovaa luonnetta. Lisäksi lehtijutun lopussa on lainattu *Koljatista* edellä mainittu seksikohtaus Lahnasen ja marketin myyjättären välillä sekä otteita Lahnasen kerronnasta, jotka liittyvät seksiin ja pääministerin valta-asemaan. Lainaukset romaanista on valittu taiten, jotta toimittajan määritelmä Lahnasesta ”kansasta vieraantuneena änkyttävä junttina” tulisi todistetuksi. Ukkola jatkaa:

Pääministeri Vanhanen ei ole *Koljattia* vielä lukenut. Hän uskoo, että lukijat osaavat erottaa faktan ja fiktion.

– Otan sen sitten kesälukemiseksi. Olen dekkareita ja muita lukenut, eikös tämä ole samantyyppinen? Edellinen Tervo oli aika hyvä, Vanhanen totesi eilen STT:lle. (Ukkola 2009.)

Vanhasen kommentti on myös tarkkaan harkittu: puhumalla ”kesälukemisesta” ja *Koljatin* vertaamisella dekkariin hän haluaa erityisesti korostaa teoksen fiktiivisyyttä. Hän myös vetoaa lukijoiden älykkyyteen. Kehumalla Tervon edellistä teosta Vanhanen myös osoittaa, ettei ole loukkaantunut kuulemistaan sisältöseikoista. Kirjoittelu romaanin loukkaavuudesta kuitenkin jatkui lehdistössä. Sari Kivistön (2011, 146) mukaan juuri poliitikkojen provosoituminen satiiristen

teosten sisällöstä liittyy vahvasti mediakohun rakentamiseen. John B. Thompsonin (2000, 14) mukaan skandaali syntyy vain, jos jokin taho loukkaantuu moraalirikkomuksesta ja osoittaa loukkaantumisensa julkisesti. Media pyrkiikin Vanhasen lisäksi saamaan tuhtunutta lausuntoa myös Mauri Pekkariselta, jonka peruukin nousemista kattoon kuvataan Lahnasen fantasiajaksossa (*Koljatti*, 12–14). *Ilta-Sanomat* otsikoi ensin 5.9.2009: ”Mauri Pekkarinen närkästyi Tervon kirjasta”. *Ilta-Sanomat* oikaisi jutun sisältöä jo samana päivänä verkkosivuillaan. Pekkarinen päästetään ääneen:

”Tietysti olen subjektiivinen, mutta onko se minun irvailunikaan hauskaa”, kirjoittaa toimittaja minun suuhuni kommenttina Jari Tervon kirjan hiuslisäkettä koskeviin kohtiin. Kaiketi tämän perusteella etusivun otsikointi. Meni pieleen, toivottavasti ei tahallisesti. En näet todellakaan sanonut toimittajan väittämällä tavalla. Sanoin päinvastoin: ”Tervon minuun kohdistama irvailu on mielestäni kirjan hauskinda antia”. Jatkoisin näkemykseni olevan subjektiivisen. Vertasin Tervon kommentteja niihin joskus todella hauskoihin herjoihin, joita kuulen silloin tällöin yöllä jonkun humalaisen suusta. Tervon kirja ei minua siis mitenkään loukkaa eikä närkästyä. Toimittajan toivottavasti tahaton väärä sitaatti kylläkin. (*Ilta-Sanomat* 5.9.2009.)

Tässä oikaisussa näkyy se, kuinka poliitikot välttelevät tuohtumuksensa paljastamista. Ironista kyllä, tuohtumus saadaan tuotua esiin rivien välistä sanavalinnoilla, kuten ”kirjoittaa toimittaja minun suuhuni” ja ”en näet todellakaan sanonut”. Pekkarinen näyttäytyy pikkumaisena, ja ilmeinen suuttumus korostuu lainauksessa niin, että hänen esittämänsä mediakritiikki jää emotionaalisen kuohunnan varjoon. Lainaus näyttää myös medianarratiivin kirjoittamiseen kuuluvan puolueellisuuden. Susanna Paasonen ja Mari Pajala (2011, 142) puhuvat iltapäivälehdille hyödyllisestä kaksoisstrategiasta, jossa media asettuu eri puolille keskustelua esittäen ymmärrystä ja empatiaa: ”näkökulmia vaihtamalla lehdet voivat luoda yhä uusia käännteitä tekeillä olevaan mediakertomukseen.”

Samoja keinoja käyttää iltapäivälehdistö myös *Koljatin* maailmassa. Lahnanen palaa Kontulaan tutustuakseen paikalliseen iltaelämään. Hän naamioituu tavalliseksi kadunmieheksi ja viettää illan paikallispubissa. Pubissa on myös Veksi Jurmu, josta on omien puheidensa mukaan tullut perussuomalaisen vaaliehdokas. Jurmu nostaa metakan pubin somalitaustaisesta siivoojasta: miksi työpaikkaa ei ole tarjottu suomalaiselle työttömälle. Jurmun asenne maahanmuuttajaa kohtaan esitetään naurettavassa valossa: hän käyttäytyy aggressiivisesti vain, koska maahanmuuttajataustainen poika on saanut osa-aikaisen työpaikan. Kohtauksessa nousee esiin

vahva rasminvastainen eetos. Jurmun käytös ja puhe kuvataan epäkorrektina ja naurettavalla tavalla nationalistisena: ”Millä oikeudella neekeri vie sinivalkoisen suomalaisen työpaikan?” (*Koljatti*, 223).

Jurmu lyö ikään kuin sanojaan korostaakseen mopilla somalipoikaa kasvoihin, mutta mopin rikkinäinen metalliosa tekee valtavan haavan pojan silmäkulmaan ja puhkaisee tämän silmän. Pojan isä tulee paikalle ja kuulee tapahtumasta. Hän on sama bussikuski, joka on aiemminkin tunnistanut Lahnasen pääministeriksi tämän valepuvusta huolimatta. Kuultuaan poikansa kohtalosta mies puukottaa Veksi Jurmua Lahnasen puukolla, ja Jurmu kuolee puukoniskuun. Lahnanen lukee verkosta kahden iltapäivälehdien täysin saman otsikon: ”Somalia epäillään Veksi Jurmun puukotuksesta” (*Koljatti*, 270).

Tässä tuodaan esiin se, kuinka iltapäivälehdet kierrättävät samoja sisältöjä: otsikot ovat kärjistetyksi sanasta sanaan samat. Satiirinen kaksoisvalotus syntyy siitä, että Lahnasen kerronnassa kuvataan illan tapahtumat, minkä jälkeen Lahnanen lukee iltapäivälehdien verkkosivulta, miten tapahtuma on siellä kuvattu. Tämä antaa lukijalle mahdollisuuden tarkastella, kuinka iltapäivälehdien toimittaja rakentaa kohua romaanin maailmassa. Lehtiotsikko on rakennettu siten, että vain toinen puoli tapahtumista paljastuu – pojan kohtaloa ja sen toimimista tapon motiivina ei tuoda lainkaan esiin. Otsikko myös painottaa epäillyn etnistä taustaa kutsuen yleisöä reagoimaan siihen, että moraalirikkoja on ennen kaikkea ulkomaalainen ja vieläpä luultavasti pakolainen. Lahnasen verkkolehdestä lukema lehtijuttu käyttää lähteenä Lahnasen pubissa tapaamaa umpihumalaista naista, joka kaiken lisäksi on Veksi Jurmun sisko. Lahnanen toteaa naisesta: ”minkään journalistisen standardin perusteella hän ei ollut asiallinen lehtilähde” (*Koljatti*, 270). Tässä kritisoidaan kohujournalismin tapaa kaivaa lähteitä esiin niiden luotettavuudesta välittämättä.

Jari Tervo joutui vastaamaan median kysymyksiin etenkin siitä, miksi hän pilkkaa poliitikkojen ulkoisia piirteitä. Myös *Helsingin Sanomien* kirjallisuuskriitikko Antti Majander näki Pekkarisen ulkonäön irvailun kirjailijalta mauttomana tekona. Majander antaa tylyn tuomion teoksen alatyylisyydestä:

Alkuun nauru kantaa, sitten (vahingon)ilo hiipuu hymyilyksi, kunnes päällimmäiseksi nousee kiusaantuneisuus. Mitä muuta esimerkiksi pitkitetty vääntö Pekkarisen hiuslisäkkeestä on kuin koulukiusaamista tai kulahtanutta kapakkajuttua? Miten aikuinen mies viitsii? Vaikka koko maa olisi juuri näin lapsellinen. (Majander 2009.)

Majander ei näe peruukki-ivailua satiiriin kuuluvana groteskina liioitteluna. Kriitikko syyttää Tervoa alkeellisesta huumorista, mutta ei kuitenkaan vetoa ministerin yksityisyyden loukkaamiseen, vaan kirjailijan haksahdukseen kapakkahuumorin tasolle. Lahnasen kerrontaan kuuluvassa fantasiajaksossa kuvattu Pekkarisen peruukin irtoaminen ja nouseminen salin kattoon on kuitenkin hyvin tyyppillinen satiirisen ivan ilmentymä. Fantasiajakso luo Lahnasen kerrontaan yliluonnollisen ulottuvuuden, johon kuuluvat karnevalistinen liioittelu ja groteskit piirteet. Peruukki kytkeytyy ulkonäön paranteluun ja todellisen olemuksen peittelyyn, jotka kuuluvat perinteisiin satiirisen ivan kohteisiin. Sari Kivistön (2010, 87) mukaan myös vaihtelevat psyykkis-moraaliset olotilat kuuluvat menippolaisiin fantasiajaksoihin, samoin kuin lentävät esineet tai ihmiset.

Keskisuomalaisen kirjallisuuskriitikko Hannu Waarala taas pohtii satiirin tyyllilajia ja näkee *Koljatin* kerronnan pakinamaisena:

Jari Tervon uusimmassa romaanissa *Koljatti* piirretään satiirista pikakuvaa nykyisestä suomalaisesta poliittisesta eliitistä. Tyyllilaji on vähintäänkin hankala, eikä sille ole meillä juurikaan kirjallisia perinteitä.

Kerronnan pakinamaisuudessaan *Koljatti* muistuttaa enemmän jotakin tv:n *Itsevaltiat*-sarjaa kuin itsenäistä, omin avuin ja taiteellisin keinoin toimivaa romaania. Sääli, sillä kun Tervo pääsee etäännytetymmän fiktion makuun, pois Uutisvuodon kaltaisesta irtopisteiden keruusta, syntyy hyvinkin mielenkiintoista kerrontaa. (Waarala 2009.)

Sari Kivistö (2012, 12) kumoaa väitteet satiirisen heikosta perinteestä Suomessa ja toteaa, että ”valitusvirret satiirin vähäisyydestä tai terättömyydestä ovat toistuneet läpi kirjallisuutemme historian”. Kivistö osoittaa *Satiiri Suomessa* -teoksessa (Kivistö & Riikonen 2012), että maamme satiirisen kirjallisuuden historia on hyvinkin laaja ja monipuolinen. Waarala puhuu myös satiirin tyyllilajin hankaluudesta. Mielestäni ironiantaju ja pisteliään huumorin ymmärrys ovat ainoita ehtoja satiirisen teoksen, kuten *Koljatin*, ymmärtämiseen; toki ivan kohteena olevan kulttuurin tunteminen ja satiirin tradition tuntemus tekevät tulkinnasta syvällisemmän. Pakinamaisuudella Waarala tarkoittaa luultavasti satiiriin kuuluvaa episodimaisuutta ja ajankohtaisten aiheiden käsittelyä.

Majander ja Waarala osoittivat tunnistavansa melko huonosti satiirin tyylipiirteitä, joskin satiirin laji tunnistettiin vaivatta. *Koljattista* kirjoitti arvosteluja suuri joukko muitakin kriitikkoja, joiden joukossa on toki myös satiirin tyylipiirteet tuntevia kirjoittajia. Majanderin ja Waaralan kirja-arviot

tuovat kuitenkin esiin tutkielmani kannalta kiinnostavia näkökulmia siihen, millaisista asioista *Koljattia* ja Tervoa kritisoitiin muissa kuin iltapäivälehdissä.

Vailla yhteyksiä tunnettuihin henkilöihin henkilöhahmojen ruumiintoimintojen tai moraalittomien ajatusten kuvaus romaanissa ei olisi millään tavalla hätkähdyttävää. Tarvitaan siis viittaussuhde reaali maailmaan, jotta närkästys syntyy. *Koljatin* julkaisussa skandaalin rakentaminen perustui juuri tämän kysymyksen ympärille: saako todellisista ja lisäksi vielä arvovaltaisista henkilöistä kirjoittaa henkilökohtaisuuksiin menevää fiktiota? Kun kerronta sisältää shokeeraavia tekoja ja tapahtumia, kuten pääministerin seksifantasioiden tai vessassa istumisen yksityiskohtaista kuvausta, alkaa iltapäivälehdistön skandaalikoneisto etsiä moraalin rikkomuksesta suivaantuvia tahoja. Kirjailijalta tivattiin motiiveja moraalinrikkomukseen ikään kuin hän olisi esittänyt romaanin tapahtumat faktoina.

Kuten Sari Kivistö (2011) huomauttaa, *Koljatin* yhteydessä esiin nostettiin ainoastaan kirjailijan vastuu pääministerin ja muiden poliitikkojen yksityisyydensuojasta, mutta median vastuusta tai veloitteesta kertoa totuus ei hiiskahdettu sanallakaan. Myös *Koljatin* mediakriittinen tematiikka jäi kokonaan kirjoittelun ulkopuolelle, ja kaikki kohuotsikot liittyivät poliitikkojen reaktioihin tai kirjailijan ylilyöntiin. Tässä median itsekritiikin puutteessa todentuu Jari Tervon *Koljattia* koskevassa haastattelussa ilmaisema näkemys tiedotusvälineiden toiminnasta: ”Yhteiskunta on sellainen, että kaikki ovat median tuomioistuimen edessä. Kaikki, paitsi media” (Koljonen 2010.)

Toimittajien väärintulkinnat romaanista eivät jääneet täysin huomaamatta *Media & viestintä* – lehdeltä. Lehden julkaisemassa *Journalismikritiikin vuosikirjassa* (Kyrölä 2010) *Koljatti* valittiinkin ”vuoden lukemattomaksi kirjaksi” seuraavan kommentin kera:

Lööppimaakarit väänsivät syksyn kulttuuriskandaalia siitä, että Jari Tervon uutuuskirjassa *Koljatti* pääministerillä on seksiorja kellarissa. Kirjan lukeneet tietävät, että reppanapääministeri Lahnanen lukitsi kellariin vähän niin kuin vahingossa naistutkimuksen professorin. (Mt. 2010.)

”Vuoden lukemattomalla kirjalla” viitataan sarkastisesti siihen, että toimittajat kirjoittivat kohuotsikoita verkkolehtiin jo muutaman tunnin kuluttua teoksen julkaisemisesta. Kuitenkaan vuosikirjassa ei tuoda esiin sitä tärkeää kritiikin ulottuvuutta, että toimittajien väärinymmärrys oli kuohuttavien otsikoiden takaamiseksi ainakin osittain tahallista. Selkeämpää mediakritiikkiä voidaan havaita iltapäivälehtien toimittajien kutsumisessa halveksuvasti ”lööppimaakareiksi”.

4.2 Skandaalin ja satiirin yhteiskunnalliset funktiot

John B. Thompson (1997, 55) pohtii, onko skandaalilla mitään yhteiskunnallisia seurauksia sen lisäksi, että jokin ulkopuolinen taho loukkaantuu väärinkäytöksestä. Thompson kysyy, ovatko skandaalit vain viihdyttämisen muoto, joissa media käyttää taloudellisen edun tavoittelussa hyväkseen ihmisten uteliaisuutta julkisuuden henkilöiden elämää kohtaan, vai onko niillä vakavia yhteiskunnallisia tehtäviä kuten vallan rakenteiden ja väärinkäytön sekä julkisen elämän muutosten esiin tuominen (mt., 55).

Koljatissa Lahnasen aiheuttamat skandaalit vaikuttavat hänen uskottavuuteensa poliitikkona ja aiheuttavat hänen lähipiirilleen päänvaivaa. Kuten olen aiemmin esittänyt, myös hänen henkinen tasapainonsa järkkyy median ajojhdissa. Putinin valtiavierailulla tapahtuva lopullinen häväistys enteilee myös Lahnasen uran loppua. Jopa Lahnasen avustajat luopuvat toivosta pääministerin uran jatkumisesta, mikä näkyy pääministerin vainoharhaisuutta kuvastavassa kerronnassa:

Avustajani mielestä minun tulisi erota, kunhan selvenen. Tanner vaikenee, mutta on samaa mieltä. (...) Kerron tietäväni Haukisen käyneen UKK-arkistossa Niinikoskella kaivamassa minusta roskaa lehtiin. Hän oli merkinnyt paikan ja ajan kalenteriinsa, jonka hän unohti Vaasan lentoaseman miesten vessaan. En missään tapauksessa eroaisi, koska aion tämän keskeneräisen pääministerikauden jälkeen jatkaa maan ykkösmiehenä vielä parikymmentä vuotta. (*Koljatti*, 332.)

Lahnasen epäily luottohenkilöitään kohtaan on aggressiivista ja syyttelevää. Hän uskoo myös avustajiensa kuuluvan skandaalitoimittajien salaliittoon. Kohdassa on myös viittaus tosielämän skandaaliin, jossa Hiihtoliiton lääkärin lääkelaukku unohtui huoltoasemalle, minkä johdosta Lahden vuoden 2011 doping-skandaali huipentui (Yle Elävä Arkisto 2006). Lahnanen itse kuvittelee uransa jatkuvan esikuvansa Kekkonen valtakauden mittaisena. Anu Kantola ja Juho Vesa (2011, 62) esittävät, että poliitikoille skandaalien seuraukset ovat erityisen vakavia: usein skandaalit tahraavat poliitikon maineen pysyvästi ja katkaisevat heidän uransa. Näin käy pääministeri Lahnasellekin.

Skandaalit *Koljatissa* tuovat esiin myös laajemman valtarakenteiden muutoksen, joka peilaa todellisuuden politiikan ja median välillä tapahtunutta muutosta. Anu Kantola ja Juho Vesa (2011, 45) puhuvat 1970-luvun valta-asetelmasta, jossa politiikan ja median suhde oli molemmin puolin kunnioittava ja maltillinen. Tutkijat kutsuvatkin 1970-lukua ”vaikenemisen ajaksi”. Puolueilla oli usein luottotoimittajat, jotka olivat erityisen arvostettuja ammattikunnan keskuudessa. (Mt., 45.)

Lahnasen kerronnassa 1970-luvun poliitikkojen ja median välit näyttäytyvät hieman erilaisina: pääministeri näkee Kekkonen presidenttikauden politiikan itsenäisyyden kulta-aikana, jossa skandaaleja kuitenkin ilmenee. Lahnasen kerronnassa poliitikot myös käyttäytyvät 1970-luvulla hyvinkin moraalittomasti – etenkin Kekkonen naisseikkailuineen ja ryyppyretkineen – mutta Lahnasen selittää ajan skandaalien tehottomuuden maltillisuuden sijaan kohukirjoittelun määrällä: ”Loanheittäjät mokasivat. He heittivät sitä liikaa. Skandaaleihin lakkasivat uskomasta jopa ne Kekkos-vihaajat, jotka halusivat uskoa niihin.” (*Koljatti*, 181.) 1970-luvun skandaalikirjoittelun tehottomuus ja kykenemättömyys vaikuttaa politiikon uraan näyttäytyvät Lahnaselle haavemaailmana, joka särkyä joka kerta, kun uusi kohu-uutinen pääministeristä julkaistaan.

Satiirin traditioon kuuluva menneisyyden ja nykyajan vastakkainasettelu kärjistyy *Koljatin* mediakuvassa. Lahnasen aiheuttamien skandaalien kautta syntyy mielikuva nykymediasta vahtikoirona, joka ei ainoastaan seuraa silmä tarkkana poliitikkojen toimintaa, vaan myös ohjailee aiheita, joista he puhuvat. *Koljatin* sisäisen maailman skandaaleja tarkastelemalla niiden yhteiskunnallisina tehtävinä voidaan esittää julkisuuden henkilön moraalien vartioiminen ja julkisuuden muutoksen paljastaminen: media määrää, mistä asioista ja millä tavoin julkisuudessa puhutaan, eivät poliitikot. *Koljatin* vastaanotossa syntyneessä kohussa seurauksia olivat ainakin satiirin lajin nostaminen uudelleen suuren yleisön tietoisuuteen ja kirjailijan sananvapauden pohtiminen. Mitä romaanin ympärille tuotetussa kohussa ei tuotu esiin, on romaanin mediakritiikki. Tässä toistuu *Koljatin* ajatus median kyvyttömyydestä kyseenalaistaa omaa toimintaansa. Myös romaanin esteettiset arvot ja asettuminen satiirin lajitradiioon jäivät lehdistökohun jalkoihin.

Kaunokirjallisuuden yhteiskunnalliset funktiot ovat Riitta Kylänpään (2013, 30) mukaan muuttuneet: etenkin sen vaikutusvalta on vähentynyt: ”Vielä 1960-luvulla kirjallisuus oli keskeinen yhteiskunnan muutoksen eteenpäin viejä. Kokeneet kirjailijat halusivat esittää yhteiskunnasta oman tulkintansa. Sen jälkeen kirjallisuus alkoi menettää yhteiskunnallista merkitystään.” (Mt., 30.) Kylänpää puhuu suomalaista kirjallisuuskeskustelua vaivaavasta ”hyssyttelykulttuurista”. Hänen mukaansa suomalaisessa kirjallisuuskulttuurissa kriittisyys teosta kohtaan tulkitaan heti henkilökohtaiseksi hyökkäykseksi kirjailijaa vastaan, koska ”kirjan haukkuminen on epäreilua sotkeutumista kirjailijan toimeentuloon”. Kylänpää jatkaa suomalaisen kirjallisuuskeskustelun laimeuden korostamista: ”Suomalainen kirjasota on sitä, että keskustellaan, voiko Matti Vanhanen tehdä sellaisia asioita kuin pääministeri Jari Tervon romaanissa *Koljatti*.” Kylänpää viittaa

lainauksessa ensinnäkin *Koljatin* referentiaalisuuteen keskeisenä kirjallisuuskeskustelun aiheena ja toisaalta ilmaisee sarkastisen halveksuntansa keskustelun asetelmaa kohtaan. Kylänpää viittaa *Koljatti*-keskusteluun sitaatein merkityllä termillä ”kirjasota”. Tällä hän implikoi, että *Koljatin* synnyttämä yhteiskunnallinen keskustelu oli mitätön verrattuna todellisiin kirjasotiin, kuten Hannu Salaman *Juhannustanssien* synnyttämään sananvapauskokuun ja teoksesta johtuneisiin oikeustoimiin.

Yhdyn Kylänpään näkemukseen siinä, että kaunokirjallisuus ei enää osallistu yhteiskunnalliseen tai poliittiseen muutokseen yhtä vahvasti kuin 1960-luvulla. Tämä ei kuitenkaan mielestäni johdu kirjallisuudesta tai kirjailijoista vaan siitä, että yhteiskunnallisten asioiden muutokseen vaikuttavat nykyään 1960-lukua vahvemmin media ja markkinatalous. *Koljattiin* liittyvässä kirjoittelussa asetelmat eivät kuitenkaan olleet mielestäni Kylänpään mainitseman ”hyssyttelykulttuurin” mukaiset, sillä kuten olen edellä osoittanut, *Koljatista* ja Tervosta kirjoitettiin monissa lehdissä avoimen kriittisesti. *Koljatti* haastaa lukijaa ajattelemaan itse ja suhtautumaan etenkin tiedotusvälineiden välittämään tietoon kriittisesti. Romanissa vastustetaan rasismia ja äärioikeistolaisten ajatusten leviämistä sekä puututaan syrjäytymisen syihin. Väkivaltaisuus nostetaan teoksessa esiin syrjäytymisen ja rasismia pahimpana seurauksena.

Politiikantoimittaja Jussi Lähde (2009) kirjoittaa *Koljatin* yhteiskunnallisesta merkittäväydestä ja satiirista kirjallisuudenlajina:

Jari Tervon *Koljatti* on teos henkilön, mielen ja demokratian hajoamisesta. Tervo rakentaa puhuttavan ja ajatteluun haastavan kaaren parvekkeelle linnoittuvan suomalaisen miehen ja omien paineidensa alla murtuvan pääministerin välille. Tervo käyttää lajityyppinään satiiria ja vinoa huumoria. Jos hänen lajityyppiään käyttää etelä-amerikkalainen nobelisti, olemme valmiita hurraamaan sille, jos lajityyppi tuodaan liian lähelle kauhistumme ja kavahdamme. Kyse on vieraanpelosta ja kirjallisesta rasismista, josta kansamme tulisi kasvaa ulos.

Lähde viittaa kirjallisen rasismia käsitteellä siihen, että ”kansa” suhtautuu epäilevästi *Koljatin* tapaiseen, oman maamme johtoa värikkäin sanankääntein kritisoivaan teokseen. Lähde siis implikoi, että jos satiiri tuodaan liian lähelle, se aiheuttaa vastareaktioita. Tällaisena vastareaktiona voidaan nähdä myös median suhtautuminen romaanin asetelmiin. Toimittajat välttelivät *Koljatissa* olevan mediakritiikin ruotimista, vaikka siihen olisi löytynyt romaanista vähintään yhtä paljon viitteitä kuin poliitikkojen piikittelystä – se olisi samalla tarkoittanut yleisön huomion

kohdistumista romaanin mediaa arvosteleviin teemoihin. Mielestäni *Koljatin* vastaanotossa syntyneessä kohussa kyse on ennen kaikkea siitä, että mediassa pyrittiin tahallisesti ohjaamaan yleisön mielipidettä teoksesta ”kauhistumisen ja kavahtuksen” suuntaan, koska huomattiin, että *Koljatin* satiirin hätkähdyttävät tyylikeinot ja tosielämän poliitikkoja muistuttavat henkilöhahmot tarjosivat oivan mahdollisuuden skandaalia kutsuvan medianarratiivin käsikirjoittamiseen.

Myös satiirin viihdyttävyyttä voidaan nähdä lajin merkittävänä pyrkimyksenä. Dustin Griffin (1992, 71) esittää, että satiirien moraalisia funktioita liioitellaan usein. Hänen mukaansa esitys (display) ja leikki (play) ovat hyvin merkittäviä satiirin ulottuvuuksia – satiiri on ennen kaikkea retoriikan taidonnäyte. Kuten olen edellä osoittanut, *Koljattista* on löydettävissä monia vakaviakin moraalisia teemoja. Kuitenkin romaani on samaan aikaan myös äärimmäisen viihdyttävä, sen rikasta kieltä ja pilkallista ironiaa sekä intertekstuaalisuutta voidaan ehdottomasti pitää myös Griffinin (1992, 71) esittämän leikkisyyden ilmentyminä. Voidaan ajatella, että jos satiirikon pyrkimyksenä on Griffinin näkemyksen mukaisesti houkuttaa lukija retorisin keinoin puolelleen, Tervo onnistuu *Koljatin* kohdalla tässä pyrkimyksessä – kunhan lukijalla on ironian tajua eikä hän närkästy satiirin alatyylisestä tai liioittelevasta henkilökuvauksesta.

Lopuksi

Kuten olen tutkielmassa osoittanut, *Koljatti* on ennen kaikkea mediasatiiri, joka kantaa mukanaan lajin traditiota. Henkilöhahmojen referentiaalisuus mahdollistaa satiirikolle täsmäiskujen tekemisen kohti tiettyä vallanpitäjää, jonka moraalit osoitetaan satiirissa kyseenalaiseksi. Olen edellä osoittanut, että romaanin satiiri ei asetu tiettyyn puoluekantaan, vaan *Koljatti* ivaa kaikkia poliittisia puolueita. Kritiikki ei kohdistu poliitikkoihin sinänsä, vaan ylipäättään Suomen valtajärjestelmään, jossa politiikka on niin medioitunutta, että tiedotusvälineet asettavat poliitikkojen puheenaiheet ja määräävät, mitä mieltä asioista on oltava. Romaanissa parlamentarismi on vain näytelmää, jota poliitikot esittävät medialle ja hyvinvointivaltio näyttäytyy kangastuksena, jonka takaa nousee äärioikeistolaisuuden, rasmin ja syrjäytymisen kaltaisia ongelmia.

Sari Kivistön (2011, 168) mukaan satiirit ovat identtiseen tapaan asenteellisia: satiirissa ”poliitikko huijaa aina”. Kuten olen tutkielmassani todistanut, pääministeri Lahnasen henkilöhahmo ei ole tässä mielessä konventionaalinen satiirin poliitikko – hän ymmärtää median poliitikoille asettamat

vaatimukset, mutta ei kykene täyttämään niitä. Lukija tuntee sääliä urallaan epäonnistuvaa Lahnasta kohtaan, mikä ei ole satiirille tyyppillinen asetelma. Ymmärryksen Lahnasen ahdinkoa kohtaan mahdollistaa pääministerin minäkerronta, jossa hänen halunsa toteuttaa vanhanaikaisia keskustapoliitikon ihanteita ja elää tavallisen miehen elämää näyttäytyvät rehellisinä piirteinä. *Koljatissa* poliitikolta vaaditaan yli-inhimillisiä sosiaalisia taitoja, jotka ainoastaan nuoret kokoomuspoliitikot onnistuvat täyttämään. Lahnanen kadehtii ranskan epäsäännölliset verbitaitavaa triathlonisti-Stubbia, missä korostuu myös romaanin kritiikki kilpailuyhteiskunnan musertavuutta kohtaan.

Lahnanen toki "huijaa" siinä mielessä, että esittää median edessä olevansa kansainvälisen keskustelun taitava ja huumorintajuinen sutkauttelija, mutta tällaiseen käytökseen hänet ajaa median hännystelyn pakko, eivät omat poliittiset vaikuttimet. Median valta on romaanissa niin hegemonista, että yksikään poliitikko ei kykene kilpailemaan sitä vastaan, vaikka kokoomuspoliitikot ovatkin Lahnasta taitavampia mediapelissä. Poliitikassa menestyvät parhaiten ne, jotka mukautuvat median käskyihin. Poliitikka näyttäytyy *Koljatissa* teatterina, jossa poliitikot pyörittelevät hyvin arkipäiväisiä asioita ruuan hintojen ulkoa muistamisesta lähiövierailuihin, ja tiedotusvälineet ohjaavat näytelmää mahdollisimman kohahduttavaan suuntaan.

Satiirin konventioista etenkin menippolaisuus on *Koljatissa* laajalti ilmenevä piirre, joka korostuu romaanin fantasiajaksoissa. Kuten tutkielmassani osoitan, Lahnasen taistelu politiikan maailmassa, naamioituna tehdyt matkat kansan pariin ja fantasiajaksot muodostavat kolmitasoisen tarinamaailman, jossa toteutuvat menippolaisen perinteen kuvaukset maanpäällisestä elämästä, taivaasta ja manalasta. Bahtinilainen kerronnan polyfonisuus ilmenee kertojaäänien vaihtelussa ja paljastaa Lahnasen henkilöahmosta uusia puolia verrattuna pääministerin minäkertojaan. Lisäksi Lahnasen kerronnan sisällä kuuluu ikään kuin toinen ääni, joka tekee havaintoja poliittisesta elämästä ja paljastaa romaanin eetoksen.

Jan Alberin tulkintakehykset mahdollistavat Lahnasen fantasiajaksojen luonnollistamisen ja tukevat romaanin temaattista tulkintaa. Korostan kuitenkin, että Alberin tulkintakehykset eivät täysin sovellu satiirin fantasiajaksojen luonnollistamiseen, sillä juuri yliluonnollisuus on menippolaisen satiirin keskeinen piirre. Alberin tulkintakehyksiin olisi siis tässä lisättävä genren kehys: joissain kirjallisuudenlajeissa fantastisuus on luonnollista. On kuitenkin huomattava, että Alberin tulkintakehykset toimivat erinomaisesti kerronnan analyysissä sillä tasolla, että ne auttavat

erottamaan kerronnan epäluonnollisuuden tarinatason epäluonnollisuudesta. *Koljatissa* epäluonnollisuudet tapahtuvat vain tarinan tasolla: Lahnasella tai muilla romaanin minäkertojilla ei ole pääsyä toisten henkilöiden ajatuksiin tai tietoa tulevasta.

On kuitenkin huomattava, että Lahnasesta ei kenenkään kertojan silmin kuvattuna luoda satiirin häikäilemätöntä poliitikkoa, vaan toiset kertojat korostavat Lahnasen sääliävyttä, ujoutta ja kaipuuta läheisyyteen naisten kanssa. Fyysisten riippuvuuksien kuvaus kuuluu satiirin traditioon, ja Lahnasta rasittavat romaanin loppupuolella myös alkoholiongelma ja väkivaltaisuus, joiden kautta hän asettuu allegorisesti osaksi suomalaisen miehen tuhon tietä Mikko Niskasen *Kahdeksan surmanluodin* pienviljelijä Pasasen tapaan.

Olen tutkielmassani osoittanut, että *Kahdeksan surmanluodin* lisäksi Lahnasen henkilöhahmohahmon taustalla on sekä viittauksia politiikan lähihistoriaan että intertekstuaalisia viitteitä kirjallisuuteen ja elokuvaan. Presidentti Kekkonen valtakausi ja kyky käsitellä mediaa näyttäytyvät Lahnasen ihanteina, joiden toteuttamisessa hän epäonnistuu traagisesti. Katson, että Lahnasen idealistinen kuva Kekkosesta perustuu entisestä presidentistä rakennettuun medianarratiiviin, jossa Kekkosesta tehtiin voittamaton naistenmies, hallitsija ja idän diplomaattisuhteiden ylläpitäjä. Tässä mielessä Lahnasen Kekkosta kohtaan tuntema ihailu ei ole referentiaalinen vaan myös intertekstuaalinen piirre. Toinen, piilotetumpi interteksti romaanissa on Miguel de Cervantesin *Mielevä hidalgo Don Quijote manchalainen*. Lahnasen elämä muistuttaa Don Quijoten epäonnista taivalta, jossa harhainen mieli muuttuu tuulimyllyt jättiläisiksi. Tiedotusvälineet ovat Lahnasen tuulimyllyjä, joita vastaan taistelu on turhaa ja joiden vuoksi Lahnanen päätyy epäonnen ritarin tavoin tuhoon. Muita romaanin intertekstejä ovat Raamatun Daavid ja Goljat sekä Matti Vanhasen medianarratiivi. Iltapäivälehdistö oli *Koljatin* julkaisuvuonna tuottanut jo usean vuoden ajan jatkokertomusta harmaasta pääministeristä, jonka sisällä asuu vallaton naistenmies.

Koljatin mediaskandaalit avaavat näkökulman, jossa media käsikirjoittaa kohu-uutisia poliitikoista, joilla ei ole mahdollisuutta välttää sensaatiojulkisuutta. Tässä korostuu *Koljatin* eetos mediasta ylimpänä vallanpitäjänä. Skandaalinhakuisuus esitetään romaanissa median tärkeimpänä pyrkimyksenä. Romaanissa ironisoidaan sitä, kuinka juuri harmaa ja tavallinen pääministeri joutuu jatkuvasti keskelle mediakohua sinisilmäisyytensä ja sosiaalisen kykenemättömyytensä vuoksi. *Koljatin* skandaalien analyysissä mediatutkimuksen skandaaliteoriat ovat osoittautuneet

käyttökelpoisiksi siinä mielessä, että ne purkavat tiedotusvälineiden skandaalin tuottamisen mekanismeja. Yleisön närkästymistä, jota skandaaliteoriat korostavat kohun syntymisen edellytyksenä, ei sen sijaan voida todentaa romaanissa, sillä *Koljatin* kerronnassa yleisön närkästystä Lahnasen toimintaa kohtaan ei juuri kuvata.

Kuten olen osoittanut, *Koljatin* media kirjoittaa medianarratiivia, jossa Lahnasen pahimmat puolet ja erehdykset tuodaan korostetusti päivänvaloon. Tässä tulkinnassa hyödylliseksi on osoittautunut etenkin Stephen Hinermanin (1997) artikkeli, jossa julkisuuden henkilöt esitetään kulttuuriin kuuluvien moraalikäsitteiden muokkaajina. Skandaalien moralististen tarinoiden henkilöinä ovat julkisuuden henkilöt. Medianarratiivit koukuttavat yleisön, koska ne ovat jatkuvia kertomuksia, joiden henkilöihahmot yleisö uskoo tuntevänsä. Medianarratiivin vertautuvuus kaunokirjallisuuteen ja etenkin referentiaaliseen fiktion on ilmeinen: molemmat hyödyntävät todellisuusviittaavuutta, todellisia henkilöitä ja tapahtumia lukijoiden kiinnostuksen lisäämiseksi – satiirin kohdalla myös kritiikin terävöittämiseksi.

Hinermanin (1997) esittämä autenttisuuden ideologia soveltuu erinomaisesti *Koljatin* vastaanotossa nousseen kohun selittämiseen. Media hyödynsi romaania koskevassa kohukirjoittelussa juuri tätä yleisön halua samastaa tv-sarjan henkilöihahmo näyttelijään tai *Koljatin* yhteydessä romaanihenkilö todelliseen pääministeriin. Muita mediakohun mahdollistaneita tekijöitä ovat romaanin referenttialisuus, etenkin omilla nimillään esiintyvät poliitikot, sekä satiirinen liioittelu. Lajituntemuksen analyysissä osoitan, että satiirin konventiot tunnetaan melko huonosti suomalaisessa kulttuurikeskustelussa, mikä myös mahdollisti satiirin nostamisen lehtiotsikoihin sen sisällöllisten seikkojen vuoksi. *Koljatin* julkaisun yhteydessä on tärkeää huomata, että romaani toi esiin kysymyksiä kirjailijan sananvapaudesta ja julkisuuden henkilöiden yksityisyydensuojasta. Merkittävää vastaanoton analyysissä on myös se, että romaanin mediakriittisyys jätettiin kokonaan keskustelun ulkopuolelle pois lukien kirjallisuuskritiikit, joista osassa tämä romaanin ilmeinen ulottuvuus oli tuotu esiin. Iltaapäivälehdissä ei vahingossakaan mainittu sitä itseään kohti suunnattua satiirista hyökkäystä. Myös romaanin esiin nostamat yhteiskunnalliset ongelmat, kuten demokratian väheneminen, äärioikeistolaisuuden nousu, rasismi ja syrjäytyminen jätettiin keskustelun ulkopuolelle.

Satiirilla on tulkintani mukaan parempi mahdollisuus osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun kuin kaunokirjallisuudella yleensä, sillä referenttialisuus lisää fiktion mahdollisuuden esittää

kohdennettua kritiikkiä. *Koljatin* vastaanotossa oikeilla nimillään esiintyvät poliitikot johtivat monia lukijoita harhaan siten, että romaanin kritiikki näytti osuvan poliitikkoihin. Tästä olettamasta myös useimmat kohuotsikot saivat alkunsa.

Tutkittuani satiirin historiaa ja romaanin vastaanottoa olen todennut, että satiirintutkimuksessa puhdas tekstilähtöisyys kaipasi rinnalleen tutkimusta satiirikon asemasta ja pyrkimyksistä. Satiirikon tavoitteita voidaan verrata pamfletin tai pakinan kirjoittajan pyrkimyksiin: kaikki kolme lajia kritisoivat todellisen yhteiskunnan toimintaa kaunokirjallisin keinoin. Satiirisen romaanin erona edellä mainittuihin tekstilajeihin on se, että satiirinen romaani voi olla kirjoitettu ennen kaikkea viihdytysmielessä, kuten Dustin Griffin (1994) esittää puhuessaan satiirin leikkisyydestä. Kuitenkin satiirikon vaikutusvaltaa ja kirjailijan mahdollisuutta toimia yhteiskunnallisena vaikuttajana olisi mielekästä tutkia laajemmin.

Satiiri ja skandaali nostavat esiin yhteiskunnan epäkohtia ja julkisuuden henkilöiden moraalirikkomuksia. Osoitan tutkielmassani skandaalin ja satiirin yhteisen pyrkimyksen kyseenalaistaa yhteiskunnan valta-asetelmia ja osallistua arvokeskusteluun. Olen osoittanut myös, että satiirinen romaani ja skandaali voivat parhaimmillaan uudistaa arvoasetelmia. On kuitenkin huomattava, että satiirinen romaani käyttää kritiikin keinona pisteliästä huumoria, kun taas mediaskandaali vetoaa yleisön uteliaisuuteen ennen kaikkea kohuotsikoinnilla ja pitää mielenkiintoa yllä täydentämällä medianarratiivia uusilla paljastuksilla. Skandaalit satiirin sisällä taas palvelevat etenkin kritiikin kohteiden paljastamista: *Koljatin* skandaaleissa ilmenee, kuinka media rakentaa pääministeristä kohu-uutisia, vaikka tämän norminrikkomukset eivät ole pieniä erehdyksiä ja sosiaalista taitamattomuutta vakavampia.

Mediaskandaalit ovat vahvasti kiinni ajassa, mutta niiden seuraukset voivat olla hyvinkin kauaskantoiset. Monet huippupoliitikot, kuten Richard Nixon ja Bill Clinton muistetaan ennen kaikkea heitä ravistelleista skandaaleista, vaikka heidän poliittinen uransa olisi ollut hyvinkin merkittävä. Matti Vanhanen luopui pääministerin tehtävästä ja erosi eduskunnasta naiskohujen jälkeen seuranneen vaalirahaskandaalin vuoksi. *Koljatti* ei ole vanhentunut: politiikan ja kulttuurin medioituminen, demokratian väheneminen ja äärioikeiston nousu ovat edelleen polttavan ajankohtaisia ilmiöitä.

Kirjallisuus ja lähteet

Kohdeteos:

Tervo, Jari 2009/2010. *Koljatti*. Helsinki: WSOY.

Tutkimuskirjallisuus ja lähteet:

Alber, Jan 2010. Mahdottomat tarinamaailmat – ja mitä niillä voi tehdä. Suom. Laura Karttunen. Teoksessa (toim.) Hatavara, Mari; Lehtimäki, Markku; Tammi, Pekka 2010. *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia*. Helsinki: Gaudeamus.

Alberg, Jeremiah L. 2013. *Beneath the Veil of the Strange Verses. Reading Scandalous Texts*. East Lansing : Michigan State University Press.

<http://site.ebrary.com/lib/alltitles/docDetail.action?docID=10629748&p00=alberg%20jeremiah>.

Allen, Graham 2011. *Intertextuality*. London: Routledge.

Allern, Sigurd & Pollack, Ester 2012. Mediated scandals. Teoksessa *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandal in Four Nordic Countries*. Gothenburg: Nordicom.

Astikainen, Arto 2008. Kekkonen lähtee, kuka tulee? Tutkiva.fi: 13.5.2008.

<http://www.tutkiva.fi/content/kekkonen-lahtee-kuka-tulee>. Viitattu 10.2.2014

Bahtin, Mihail 1963/1991: *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suom. Tapani Laine ja Paula Nieminen. Kustannus Oy Orient Express.

Bahtin, Mihail 1965/1995: *François Rabelais. Keskiajan ja renessanssin nauru*. Suom. Tapani Laine ja Paula Nieminen. Helsinki: Kustannus Oy Taifuuni.

Cohn, Dorrit 2006. *Fiktion mieli*. Suom. Paula Korhonen, Markku Lehtimäki, Kai Mikkonen ja Sanna Palomäki. Helsinki: Gaudeamus

Dahlgren, Susanne; Kivistö, Sari & Paasonen, Susanna 2011. Johdanto: skandaalin maisema. Teoksessa Dahlgren, Susanne; Kivistö, Sari & Paasonen, Susanna (toim.) 2011. *Skandaali! Suomalaisen taiteen ja politiikan mediakohut*. Helsinki: Helsinki-kirjat.

- Fludernik, Monika 1996. *Towards a 'Natural' Narratology*. London: Routledge, 1996.
- Fludernik, Monika 2010. Mediacy, Mediation and Focalization. The Squaring of Terminological Circles. Teoksessa Alber, Jan & Fludernik, Monica (ed.) 2010. *Postclassical Narratology. Approaches and Analyses* 2010. Columbus: Ohio State University.
- Fludernik, Monika 2012. How Natural Is "Unnatural Narratology"; or, What Is Unnatural about Unnatural Narratology. *Narrative* Vol. 20, No.3. Columbus: Ohio State University.
- Fowler, Alastair 1985. *Kinds of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Oxford: Clarendon Press.
- Genette, Gérard 1997. *Palimpsests. Literature in the Second Degree*. Lincoln: University of Nebraska.
- Griffin, Dustin 1994. *Satire. A Critical Reintroduction*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Gronberg, Bruce E. 1997. Character, Celebrity, and Sexual Innuendo in the Mass-Mediated Presidency. Teoksessa Lull, James; Hinerman, Stephen 1997. *Media Scandals*. GB, Cornwall: MPG Books Ltd.
- Hatavara, Mari 2012. Kirjallisuudesta – taiteena ja keinona. *Tieteessä tapahtuu* 4/2012.
- Herman, David 2009. Narrative Ways of Worldmaking. Teoksessa Heinen, Sandra (Ed.) *Narratology in the Age of Cross-Disciplinary Narrative Research*.
<http://helios.uta.fi:2082/lib/tampere/reader.action?docID=10343374>. Berlin DEU: Walter de Gruyter.
- Hinerman, Stephen 1997. (Don't) Leave Me Alone: Tabloid Narrative and the Michael Jackson Child-Abuse Scandal. Teoksessa Lull, James & Hinerman, Stephen 1997. *Media Scandals*. GB, Cornwall: MPG Books Ltd.
- Hutcheon, Linda 1994. *Irony's Edge. The Theory and Politics of Irony*. London: Routledge.
<http://helios.uta.fi:2082/lib/tampere/detail.action?docID=10097536&p00=hutcheon+linda>.
- JSN 2013. http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/. Viitattu 20.1.2015.

Kantola, Anu & Vesa, Juho 2011. Skandaalit ja julkinen elämä Suomessa. Teoksessa Kantola Anu (toim.) 2011. *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.

Kantola, Janna 2009. Jari Tervon *Koljatti* – Mikä siinä on satiiria. *Kanava* 8/2009.

Kivistö, Sari 2010a. Satiiri kirjallisuuden lajina. Teoksessa Kivistö, Sari (toim.) 2007/2010. *Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan*. Helsinki: Yliopistopaino.

Kivistö, Sari 2010b. Oksentavia käärmeitä ja puroja marmorilla: roomalainen moraalikriittinen runosatiiri. Teoksessa Kivistö, Sari (toim.) 2007/2010. *Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan*. Helsinki: Yliopistopaino.

Kivistö, Sari 2011. *Pekkarisen peruukki ja isänmaan parturit. Skandaali ja media poliittisen satiirin silmin*. Teoksessa Dahlgren, Susanne; Kivistö, Sari & Paasonen, Susanna (toim.) 2011. *Skandaali! Suomalaisen taiteen ja politiikan mediakohut*. Helsinki: Helsinki-kirjat.

Kivistö, Sari 2012a. Johdanto. Teoksessa Kivistö, Sari; Riikonen, H.K. 2012. *Satiiri Suomessa*. Helsinki: SKS.

Kivistö, Sari 2012b. Satiiria 1950-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Kivistö, Sari & Riikonen, H.K. 2012. *Satiiri Suomessa*. Helsinki: SKS.

Kunelius, Risto; Noppari, Elina & Reunanen, Esa 2009. *Media vallan verkoissa*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kuutti, Heikki 2012. *Mediasanasto*. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.

Kyrölä, Katariina 2010. *Journalismikritiikin vuosikirja 2010*. TamPub julkaisuarkisto. Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/handle/10024/65345>.

Käkelä-Puumala, Tiina 2010. Autolla manalaan. Menippolainen kuolema ja postmoderni alamaailma Thomas Pynchonin Vinelandissa. Teoksessa Kivistö, Sari (toim.) 2007/2010. *Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan*. Helsinki: Yliopistopaino.

Lauantaiseura 1981 (toim.). *Tamminiemen pesänjakajat. Kekkonen lähtee - kuka tulee?* Tampere: Kustannusvaihe.

Lull, James & Hinerman, Steven 1997. *The Search for Scandal*. Teoksessa Lull, James; Hinerman, Steven 1997. *Media Scandals*. GB, Cornwall: MPG Books Ltd.

Mehtonen, Päivi & Linkinen, Tom 2010. Viihdyttäviä kertomuksia kielen ja mielen synneistä: keskiajan satiiri. Teoksessa Kivistö, Sari (toim.) 2010. *Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan*. Helsinki: Yliopistopaino.

Nurmi, Timo; Rekiaro, Ilkka & Rekiaro, Päivi 2004. *Suomen kielen sivistyssanakirja*. Helsinki: Gummerus.

Paasonen, Susanna & Pajala, Mari 2011. Pääministerin morsian iltapäivälehtien kierrätyksessä. Teoksessa Dahlgren, Susanne; Kivistö, Sari; Paasonen, Susanna (toim.) 2011. *Skandaali! Suomalaisen taiteen ja politiikan mediakohut*. Helsinki: Helsinki-kirjat.

Pankakoski, Timo 2010. Absurdista utopiaan. Satiirin lähikäsitteitä. Teoksessa Kivistö, Sari (toim.) 2007/2010. *Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan*. Helsinki: Yliopistopaino.

Perttula, Irma 2010. Groteski inkongruenttina yhdistelynä. Teoksessa *Groteski suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.

Rikama, Juha 2000. *Kaanon ja reseptio: kirjallisuudenopetuksen ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY.

Riikonen, H. K. 1998. *Keisari satiirikkona ja muita tutkimuksia Euroopan kulttuuriperinnöstä*. Helsinki: SKS.

Tarkka, Jukka 2003. Suomi joutui kuilun partaalle. Kolumnit 8.7.2013: *Kaleva.fi*.

<http://www.kaleva.fi/mielipide/kolumnit/suomi-joutui-kuilun-partaalle/523046/>. Viitattu 2.2.2015.

Thompson, John B. 1997. *Scandal and Social Theory*. Teoksessa Lull, James; Hinerman, Steven 1997. *Media Scandals*. GB, Cornwall: MPG Books Ltd.

Thompson, John B. 2000. *Political Scandal. Power and Visibility in the Media Age*. UK: Polity Press.

Tsakona, Villy & Pöpa, Diana (toim.) 2011. *Studies in Political Humour*. John Benjamins BV.

Willman, Jussi 2010. Makkaroiden evankeliumi. Renessanssin karnevaalista ja karnevalistisesta satiirista. Teoksessa Teoksessa Kivistö, Sari (toim.) 2007/2010. *Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan*. Helsinki: Yliopistopaino.

Witke, Charles 1970. *Latin Satire*. Leiden: Brill.

Yle 2012. <http://yle.fi/vintti/yle.fi/tv1/juttuarkisto/veikko-huovinen-veitikka-1971.html>. Viitattu 12.3.2015.

Yle Elävä arkisto, 2006. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/laakarilaukku-ja-immonen-tapetille-dopingista>. Viitattu 2.2.2015.

Lehtikirjoitukset:

Hautamäki, Jaakko 2009.

<http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/Matti+Vanhanen+Olen+imarreltu+Tervon+romaanista/1135249059679>. Viitattu 7.2.2014.

Hirvasnoro, Kai 2011. "Tervo täryttää taas mediaa.", *Kansan Uutiset* 9.10.2011.

<http://www.kansanuutiset.fi/kulttuuri/kulttuuriuutiset/2662498/tervo-tarayttaa-taas-mediaa>. Viitattu 3.4.2015

Iltta-Sanomat 5.9.2009. "Iltta-Sanomat otsikoi etusivullaan lauantaina: `Pekkarinen närkästy Tervon kirjasta`". <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288338765294.html>. Viitattu 18.7.2014.

Lehtimäki, Anssi 2009. <http://www.pohjalainen.fi/kulttuuri-ja-viihde/hauska-ja-syvallinen-satiiri-1.233307?q=koljatti&days=3650&showResults=true>. Viitattu 18.3.2014.

Koljonen, Laura 2010. <http://plaza.fi/lukeminen/parnasso/jari-tervo-koljatti-haastattelu>. Viitattu 20.1.2015.

Korhonen, Petri 2009. "Juristit: Näin saat pilkata pääministeriä", *Taloussanomat* 4.9.2009.

<http://www.taloussanomat.fi/media/2009/09/04/juristit-nain-saat-pilkata-paaministeria/200919402/135>. Viitattu 3.4.2015.

Kylänpää, Riitta 2013. Romaani sairastaa. *Suomen Kuvalehti* 25.10.2013 SK 43.

Lähde, Jussi 2009. <http://aamulehdenblogit.ning.com/profiles/blogs/jari-tervon-koljatti-on-hyvae>. Viitattu 7.2.2014.

Majander, Antti 2009. Isot raamit korostavat miehen pienuutta. Helsingin Sanomat: 4.9.2009. <http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/HSn+kirjallisuuskriitikon+Antti+Majanderin+arvio+Tervon+kirjasta/1135249058237>. Viitattu 6.2.2014.

Ukkola, Sanna 2009. "Jari Tervon kirjan pääministeri on juntti seksipeto", *Iltasanomat* 4.9.2009. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288336802390.html>.

Uusi Suomi 2009: "`Vanhasesta` tehdään täysi juntti – Vanhanen: `Ei siinä mitään`", *Uusi Suomi* 4.9.2009. <http://www.uusisuomi.fi/comment/155299>.

Waarala, Hannu 2009. "Raitis pääministeri", *Keskisuomalainen* 3.9.2009. <http://www.ksml.fi/uutiset/viihde/kirjat/raitis-paaministeri/827500>. Viitattu 13.2.2015.